

Asif KƏNGƏRLİ

BƏLA

Pyes və hekayələr

Bakı– MÜTƏRCİM – 2016

Bu kitabda tanınmış həkim, istedadlı yazıçı Asif Kəngərlinin narkomaniya, alkoqolizm və tabakomaniya mövzusunda ilhamla qələmə aldığı pyes və hekayələri toplanıb. Kitabda bu problemlər bədii-sənədli, elmi-tibbi və dini prizmadan çox gözəl şərh olunur.

Asif həkim içərisində olduğu hadisələri məharətlə muncuq kimi “sapa düzüb”, elə ona görə də əsərləri bu qədər real, inandırıcı və təsirli alınıb. “Bəla” pyesi müasir Azərbaycan dramaturgiyasının bəlkə də şah əsəridir.

Kitabın dili şirin, sadə, zəngin, axıcı, yığcam, ifadələri sərrast və mənalıdır – bu keyfiyyətləri bir yerə yığa bilmək yazıçıdan hünər tələb edir. Oxucu nə əlindəki kitabdan, nə də onun dərin təəssüratından ayrılı bilmir...

Asif Kəngərli öz əsərlərini söz inciləri ilə bəzəyib, sən də, əziz oxucu, o inciləri tap, oxu, öyrən, yadda saxla...

Asif Kəngərli (Məmmədli). BƏLA. Pyes və hekayələr.

– Bakı: Mütərcim, 2016. – 140 səh.

K $\frac{4702060000}{026}$ xx-16

© А.Кянэярли, 2016

* * *

Dilindən, dinindən, işindən, peşəsindən və yaşından asılı olmayaraq, hamıya lazım olan kitab – sənin həyatını dəyişdirə bilən kitabın.

* * *

Bir dəfə azdı, onu iki-üç dəfə oxu, öyrən, dostlarına danış. Bu kitabı çox istədiyini yaxınlarına bağışla, bu yolla onları əyri yoldan çəkəndirməyə çalış, savab qazan.

* * *

Məlumatlı olmaq silahlı olmaq kimidi; indi sənə biri Zülfüqar, o biri Misri qılınc qüdrətində olan “Bəla” və “Zəhrimar”la silahlanmaq vaxtıdır. Haydı, çək “qılıncını” “düşməni” yaxına qoyma!

* * *

Sən kimin tərəfindəsən – Allahın, yoxsa Şeytanın? Siqaret çəkmək, içki içmək, narkotik qəbul etmək Allahın yolundan çıxmaq deyil, bəs nədir?

* * *

Sənin üstünə üçbaşlı əjdaha hücum çəkmək istəyir. Əjdahanın bir başı Siqaret, ikinci başı Alkoqol, üçüncü başı isə Narkotik adlanır. Əgər sən siqaret, alkoqol və narkotikdən uzaq olsan, onda əjdahaya qalib gələ bilərsən, yox, zəiflik etsən, yəqin bil ki, o əjdaha səni udacaq!

* * *

Siqaret və Alkoqol çoxdan evimizə girib keçib yuxarı başda oturublar, biz onları evdən eşiyə ata bilmirik.

Narkotik isə qapını aralayaraq zorla içəri təpilmək istəyir ; indi bizdə və hər yerdə elə bu mübarizə gedir : kim kimi...

Əgər biz imkan versək ki, Narkotik də içəri girsin, onun iki ayrılmaz dostu var — birinin adı Hepatit C-di, o birininki AIDS — onlar da gələcəklər... Ondan sonra belə evdə yaşamaq nə dərəcədə mümkün olar?

* * *

Bu kitab evdə valideyinin, məktəbdə müəllimin, tədbirdə mühazirəçinin, orduda komandirin, məclisdə mollanın əlində kəsərli "silahdı", söz silahı...

* * *

“Bəla”nı oxusan, bələdan, “Sər suyu”nu dərk etsən, şərdən, “Zəhrimar”dan xəbər in olsa zəhərdən uzaq olar, “Qəlyan” çəkməzsən, hekayələri keçsən, “Ömürlük dər s” alar, “Məntiq”lə düşünər və heç kimin “Tələ”sinə düşməzsən. Onu da bil ki, bu kitab sənə uca “Allahın bəxşişi”di.

* * *

“Şər suyu”nu “Zəhrimar” bil ki, “Bəla”ya düşməyəsən.

* * *

Siqaret, içki və narkotik mövzusunda dünyanın ən maarifləndirici, ibrətəməz kitabı – gənclərin əldən-ələ gəzən kitabı!

* * *

Bu kitab deyil, başdan-ayağa haraydı, haray. Burada həm haray var, həm də nicat yolu.

* * *

Bu kitab hansı evə getsə, hansı qəlbə girsə, onu “sanasiya” edər, yəni təmizləyər.

* * *

Yazmadım rəfdə qalım,
Yazdım ki, səfdə qalım.

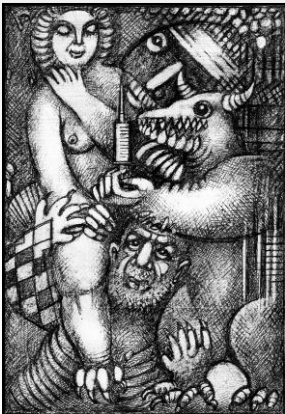
* * *

Mən “xalq yazıçısı” deyiləm, amma “xalqın yazıçısıyam”, – deyə bilərəm.

* * *

Yorulmadan, usanmadan çalışdım, hamını silkələyən, ayıldan kitab-abidə yaratdım. Bu kitab mənim bu dünyam üçün başucalığım, o dünyam üçün savabımdır.

Müəllifdən
Bakı, 2012

Ön söz əvəzi

MƏNDƏN SÖYLƏMƏKDİR, SİZDƏN...

Həyatda olduğu kimi bu aləmdə də hər şey sadədən mürəkkəbə, azdan çoxa doğru gedir: adam əvvəlcə siqaret çəkir, sonra nəşə çəkir, axırda iynə vurur... Narkotikə tərəf gedən o bələli yol məhz siqaretdən başlayır. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı bir araşdırma aparıb: onlar siqaret çəkməyə başlayan gəncləri on-on ayırıb yollarını izləyiblər. Məlum olub ki, hər onluğun beşi yalnız siqaret çəkməklə kifayətlənib, ikinci beşliyin isə ikisi bir-iki dəfə, ikisi beş-on dəfə, biri isə daimi nəşə çəkən xəstəyə – nəşəxora çevrilir. Və həmin xəstə beş-altı ildən sonra ağır narkotikə – heroinə keçir. İş bununla da bitmir, o narkoman əvvəlcədən tanıdığı dostlarını, yoldaşlarını, qohum və qonşularını heroinə cəlb etməyə çalışır. Nəticə isə çox acınacaqlı olur, bunu siz özünüz də təsəvvürünüzdə canlandırma bilərsiniz. Demək, bu günün siqaret çəkəni sabahın potensial narkomanı deməkdir. Ona görə də siqaret çəkməyə sadəcə siqaretçək-

mə kimi yox, narkomaniyanın başlanğıcı kimi baxmaq və ona qarşı mübarizə aparmaq lazımdı – başqa yolumuz yoxdur!

Əvvəllər narkotikin nə olduğunu bilməyən bir gənc, deyək ki, heroin qəbul etməyə başladı. Gəlin görək, bu zaman narkotik maddə həmin gənci nələrdən məhrum edir? Mənə görə, o adam beş şeydən: əvvəla can sağlığından, pul-paradan, yaxşı addan, sonra bu dünyasından və o dünyasından məhrum olur.

1. O, hər şeydən qabaq, insanın sağlamlığını əlindən alır, onu ağır xəstəliklərə düşür edir. Narkomaniya – psixosomatik xəstəlik sayılır, yəni bu həm başın, həm də bədənin xəstəliyidir. Beləsinin nə sağlam canı, nə də sağlam ruhu ola bilər.

2. Narkotik maddə bahadır, onu almaq çoxlu pul tələb edir. Daim artan bu tələbatı ödəmək üçün narkoman pula gedən nəyi varsa, satır və həmin pulu narkotikə sərf edir. Nəticədə, əvvəllər zəngin olan bir şəxs sonda var-yoxdan çıxır, müflisləşir və borca düşür... Narkomaniya – öz ölümünü pulla satın almaqdır.

3. Hər kəs istəyər ki, yaxşı adı olsun, “çünki yaman addan ölüm yaxşıdır”. Narkoman kim olursa-olsun, hansı ad-sana, fiziki və maddi imkanlara sahib olursa-olsun, onun adına bir damğa vurulmuş olur: “Narkoman”. Və o, bu ləkəli adla yaşamaq məcburiyyətində qalır.

4. Narkotik maddə insanı bu dünyanın nemətlərindən məhrum edir: narkoman ailə və dostlarından uzaqlaşır, həyatdan, təbiətdən, yeyib-içməkdən, gəzməkdən, işi, məşğuliyyəti, hobbisi və sairdən zövq almır. Onun yalnız bir arzusu olur: nə olursa-olsun heroin tapmaq və iynə vurmaq! Əslində narkoman heç o maddədən də həzz ala bilmir, yalnız “ağrıya vurur”, amma buna baxmayaraq güclü meylin də qarşısında duruş gətirə bilmir. Yəni “həm Əli aşından olur, həm də Vəli aşından”.

5. Narkotik maddə insanı o dünyanın nemətindən, yəni cənnətdən də məhrum edir, çünki Allahın buyurduğu doğru yoldan sapıb Şeytana qulluq edən bir bəndəni Allah öz cənnətinə niyə qəbul etsin?

Narkotik maddə, yaxud alkoqoldan sui-istifadə etmək insanın sanki qibləgahını dəyişdirir, o Kəbəyə deyil, artıq Şeytana səcdə qılır, bütün çirkinliklər də elə buradan qaynaqlanır. “Əgər içki bütün çirkinliklərin anasıdırsa, onda narkotik də onun atasıdır”.

Mən Yer üzündə ikinci elə bir şey tanımıram ki, narkotik maddə qədər insanı hər şeydən belə total şəkildə məhrum edə bilsin.

Vaxtilə sağlam olan bir gəncin narkotikə uyması bir əsgərin itirilməsi, yaxud bir qızın “boş” qalması deməkdir. Əgər o ailəlidirsə, onda o ailənin başı üzərində Damokl qılıncı asılmış kimidir: boşanma təhlükəsi anbaan artır. Orasını da deyim ki, ölkəmizdə ailəli narkomanlardan törəyən, müxtəlif fiziki və psixi qüsurlu uşaqların problemləri də əmələ gəlib. O uşaqlar böyüdükcə problemlər də artacaq, böyüyəcək...

Azərbaycanda 28 min (2013) qeydiyyatda olan psixoaktiv maddə qəbuledicisi – xəstə var. Əhali arasında belə xəstələrin ümumi sayını tapmaq üçün həmin rəqəmə bir sıfır əlavə etmək qəbul olunub. Demək, Azərbaycanda 280 min belə xəstə yaşayır. Onlar asılı şəxslər adlanırlar. Həmin xəstələrlə bir yerdə yaşamaq məcburiyyətində qalan, hər gün əsəbiləşən, yuxusu pozulan, zillət çəkən ailə üzvlərinə isə müştərək asılı şəxslər deyilir. Əgər asılı + müştərək asılı şəxsləri toplasaq, onda çox böyük bir rəqəm alınar. Müştərək asılılar asılı şəxslərin yaratdığı problemlərin içərisində çapalayır, əziyyət çəkir, xəstələnilirlər: çünki “xəstə xəstə olmaz, xəstə becərən xəstə olar”, – deyiblər. Narkomaniya və ya alkoqolizmə qarşı mübarizə aparmaq həm də həmin şəxslərin səhhəti, bəlkə də həyatı uğrunda mübarizə aparmaq deməkdir.

Azərbaycanın qarşısında iki böyük problem durur: Qarabağ münafişəsi və siqaret, alkoqol, narkotik maddələrin gətirdiyi problemlər. Bu problemləri necə həll etməli, bir çıxış yolu varmı? Bəli, var, “bircə ölümə çarə yoxdu”.

Heydər Əliyev 26.08.1996-cı il tarixdə narkotik maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsi ilə mübarizə aparmaq üçün fərman və sərəncam imzalayıb. O sərəncama görə, Təhsil, Mədəniyyət və Tu-

rizm, Gənclər və İdman nazirlikləri kompleks maarifləndirici və profilaktik tədbirlər görməlidirlər.

Təhsil nazirliyi orta məktəblərin ədəbiyyat üzrə tədris proqramına tabakomaniya, alkoqolizm və narkomaniyadan bəhs edən əsərlər salmalı, onları tədris etməlidir. Mən, müəllifi olduğum “Zəhrimar” hekayəsinin IX sinifdə, “Bəla” pyesinin isə XI sinifdə tədris olunmasını təklif edirəm. Bu əsərlərin mövzusunda uyğun inşalar yazılmalı və bu problemlər hər sinifdə müzakirə predmetinə çevrilməlidir. Əgər belə olarsa, siqaretə, alkoqola və narkotikə qarşı böyük bir maarifləndirici iş görülmüş olar, bu sahədə az qala inqilabi dəyişikliklər baş verə bilər.

Mədəniyyət və Turizm nazirliyində isə “Bəla”, “Zəhrimar” adlı pyeslər və digər müəlliflərin əsərləri Azərbaycan və rus dillərində tamaşaya qoyulmalı, filmlər çəkilməli, kitablar çap olunmalıdır. Elə etmək lazımdır ki, orta məktəb şagirdləri ədəbiyyatdan bir dərsi teatrda keçsinlər, bu mümkün deyilsə, onda həmin dərsin sinifdə film-nümayişi təşkil edilsin. Belə çox maraqlı və əyani olar, yadda qalardı. Axı, nə vaxta qədər müəllim danışacaq, şagird isə qulaq asacaq?

Yeri gəlmişkən, yaxşı olardı ki, bütün orta məktəblərin IX-XI siniflərində iki mövzuda filmlərin göstərilməsi vacib sayılırdı:

- 1) Qarabağ, soyqırım, 20 yanvar mövzusunda olan film.
- 2) Siqaret, alkoqol və narkotik maddələr barəsində çəkilmiş film.

Bütün bunlar çox xərc və vaxt aparmayan, lakin gənc nəslin tərbiyəsində mühüm rol oynayan çox effektiv və faydalı işlər olmuş olardı.

“Məndən söyləməkdir, sizdən”...

Bakı, 2012

SİZİNLƏ SÖHBƏT

*“Bir müsəlman qardaşı düz
yola hidayət etmək savabdır”*

Qurani-Kərim

Əziz oxucum! İşimlə əlaqədar mənə çoxlu müraciətlər olur. Narkotikin bəlasına düşən, alkoqolun gətirdiyi əzablarla əlləşən, tütünün zəhərini udan dərddli, xəstə və bədbəxt insanlar ya yanıma – iş yerimə gəlir, ya da mənə zəng edirlər. Xəstələri çox vaxt ya yaxın qohumları, ya da dostları gətirirlər. Tək-tək hallarda narkoman özü “öz ayağı” ilə gələr. Çoxdan tanıdığım bir nəfər “öz ayağı” ilə yanıma gəlib dərddini belə danışdı:

– Doktor, mən neçə il idi ki, – adını demək istəmirəm – bir nüfuzlu idarədə işləyirdim. İşim də çox yaxşı idi. Altımda “slujebni”^{*} maşınım, işim, gücüm, pulum, param. Əlim üstə əl yox idi! Mənim bir sözümlə bağlı qapılar açılır, min dollarlıq işi bir telefon zəngi ilə həll edirdim.

Sonra işimi dəyişdim, kommersiya ilə məşğul oldum. Bu işim ondan da yaxşı oldu. Nə başıvı ağrıdım, dörd ildə yeddi maşın dəyişdim, hamısı da xarici maşınlar. Özümə şəhərin mərkəzində villa tikdirdim, dükan aldım, firma açdım. Gör nə aləm idi ki, “krupnı partiya”^{*} sələmə pul buraxırdım. Günümü də keflə keçirirdim: yemək-içmək, gəzmək, sauna, bazlıq... Sonra başladım qumar oynamağa, bala-bala nəşə çəkməyə. Heç ağılıma da gəlməzdi ki, mən iynə vuram! İynə vuranlardan zəhləm gedirdi, kişi saymırdım onları. Hələ iki-üç nəfəri narkotik üstə işdən də qovmuşdum. İşə bax ki, axırda özüm narkoman oldum!

Nəyim var idisə, hamısını, hamısını “mal”^a * verdim. İki dəfə “ilişdim”^{*}, olan-qalanımı da “it”^{*}lər tutub aldılar. İndi pis gündəyəm,

doktor, cibimdə siqaret pulum da yoxdu. Məni görən tanımır, yarı canım qalıb: 110 kilodan 70 kiloya enmişəm. Arvadımın əsəbləri korlanıb, onda tez-tez ürəkətmə tutmaları olur. Özüm də ki, hamının yanında biabır olmuşam! Dünən az qala ölmüşdüm, bir dostum qurtardı, o olmasaydı, getmişdim! İndi gəlmişəm məni müalicə edəsiz, çünki bilirəm ki, bu işin axırı yoxdu! Özü də anonim yolla, adımın kitab-dəftərə düşməyini istəmirəm.

Bu hekayətdəki şəxs kompleks müalicə alıb evinə getdi. Bir ildən sonra, yəni bu yaxınlarda yenə yanıma gəlmişdi. O, belə bir söhbət elədi: “Doktor, mən müalicədən sonra, Siz dediyiniz kimi, üç ay girdim evə, evdən eşiyə çıxmadım, o “dostlar”la da əlaqəni birdəfəlik kəsdim! Üç aydan sonra başladım işləməyə... O vaxt utandım Sizə deməyə ki, 400 min dollarlıq villanı mən 110 minə satmışam... Əlimə pul gələn kimi həmin villanı 120 minə bir dava-qışqırıqla geri aldım, çünki o evdə gözüm vardı. İndi borclarımın çoxunu vermişəm, azı qalıb. Allah qoysa, qalanlarını da verəcəm. Mən o kökə düşməyimin səbəblərini çox götür-qoy eləmişəm. Düşündüm ki, “bəlkə, pul məni qudurtmuşdu, ya bəlkə, kiməsə pislik eləmişəm, Allaha xoş getməyib?” Sizdən yaxşı olmasın, Seyidağa adlı bir dostum var, onun dediyi sözlər mənə yaman təsir etdi! Müalicədən sonra Seyidağa məni görməyə gələndə üzümə “qırmızıca” belə dedi: “Acığın gəlməsin, sənin günahın çoxdu: dinimizdə sələmlə pul vermək günahdı – sən veribsən, qumar oynamaq, narkotik qəbul etmək, araq içmək qadağandı – sən bu qadağanı pozubsan, başqasının arvadına, qızına pis gözlə baxmaq olmaz – sən bunları da edibsən! Yəni sən yolunu azıbsan, çünki Şeytana uyubsan. Bütün bunlar da elə ona görə sənin başıya gəlib. Allahın barmağı yoxdu ki, soxa adamın gözüne! Sən gəl tövbə elə, Allaha tapın!”

Elə bil, yatmışdım, ayıldım! İndi Quran oxuyuram, namaz qılıram, Allahın buyuruğundan kənara çıxmıram. Yəqin ona görə də, Allaha şükür ki, işlərim yağ kimi gedir...

Ədalət naminə onu demək lazımdı ki, müalicə olunan narkomanların heç də hamısının aqibəti belə müsbət sonluqla bitmir...

Mənim məqsədim – şahidi olduğum hadisələrdən birini mümkün qədər yığcam danışmaqla “ağ ölüm”ün insanlara və ailələrə gətirdiyi bəlalarla Sizi tanış etmək və Sizi Xeyrin Şərə qalib gəlməsi üçün səsləməkdir. Bilirəm ki, Sizin qohumlarınız, qonşularınız, ya tanışlarınız arasında belələri var. İstəyirəm biləsiniz ki, narkomaniya və ya alkoqolizm – əgər vaxtı keçməyibsə – uğurla müalicə olunmağa bilər. Mən, həkim-narkoloqa vaxtında müraciət edənlərin hələ heç birinin peşiman olduğunun şahidi olmamışam.

Əziz oxucum! Gəlin, belə Şərə qalib gəlmək üçün yollar axtaraq. Onun yolları isə çoxdu. Ən sadə və asanı isə narkomaniya və alkoqolizmdən əzab çəkənləri tezliklə həkim-narkoloqun yanına gətirmək, ya da ona zəng etməkdir.

Müalicə olunmaq qərarına gələn pasiyentlərə bir-iki kəlmə sözü var. Qoyun, mən deyim, onlar eşitsin:

– Hörmətli pasiyent!

Siz ömrünüzdə bəlkə də ən vacib qərarlardan birini qəbul etmişiz. Sizi bu cəsarətli qərara görə təbrik edirəm. Bu gündən Siz narkotiklərdən tam imtina etməklə, yeni həyata qədəm qoyursuz.

Müalicəyə başlayırsınız... Onun uğurlu olması isə ən çox Sizin özünüzdən asılıdır.

...Amma narkomanların çoxu qarşılarına yaxın adamlarını “müalicə olunuram” adı ilə aldatmaq, vaxt qazanmaqla manevr etmək, ölməmək üçün qanını “yudurtmaq”, həbsdən yaxa qurtarmaq, dozanı azaltmaq və sair kimi məqsədlər qoyurlar. Belələri sonradan tezliklə “büdrəyir” və yenidən öz bəd əməllərinə davam edirlər. Bəziləri isə dözümsüz və iradəsiz olduqları üçün təkrar narkotikə “düşürlər”* ...

Uzun müddət narkotik maddə qəbulu fiziki və psixi asılılıq əmələ gətirir. Dərmanlarla müalicə xəstəni yalnız fiziki asılılıqdan çıxarır: “lomka”* ağrıları keçir, yuxu bərpa olunur, iştaha açılır, ovqat yaxşılaşır, daxili üzvlərdə olan patologiya aradan qalxır və sair. Psixi asılılıqdan çıxmağa isə aylar və illər tələb olunur...

Bu bəladan həqiqətən yaxa qurtarmaq istəyənlərin xoş məramı, iradəsi və kişiliyi olmalıdır. Narkotikdən “qırılmaq”* istəyənlər

Şeytana qalib gəlir kimi böyük bir qəhrəmanlıq etməlidirlər. Siz, bu qəhrəmanlığa hazırsınız?

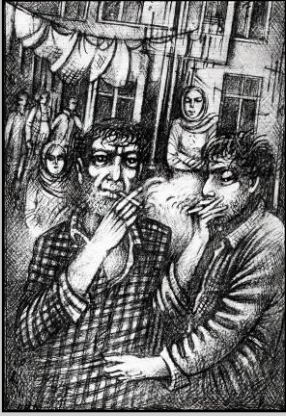
Onu da bilin ki, müalicə prosesi uzun və əziyyətli bir işdir: bu yolun əvvəlində iztirab və çətinliklər, sonunda isə sevinc və xoşbəxtlik var. Bu çətinliklərə tab gətirməyənləri isə ya qəbir, ya da “Sibir”^{*} gözləyir.

Müalicəyə başlayırsız... Bir anlığa öz keçmişinizi, işinizi, ailənizi və dostlarınızı xatırlayın. Narkotik maddə qəbulundan əvvəlki o gözəl həyatınızı indiki “qara günlər”inizlə müqayisə edin, özünüzlə bərabər, yaxınlarınızın da ömrünü “çürütdüyünüzü” düşünün, satınsovduqlarınızı, maddi və mənəvi itkilərinizi bir daha hesablayın...

Onu da unutmayın ki, Siz Şeytanın şərəfsiz yolundan Allahın buyurduğu halal yola tərəf gəlmisiz.

Xoş gəlmisiz, Allah özü Sizə kömək olsun!

Baki, 2007

I hissə

PYESLƏR

BƏLA

Altı pərdəli bədii-sənədli pyes

*Bu hadisələr Azərbaycan rayonlarının
birində cərəyan edir,
amma dünyanın hər yerində ola bilər.*

İŞTİRAKÇILAR:

Vaqif – Narkoloji dispanserin baş həkimi, 40 yaşında
Mezi, Məzahir – narkoman, 25 yaşında
Məsmə – Məzahirin anası, 55 yaşında
Sevda – Məzahirin həyat yoldaşı, 25 yaşında
Cibiş – narkoman, 30 yaşında
Qullı – narkotik alverçisi, 35 yaşında
Zazan – narkoman, 30 yaşında
Bəxtiyar – narkomanlığa təzə başlayan gənc, 20 yaşında
Viloş – narkoman, 30 yaşında
Əbili – alkoqolik, 40 yaşında
Səfər – Məzahirin dostu, 25 yaşında
Qara – Məzahirin dostu, 25 yaşında
Səməd Kərimbəyli – müxbir, 35 yaşında
Leyli – alkoqolikin həyat yoldaşı, 45 yaşında
Nəcibə – müəllimə, Məzahirgilin qonşusu, 50 yaşında
Günay – tibb bacısı, 30 yaşında
Müstəntiq – 40 yaşında
Katibə, polis, həkim və uşaq.

BİRİNCİ PƏRDƏ

*Narkotikə pul çatsa, can çatmaz,
Can da çatsa, pul çatmaz.*

Müəllif

Şəhərin dördmərtəbəli binası yanında iki narkoman: Cibiş və Mezi ayaq üstə durublar. İkisi də arıq, üzləri tüklü, üst-başları səliqəsiz. Yerlərində dura bilmir, büzüşür, ora-bura boylanır və siqaret çəkirlər.

Cibiş (*xırıltılı səslə*) – Mezi, nə var, nə yox?

Mezi (*xırıltılı səslə*) – Əh! Bütün bədənim ağrıyır, ölürəm..., gecə bir «qram»* da yatmamışam.

Cibiş – Mən də. «Bir şey»*, «mir şey» var?

Mezi – Yoox... Dükandan borc almağa ta üzüm qalmayıb. Evdəki xrustal vazanı götürmüşəm, iki «çətə»* dəyişəcəm. Anamla Sevda bilsə, yenə dəli olacaqlar. Bəs sən?

Cibiş – Məndə iki «çət»lik pul var, bir «list»* də diazepam.

Mezi – Pulu haradan tapdın?

Cibiş – Dünən mamam “pensiyası”ni* almışdı, onun «sumka»sından* götürdüm. Bu gün heç, birtəhər ötüşərik. Sabah nə edəcəyik – bilmirəm.., yenə qırılacağıq. (*Pauza. Alçaq səslə*). Mezi, gəl belə edək: qonşumuzda bir gəlin var, üstündə çoxlu qır-qızıl gəzdirir. O, «podyez»* girəndə qaranlığa salıb, ondan bir şey çırpışdırım, sən də qorxma, Səfərgilə gir. Kalandırlar. Bir müddət belə ötüşək...

Mezi – Mən yox, qardaş. Mən qələt elərəm.

Cibiş – Bə evinizdən niyə oğurlayırsan?

Mezi – O başqa.., «Şeytan ayrı, Cin ayrı». Özü də mən Səfərlə dost olmuşam, çörək kəsmişik.

Cibiş – Özün bil! Onda sabah başıvın çarəsini qıl. Mən sənə heç bir «desil»* də «mal» verməyəcəm.

Mezi – (*Ağır-ağır, düşüncəli*) Düz deyirsən, başımın çarəsinə baxmalıyam. (*Birdən qızışır. Ucadan*) Bu da bir işdi? Ordan-burdan

çal, çap, oğurluq-doğruluqla, yüz müsibətlə pul tap, ona da apar öz əlinlə “şörü”^{*} Qılıya? O da sənə zəhər versin, sən də “damara qulluq”^{*} elə? Yox, belə çox getməz! Cibiş, gəl gedək müalicə olunaq, çıxaq. Bunun axırı ya qəbirdi, ya “Sibir”, üçüncü yol yoxdu!

Cibiş – Əə, yenə başlama görək! Kişi ol ə, adam öddək^{*} olmaz!.. «Bayan»^{*} var, «tiyan»^{*} var, iki «çət» də «mal» tapsaydıq, «lomka»dan çıxardıq. Gəl buradan “fitilləyək” düz Qılligilə, sən vazanı, mən də pulu verim, «mal» alağ, vurağ, «lomka»dan çıxaq. Harada qırıla, qırıla...

Gedirlər.

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

Narkotik – bütün çirkinliklərin «ata»sıdır.

Narkomaniya – ölümü pulla satın almaqdır.

Müəllif

Qıllının hasarlı həyəti. Hasar qapısı və ona bitişik tək otaq. Otağın küçə və həyətdə açılan iki qapısı var. Otaqda köhnə masa, kətillər, masanın üstə işlənmiş qanlı şprislər, su dolu stəkan. Səliqəsizlik. Qapı döyülür. Qıllı qapının deşiyindən baxır, gələn adamları içəri buraxır. Cibişlə Mezi daxil olurlar. Cibiş pulu, Mezi isə vazanı Qıllının qabağına qoyur. Qıllı iki heroin bükümünü gətirib onlara verir.

Cibişlə Mezi çöməltmə otururlar. Onlar butulka qapağına sim sarıyıb içərisinə heroin və lumu duzu atırlar, alışqanın üzərinə tutub «mal» bişirirlər. Tezliklə heroin hazır olur. Onlar çirkli şprisə pambıq sarıyır və ona heroin çəkirlər. Narkomanlar heroini damara vurmaq üçün çox əlləşir, nəhayət, vururlar. Sonra bir müddət hərəkətsiz qalırlar.

Otağın qapısı yenə döyülür. Qıllı gedib açır. Bir nəfər narkoman daxil olur.

Zazan (*yalvarıcı səslə*) – Qıllı, «lomka»dayam, ölürəm, mənə bir az «mal».

Qıllı (*laqeyd*) – Pulunu düş, sonra.

Zazan – Sabah gətirərəm, vallah, billah, anamın qəbri haqqı gətirərəm.

Qıllı – Yox, yox, «keçəl suya getməz!» Ə, bilirsən nə var? «Pulun var giriş, yoxdu sürüş» – beynimə qavara* çəkmə!

Zazan – Vallah, sabah gətirəcəm. Gətirməyən arvadının qurumsağıdı, gör nəyə and içdim?

Qıllı – Səni yaxşı tanıyıram, «atənşik»in* birisən! Mən sənə dünyasında müf* «mal» vermərəm. Pulun yoxdusa, get bir şey gətir.

Zazan (*yalvarıcı səslə*) – Evdə bir şey qalıb ki? Gümanım heç yerə gəlmir... Sən Allah, bu gün məni ötüşdür, sabah artıqlamasilə pulunu verəcəm. (*Səsini alçaldır, udqunur*). Sabah bir... işim var. Pul olacaq, həə... Qurban olum, tez ol! Görmürsən nə gündəyəm, sınıram ee...

Qıllı – Vallah, elə torbanın dibindəkini bunlara verdim. «Mal» yoxdu, oğlumun ölmüşü!

Zazan – «İt yuvasından sümük əskik olmaz!» Sən oralara yaxşı bax, yoxsa özüm durub «şimon»* eləyəcəm.

Bu dəfə hasar qapısı döyülür. Hamı qorxub bir-birinə baxır. Qıllı ehtiyatla qapıya yaxınlaşıb deşiyindən xeyli baxır.

Qıllı – Kimdi? Kim lazımdı?

Səs – Qıllı lazımdı, açın qapını.

Qıllı (*qorxa-qorxa*) – Siz nə istəyirsiniz, qardaş?

Səs – Mənə buranı deyiblər, «mal» almağa gəlmişəm. Məni «qızıl Qadir» göndərib.

Qıllı qapını açır. Son dəblə səliqə ilə geyinmiş bir gənc içəri daxil olur. Onun qolunda qiymətli saat, bir əlində mobil telefon, o birində maşın açarı var.

Qıllı – Eşidirəm, nə qulluq?

Bəxtiyar – Mənim adım Bəxtiyardı. Qorxma, «uqolovnik»* deyiləm. Mənə beş qram «ağ»* lazımdı. «Kristal mal»* olsun, tapılar?

Qıllı – Ayıb şeydi ki? Bəxtiyar müəllim, sənin üçün hər şey tapılar. Sənə elə «mal» verəcəm ki, lap ürəyin istəyən – ceyran südü, can dərmanı. Qadir məni yaxşı tanıyır. O bilir ki, şəhərdə ən təmiz “mal” ancaq mənə olar.

Bəxtiyar 5 ədəd 100 dollarlıq pulu masanın üstünə atır. Qıllı pulu götürüb heroin gətirmək üçün evə gedir.

Zazan – Bəxtiyar müəllim, «ölmüşəm məni yerdən götür», ayağının altında ölüm, «lomka»dayam, mənə də «mal» al.

Bəxtiyar – Sən kimsən?

Qıllı gəlir.

Qıllı – Əşi, ona fikir vermə, o, cındırın biridi. Bayaقدan «it milçəyi» olub ki, «mənə də «mal» ver».

Zazan (*əl açır*) – Allah rızası üçün..., sən cavan canım!

Bəxtiyar cibindən pul çıxarıb Qıllıya verir.

Bəxtiyar – Buna da bir şey ver, əl çəksin.

Qıllı bir büküm heroini Zazana verir.

Zazan – Qıllı, bəs deyirdin «mal» yoxdu? Əvvəllər sən mənə müf də «mal» verirdin. İndi mən həmin adam deyiləm?

Qıllı (*hırıldayır*) – Yoox, sən qabaqlar yağlı «qaz» idin, indi yoluq «cücəsən», ona görə, bildin?

Zazan – Mənim nəyim var idisə, «pılesos»* kimi sən onu sordun. İndi məni quru yurdda qoyubsan, özün də məni saymırsan. Bu kişilikdəndi?

Mezi (*nəsihətamiz*) – Bəxtiyar, görürəm «pionersən»*, bu yola təzə düşübsən. Bax, sonra gec olacaq, ha! Bacarsan qaç, qurtar bu bələdan! «Gözü çıxmış» biz qardaşlarını görmürsən?

Qıllı – Adə, nə özünü «lezvalayırsan»*, səni camaata advokat* qoyublar? Bəxtiyar müəllim, sən buna baxma, işində ol! Ə, Mezi, qoymazsan işimizi görək? Dur ə, dur bas bayıra!

Bəxtiyar – Bura gəlmək qorxuludu, adam tez “ilişər”*. Qıllı, mənə «malı» «çerez»* Qadir göndərərsən, bildin?

Qıllı – Baş üstə! Necə istəsən?

Bəxtiyar (*əlilə ətrafı göstərir*) – Qıllı, bəs belə... qorxmursan?

Qılı – Əh, rəhmətliyın oğlu, «islanmışın yağışdan nə qorxusu»? Mən heç nədən, heç «türmə»dən də qorxmuram. Üç dəfə «srok»^{*} yatmış adamam, «Araz aşığım dandı, Kür topuğumdan». Qorxduğum bir şey varsa, o da «lomka»dı. «Lomka»nın adı gələndə başıma hava gəlir.

Zazan həmin heroini “bişirib” şprisə doldurur və başı üzərinə qaldırır.

Mezi – Ə, “qotur”, görməmişlik eləyib hamısını vurma. Vursan, “peredoza”^{*} ya gedərsən haa, o, “at dozasıdı”.

Zazan – “Qoy atın ölümü arpadan olsun!” Uxx! “Doma!”^{*} Əla, kontrol verdi!

Zazan iynəni damara sancır və axıracan yeridir. Tezliklə o göyərir, gözləri axır, bədəni titrəyir və qıcolmalar başlayır.

Mezi – Adə, tez olun qoymayın, Zazan “trixat”^{*} eləyir. Bədbəxt “peredoza”ya getdi, buraxsaq öləcək!

Hamı Zazana yardım edir: onu sillələyir, silkələyir, əl-ayağını ovur, yaxasını açır və “Zazan, Zazan” – deyə çağırırlar. Mezi şprisə stəkandan su çəkib onun venasına vurur. Zazan tərpənmir.

Qılı – Ə, deyəsən bu keçindi... Mezi, Cibiş götürün bunun mitilini atın eşiyə, yoxsa o bizi zibilə salacaq.

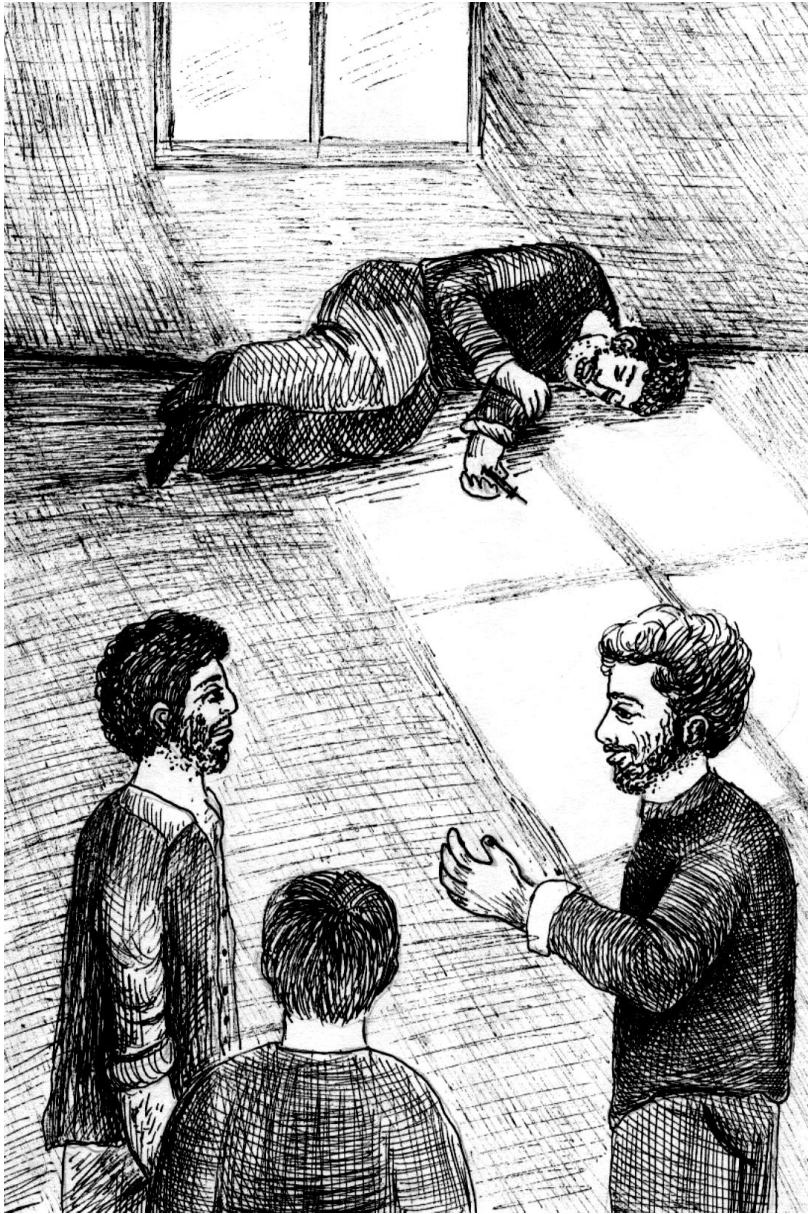
Mezi (*təəssüflə*) – Yazıq Zazan «qızıl vuruş»^{*} elədi... O getdi, canı qurtardı, qaldıq biz... Belə bir gün bizim üçün də var.

Cibiş – Onu hara qoyaq?

Qılı – Çıxarın, çıxarın onu atın damın dalına, indicə “it”lər töküləcək, tez olun! Özünüz də rədd olun xarabanıza. Baax, “dəvə gördüm, qıgın görmədim” haa, yoxsa “körpü qalar çayın o tayında”. Bildiz? Hamınız məni, he, he, Allaha şükür ki, yaxşı tanıyırsız. (*Bəxtiyara*) Ə, Bəxtiyar, sənə kim deyirdi ki, ona o boyda pul verəsən?

Bəxtiyar (*qorxa- qorxa*) – Mən yazıq nə bilim ki, belə olacaq? İndi məni də ora-bura çəkəcəklər, hə?!

Qılı – Bəs nəə?! Polisin bizimlə nə işi var, onlara mən lazım deyiləm ee, sən lazımsan. (*Rişxəndlə güllür*)

Bəxtiyar – İndi mən başıma haranın daşını salım? Mən nə qələt elədim ki, bu xarabaya gəldim?! Atam bilsə, qanım getdi! Elə qorxuram ki...

Cibiş və Mezi Zazanı sürüyüb eşiyə çıxarırlar. Bəxtiyar da onlarla çıxır. Qıllı cib telefonunu çıxarıb nömrə yığır.

Qıllı – Alo, salam, həə, mənəm. Xəbərin olsun haa, bu gün qarmağa təzə bir «balıq» düşüb, adı da Bəxtiyardı. Özü də zərgər Qadirin dostudu. Hə, hə, həmin Qadirin.

Qıllı telefonu söndürür, kətilə oturur, bir siqaret yandırır.

– Həə, Zazan da belə getdi... O qabaqlar Moskvada yaşayırdı. Orada bunun iki dükanı, Rijski vağzalda «toçkası»*, bazarda yeri, yurdu, hörməti... Altında da son model «Mersedesi», Moskva kimi yerdə üçotaqlı mənzili, ailəsi, uşağı. İnsana daha nə lazımdı? Özü də pula pul demirdi, bəy balası kimi yaşayırdı... Əvvəllər iyləyirdi, son iki ildə isə “iynəyə oturmuşdu”*. Narkoşa* olandan sonra dükanları satıb, «toçkası» əldən gedib, özü də «bankrota»* düşüb... Arvadı da rusdu. Keçən ildən bunu salıb eşiyə, olan-qalanını da, maşını da o əlindən alıb. Sonra atasına xəbər göndərüb ki, «gəlin, oğlunuzu aparın, yoxsa onu milisə verib tutduracam». Qardaşı gedib gətirəndən sonra burda düşdü küçələrə, avaralandı... Axırı da ki, belə... (*Pauza*).

Atası şəhərdə beş kişidən biridi, özü də yaxşı adamdı. Eşitdiyimə görə, o deyib ki, “kim Zazanın ölüm xəbərini gətirsə, ona muştuluq verəcəm”.

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Dadanmışla qudurmuş eynidi.

Atalar sözü

Heroin – ailəvi qırğın silahıdır.

Müəllif

Mezigilin evi. Evdə köhnə mebel qoyulub. Pəncərədə kondisionerin boş qalmış yeri və sınımış şüşələr diqqəti cəlb edir. Məsmə xanım ilə Sevda divanda bikef oturublar. İkisi də başını aşağı salıb, fikrə gediblər.

Məsmə – Deyirəm: «Bir adama pislik etmək istəsən, ona heç nə eləmə, övladını narkotikə sal, çəkil dur kənardə. O narkoman beş günün içində həmin evi elə tar-mar eləsin, elə altını üstünə çevirsin ki, gəl görəsən! Heç düşmən də düşmənliliklə evi elə dağıda bilməz ki, narkoman dağıdar». Ona görə də deyirəm: «Bu bir bələdi, bələ!»

Sevda – Ana, dünəndən nəsə özündə-sözündə deyilsən. Bir şey olmayıb ki?

Məsmə (*yorğun*) – Daha nə olacaq, ay qızım? Bizə olan olub! (*Pauza*) Dünən getmişdim bazara, dedim: “Fəridə bir az mer-meyvə alım”. Kaş heç getməyəydim! (*Doluxsunur*) Gördüm ki, Məzahir piştaxtaları gəzib pul istəyir, kiminsə «sumka»sını maşına qədər aparır ki, nə var, nə var ona beş-on qəpik-quruş versin. Elə yerimdəcə quruyub qaldım! Dedim: “Yer ayrılısın, yerə girim!” Xəcalətimdən öldüm, ölə bilmədim. İndi də deyəcəklər ki, “köhnə katib Aslan Süleymanovun oğlu bazarda hamballıq edir, dilənir”. Əlimdəki pulu harada salmışam, evə necə gəlmişəm – xəbərim olmayıb. Dünəndən bu dərdi çəkə bilmirəm, vallah, çəkə bilmirəm. (*Ağlayır*) Ay Allah, kaş öləydim, bu günü görməyəydim!

Məzahir ölsə, billəm ki, ölüb, oturub beş gün ağlaram, qurtarar gedər, “torpağın üzü soyuq olar” – deyiblər. Mənim oğlum Qarabağda şəhid olanlardan artıq deyil ki! Məsəl var, deyirlər: “Ölüm var, ölüm kimi, ölüm var, zülm kimi!” Bununku zülmü, zülm. Deyir: “Ölüsü olan beş gün ağlar, dəlisi olan hər gün”. İndi isə

gündə on yol ölürəm, dirilirəm, ölürəm, dirilirəm. Sən də məndən betər. *(İkisi də ağlayır)*

Sevda – Ana, bir az özünü ələ al, birdən Allah eləməmiş, yenə şəkərin qalxıb-eləyər!

Məsmə – Ta “qarınınkı Qurandan keçib”, qızım. Allahdan ya özümə, ya da Məzahirə ölüm istəyirəm, daha tabım qalmayıb! *(İkisi də ağlayır)*

Məsmə *(yavaş və ehtiyatla)* – Sevda, qızım, mən anayam, hər şeyi görürəm, bilirəm. Mənə açıq de, sənin Məzahirə qarşı bir... istəyin-zadın qalıb?

Sevda – Yox. Yalan niyə deyim? Ona olan əvvəlki hisslərim çoxdan ölüb. O öldürüb! Məzahirə yalan danışanda, evdən oğurluq-zad eləyəndə, ya məni döyəndə elə gözümdən düşür ki! Onda ona nifrət edirəm, görmək belə istəmirəm. O hər gün mənim əsəblərimlə oynayır, ona görə də, isterik olub getmişəm. Evə nə qədər “skorı”^{*} gələr? Mən daha dözə bilmirəm, bezmişəm. Hələ mən heç! Barı evə baxsın, uşağa baxsın. Bu bir ildə nə evə Allahın bir çörəyini alıb, nə də Fəridə bir cüt corab. Elə deyil? Bəlkə, yalan deyirəm? Mən onu bağışlaya bilmirəm. O, mənim bütün ömrümü zəhərləyib. Vallah, neçə dəfə istəmişəm özümü öldürəm, Fərid qabağımı kəsib... Əgər Fərid olmasaydı, yəqin ki, çoxdan özümü toka verib öldürmüşdüm.

Məsmə – Amandı, qızım, elə demə! Qulaqlar kar olsun, eşitməsin. Sən niyə ölürsən, sən cavansan, mən ölməliyəm, mən! Amma... indi bədbəxtlikdən heç birimiz ölə bilmərik, çünki bizə bir şey olsa onda Məzahirə də, Fərid də ortalıqda qalıb məhv olar! Fikirləşib bu işə bir əncam çəkmək lazımdı, qızım. Fəqət... necə? Heç özüm də bilmirəm.

Sevda – Mən Məzahirə neçə dəfə dedim, yalvardım, neçə dəfə ağladım, özümü öldürdüm – eşitmədi. Yenə elə öz işindədi... Ondan sonra çox düşündüm, çox götür-qoy elədim. Axırda bu qərara gəlmişəm ki, mən... mən uşağı da götürüb gedəm... Çünki bu yazıq uşaq belə atadan nə götürəcək, nə öyrənəcək? Heç olmasa, oğlumu xilas edərəm...

Məsmə – Sən bir az səbrli ol, qızım, “Allah da səbrlinin tərəfindədi”. Mən də bilirəm ki, «bıçaq ta sümüyə dayanıb». Sən: “Lənət Şeytana”, – de. Mən istəmirəm ki, sizin ailəniz dağılsın...

Sevda – Nə ailə? Belə də ailə olar? O ailə çoxdan yoxdu... Sizdən də üzüqaralıq edirəm, biz bir ildi ki, ailə həyatı yaşamırıq, bacı-qardaş kimiyik!

Məsmə (*əllərini göyə açır*) – Ay Allah, sən saxla, bu cavanlara yazığın gəlsin! Bizə kömək elə, ya Rəbbim! Bu zəhrimar nə bəla şeydi belə?! Mən belə şey görməmişəm, deyir: «Evdə bişməyib, qonşudan gəlməyib». Allah heç kimə göstərməsin! (*Pauza*), Sevda, axı siz bir-birinizi çox istəyirdiz. İndi niyə belə oldu?

Sevda – Düzdü, mən onu – nə gizlədim – çox istəyirdim, çünki o mərifətli, qanacaqlı oğlan idi. Mən Məzahirə görə nələrdən keçdim – bunu Siz özünüz də bilirsiniz. Amma... o indi çox dəyişib, əvvəlki Məzahir deyil.

...Orası da var ki, Məzahir indi xəstədi, özü də ağır xəstə, ona xəstə kimi baxmaq lazımdı. (*Pauza*) ...Onun o ağrılarını, o əzablarını görəndə bir insan kimi yazığım gəlir, kömək etmək istəyirəm ona. Amma necə kömək edim, bilmirəm. (*Pauza*) Məzahirin yoldaşlarından biri o gün elə yanındaca ölüb, o biri isə tutulub gedib. Ondan sonra yaman qorxuya düşüb. Ona görə də, indi özü müalicə olunmaq istəyir. Dünən deyirdi ki, “pis gündəyəm, Sevda, əgər müalicə olunmasam, ya öləcəm, ya da tutulacam”. Bəlkə onu müalicə etdirək, hə?

Məsmə – Düz deyirsən, qızım. Qoy, Məzahir gəlsin, oturub onunla bir əməlli-başlı danışaq. Görək onun buna sözü nədi?

Məzahir daxil olur.

Mezi – Ana, “lomka”dayam, ölüərəm, mənə tez pul ver, gedim.

Məsmə – Ay bala, mən pulu haradan alım? Evdə gün-dirilik qoyubsan ki, pul da istəyəsən? Utanıb qızarmırsan? Heç düşünürsən ki, iki arvad bir uşaqla bu evə qapanıb nə yeyir, nə içir, nə ilə dolanırlar? Evə qazanc gətirmirsən, gətirmirsən, bari heç olmasa, evdən də daşıyıb aparma... Günlərlə evə, eşiyə gəlmirsən, anan cəhənnəm, heç olmasa bir uşaqla, gəlinlə maraqlan! Axı, Sevda cavandı, ye-

mək, geymək, başqaları kimi gəzmək istəyir, sənsə... Vallah, günlərin bür günü mən də çərləyib öləcəm, onda rahatlanacsan. Atan öldü, ürəyin soyumadı, indi də mənə öldürmək istəyirsən?

Mezi – Ana, vallah, ağrıyiram, özümlə bacara bilmirəm, nə edim? Mən bu bəlaya düşəndən bəri nələr çəkmişəm – onu bir Allah bilir! Kimlərin ayağına getməmişəm? Elə adamların ki, əvvəllər mən onları heç adam da saymırdım! Ana, elə bilirsən iynə vurmaq xoşuma gəlir? İndi bunun bir «kayfi»* da qalmayıb, “ağrıya vururam”. Yəni vururam ki, ağrım olmasın, mən də adam balası kimi özümü bir az normal hiss edim. İndi bütün bədənəm dəlik-deşikdi.

Onu da bilirəm ki, heç kimin yanında bir itcə hörmətim qalmayıb... Yadıma keçən illər düşəndə az qalırım dəli olam! Amma, vallah, bir çıxış yolu tapa bilmirəm... Adam deyir: «Bunu da vurum, bir də vurmayacam». Elə bil, beynimdə bir «qurd» var. O «qurd» tərpnəndə mənə çox narahat eləyir. Elə heey o «qurdu» öldürmək istəyirəm. Ona görə də, bir də görürsən, yenə heroin axtarırsan, yenə gedibsən bariqanın* xarabasına, elə bil, ayaqları adamı sürüyüb aparır ora... Bunu izah edə bilmirəm e, bu bir qəribə hissi, özüm də baş açə bilmirəm, vallah... Ana, mənə başə düş, bu dəfə də mənə ötüşdür – bu axırncı dəfədi, qoy gedib «qurdumu» öldürüm, bir də səndən pul istəməyəcəm.

Sevda – Ana, ona heç nə vermə. Gedib yenə iynə vuracaq! (*Meziyə tərəf dönür*). Bu nə vaxta qədər belə davam edəcək, hə? Bu ailə deyil, ev deyil, evcikdi. Dünən biri zəng edib ki, «Mezi məndən 150 dollar borc alıb, yeddi aydı vermir». O, axırda heç bilirsən, mənə nə təklif etdi?

Mezi (laqeyd) – Qələt eləyir. Mən heç kimdən 150 dollar almamışam.

Sevda – Yalan deyirsən! Sənin bu yalanların bizi lap cana doyurub. Bəs, Şulan əmiyə nə deyirsən? O da yalan deyir? 100 dollar da onun dükənindən alıbsan ki, «uşağı həkimə aparıram, üç günə qaytarıram». Üç gün olub üç ay, onun pulunu qaytarmayıbsan. O da deyir: «Kasıb adamam, pul mənim deyil, dükanıdı, verin, aparım qoyum yerinə».

Mezi – Əşi, yalan deyir.

Sevda – Bayaq düz evə gəlmişdi. Ana ilə onu birtəhər yola saldıq getdi. İndi sualıma cavab ver: bu işlər nə vaxta qədər belə davam edəcək? Öz əlinlə ailəvi dağıtmaq istəyirsən?

Mezi – Bu günlük məni ötüşdürün, sabahdan tüpürəcəm narkotikə də, iynəyə də!

Sevda – Ay Allah, bu məni çərlədəcək... Necə də yalan danışırs. Bax, sənə deyirəm, özün seç: ya ailə, ya iynə!

Mezi – Sevda, başa düş, indi «lomka»dayam, bütün bədənim ağrıyır, dözə bilmirəm. Mənə bir az pul verin, gedim iki-üç «kub» vurum, sakitləşim. Vallah, bu axırıncı dəfədi, bax, Fəridin ölmüşü!

Sevda – İnanmıram sənə, inanmıram! Mən deyirəm: «Aydan aya», sən deyirsən: «Çaydan çaya». Məzahir, görürəm ki, sənin fikrin ancaq narkotikin yanında, o sənə ailədən də, uşaqdan da əziz olub. Ona görə də, sənə mənəki tutmaz! İndiyəcən deməmişəm, amma indi deyirəm: “Səndən mənə ər, Fəridə ata çıxmıyacaq!”

Mezi – Qurban olum, Sevda, məni atıb getmə!

Sevda – (*çox əsəbi*) Yox, daha dözə bilmirəm! Kondisioneri, soyuducunu, televizoru aparıb satdın – dinmədim, mənim pal-paltarımı, qır-qızılıma satdın – üstünü vurmam. Bu gün xrustal vaza yoxa çıxıb, sabah da yəqin ki, məni satacaqsan! Buna kim dözər, kim? Səninki səndə, mənimki məndə. Xudahafiz!

Sevda uşağı da götürüb ağlaya-ağlaya gedir. Mezi pəncərə şüşəsini sındırıb venalarını kəsir, qan axır. Məsmə xanım çığıdır, haray salır. Mezi qaçıb gedir. Səsə qonşu Nəcibə müəllimə gəlir.

Nəcibə – Məsmə bacı, o nə səs idi elə? Yenə nə olub?

Məsmə (*yorğun*) – Nə bilim, ay Nəcibə müəllimə? Yenə Məzahirin dəliliyi tutub, venalarını kəsir! Gəlinlə sözləşdilər, o da uşağı götürüb getdi dədəsi evinə.

Nəcibə – Sevda yaxşı qızdı, onda bir günah görmürəm. Onun yerinə kim olsaydı elə edərdi. Bir ildi sizin evdən qeylü-qal kəsilmir. Çalışıb buna son qoymaq lazımdı! Ailəni dağıtmaq asan iş deyil.

Məsmə – Bə mən başıdaşlı nə edim? Məzahirin öhdəsindən necə gəlim?

Nəcibə – Hər şeyin bir yolu, yolağası olur. Məsmə bacı, sən onu apar qoy Narkoloji dispanserə, müalicə elətdir, yoxsa Məzahir arada qalib məhv olacaq, hamıdan çox yanan da sən olacaqsan! Ona heyfim gəlir, cavandı, özü də pis uşaq deyil.

Məsmə – Yəni deyirsən Məzahir təzədən adam olub adamlar cərgəsinə qoşulacaq? Gözüm elə qorxub ki, heç inanmağım gəlmir.

Nəcibə – Niyə ki? Qasım müəllimin oğlu səninkindən betər idi. Aparıb müalicə elətdirdilər, indi, məşallah, gül kimidi!

Bizim sinif müəllimələrindən birinin əri də narkoman idi. Yazıq üç ildə getmişdi, hələ də qız idi! (*Qulağını çəkir*) Onu da apardırdı xəstəxanaya, Vaqif həkimin yanına, müalicə olundu, indi, məşallah, özü uşaq gözləyir, əri də ta heroinə baxmır, işləyir, çörək qazanır. Sən ümidivi itirmə, oğlunu apar qoy Narkoloji dispanserə.

Məsmə – Ay səni xoş xəbər olasan, Nəcibə müəllimə! Əgər Məzahir müalicə olunub düzəlsə, ömür boyu sənə minnətdar ollam!

Nəcibə – Məsmə bacı, mən sənə yerivə olsam, əvvəlcə bir Qasım müəllimin arvadı Səmayə xanım ilə söhbət edəyəm.

Məsmə – Çox düz deyirsən, Nəcibə müəllimə. Onda qoy, Səmayə bacı ilə bir “ağız-ağıza dəyim”, sonra. Görüm, o nə məsləhət görür?

Nəcibə – Neynək, «məsləhətli don gen olar».

Məsmə – Ay Nəcibə müəllimə, Məzahir bizi hamının yanında gözükölgəli eləyib, borcluların əlindən heç bilmirəm hara baş götürüb qaçam. O qədər borc yığışmış ki! İndi “itə də bir əppək borcumuz var”. Bu dörd divardan başqa heç nəyimiz qalmayıb, məcbur bu evi satmalıyam, başqa çarəm yoxdu. İstəyirəm bu evi satıb borcları qaytarım, sonra da şəhərin kənarında bir xosək* alım... Nə deyirsən?

Nəcibə – Sən nə danışırsan ay Məsmə bacı? Heç belə evi də satmaq olar? Bu ev axı, Aslan müəllimdən yadığardı.

Məsmə (*acizənə*) – Çarəsizəm, ay Nəcibə müəllimə, çarəsizəm! Vallah, başqa bir çıxış yolu tapa bilmirəm. Nə edim? (*Pauza*) Elə

dərddi ki, çəkirəm, bu dərdi dağa yükləsən, dağ da dözməz ki mən dözüərəm. Axırınıcı dəfə nə vaxt gülmüşəm – yadımdan çıxıb. Deyir: “Danışmaqdan dilim quruyub, ağlamaqdan gözüm”.

Nəcibə – Bədsuyum olma, bircə sən deyilsən ki, bu dərdi çəkən... Sən Allahdan səbr dilə. Özü də dur ayağa, get Səmayə xanımgilə, “günü günə satma”.

Gedirlər.

Pərdə.

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

*Xaş-xaşın “göz yaşını” bir dəfə dadan,
Öz göz yaşını ömür boyu dadar.*

Deyim

Həkim kabineti. Kabinetdə divan, kreslo, kitab şkaflı, kuşetka, seyf, televizor, böyük yazı masası və s. qoyulub. Həkim ağ xalatda yazı masası arxasında oturub nə isə yazır. Qapı açılır, Məsmə xanım daxil olur. Həkim ayağa qalxıb ona kreslodə yer göstərir. O oturur.

Məsmə – Salam, həkim.

Vaqif – Əleykə salam. Xeyir ola, xala, nə yaxşı?

Məsmə – Heç soruşma, xalan sənə qurban! Bir oda düşmüşəm, “götürürəm əlim yanır, qoyuram yer”. Nə ölən kimi ölə bilirəm, nə qalan kimi qala. Allah baskarın evini yıxsın, yıxdı mənim evimi! Xəcalətdən xeyrə, şərə də gedə bilmirəm. (*Pauza.*) Oğlumun gül kimi arvadı, ay parçası kimi uşağı... İndi nə evə baxır, nə eşiyə baxır. Bilmir ki, ailəsi hardadı, uşağı harda? Yanıram, külüm çıxır! Dərdim çoxdu, həkim, açıb-bükə bilmirəm, dost var, düşmən var. “Allah heç kimi övladla imtahana çəkməsin”, çətindi, çəkmək olmur!

O gün tutmuşdular, Allah heç kimə göstərməsin! Bir müsibətlə onu qurtardıq, ta soruşma – dərimizi soydular e, dərimizi...

Beş-altı gün ara verdi, indi yenə başlayıb... İndi bilmirəm ki, nə edim? Lap başımı itirmişəm! (*Doluxsunur*)

Vaqif – Mən belə başa düşdüm ki, oğlunuz narkotik qəbul edir?

Məsmə – Hə, hə, balamı salıblar narkotikə, həkim. Heroindi, nədi, ona düşüb... Qonşumuzun oğlu da heroinə qurşanmışdı. Onu keçən il Siz qurtarıbsız. İndi, maşallah, düzəlib.

Vaqif – Kimdi qonşunuz?

Məsmə – Pərviz, Qasım müəllimin oğlu.

Vaqif – Hə, tanıyırım. Düzdü, onu mən müalicə etmişəm. İndi necədi?

Məsmə – Yaxşıdı, heç kimə qoşulmur, işləyir, ailəsini saxlayır. Anası bilsəz Sizə nə qədər dua edir? Elə bura gəlməyi də o məsləhət gördü. Məni çevir balalarımın başına. Məzahiri də Pərviz kimi elə, ver əlimə.

Vaqif – Xala, danışın görüm, oğlunuz nə vaxtdan narkotikə başlayıb? Burnuna çəkir, yoxsa iynə vurur?

Məsmə – İynə vurur, başıva dönüm, iynə. Allah o iynə çıxardanın evini yıxsın! Gündə dörd-beş dəfə vurmasa, deyir: “Ana, bağrım çatlayar”. Tutulandan sonra çox danladım, deyir: “Ana, bezmişəm, az qalırım özümü öldürəm!” Deyir: “Mənə kömək elə, bir qələtdi eləmişəm. Çıxandan sonra bir daha eləməyəcəm”. Mən də anayam, nə edim? Deyirəm: “Cavandı, birdən özünə qəsd edər, qalaram yaman günə”. Ondan sonra onun uşağına, ailəsinə kim baxacaq? Onsuz da ailədə başıpapaqlımız birçə elə Məzahirdi... (*Pauza*) Həkim, Məzahir bizi quru yurdda qoyub. Bizim topdağıtmaz evimiz var idi. Evdə nə varda, Məzahir hamısını daşıyıb dəyər-dəyməzinə verib narkotikə. Ta satılası bir şeyimiz də qalmayıb! (*Pauza*) Ətraf dükanların hamısına borcluyuq. Gündə bir adam borca gəlir. Evdə otura da bilmirəm!

Mənim yoldaşım həmişə karlı yelərdə işləyib. On il raykomun birinci katibi olub, son vaxtlar da tikinti idarəsində rəis idi. Bəlkə tanıyasız: Aslan Süleymanov. Allahdan gizli deyil, Sizdən nə gizlədim, atası onun belə-belə əməllərinə dözə bilmədi, ürəyi partladı, öldü... (*Ağlayır*) Ürək buna necə dözsün?

Vaqif – Aslan müəllimi tanıyırdım. Allah ona rəhmət eləsin, yaxşı kişi idi. Hmm... Demək, bu onun oğludu? Yaxşı, xala, bəs oğlunuz indi haradadı?

Məsmə (*ağlaya-ağlaya, ucadan*) – Heç bilirəm hansı cəhənnəmdədi? Yenə qoşulub üzünü mürdəşir yumuş Cibişə, görən, hara baş alıb gedib? Üç-dörd gündü evə-eşiyə də gəlmir, harada yatır, harada durur, anası ölmüş, nə yeyir, nə içir – bilmirəm. Elə də arıqlayıb ki... Bir dəri, bir sümükdü. Belə getsə, öləcək... (*Gözünün*

yaşını silir) Məzahir qabaqlar bir gözəl, bir gözəl oğlan idi: hamı onun aqlını, qanacağını, qabiliyyətini deyirdi. Elə də əliaçıq idi ki! Yetənə əl tuturdu, kömək edirdi...

Qonşuluqda Abdulla adında bir oğlan var, hamı ona Qara deyir, Məzahirlə uşaqlıqdan dost olublar. Beş-altı il bundan qabaq onunla iş qurdu, pul qazandı, maşın aldı, özünə Bakıda ev aldı. Bu zəhrimara düşəndən sonra ev də getdi, maşın da, iş də! Bütün dostları da, Qara da başından dağıldılar. Qara deyir: “Məsmə xala, narkomana etibar olmaz, kim onunla işləyər ki? Narkotiklə qurtarsın, xətri nə istəyir eləyim onunçün” (*Uzun pauza*). Həkim, indi Qara dönüb olub Abdulla müəllim. O, özünə ikimərtəbəli bir imarət saldırıb ki, iki göz istəyir tamaşa eləyə! Onun anasına Qara Fatma deyərtilər, onun-bunun işini görərdi, xalça-palazını yuyardı. “Ağ gün adamı ağardar, qara gün qaraldar”, – deyiblər. İndi o Fatma bir ağ ət gətirib ki, görən onu tanımır. Yaslara da gündə bir təzə paltar geyib gələr. Qara anasını elə saxlayır, amma mənimki?.. “Kiminin əvvəli, kiminin axırı”. Ehh... Bə, mən indi nə edim? Mənə bir məsləhət verin, həkim.

Vaqif – Məsmə xala, Məzahiri təcili buraya gətirmək lazımdı. Onu tez tapın, xəstəxanaya gətirin, yoxsa gec olacaq!

Məsmə – Düzdü, doktor. Gedim qardaşım oğluna yalvarım, onu axtarıb tapsın, bir al-dillə bura gətirsin. Görəsən, o hara baş alıb gedib? Siz Allah, məni bağışlayın. Məsmə xalan dərdlidi, “dərdli söyləgən olar”.

Gedir. Əlində balaca dəri çanta olan gözlüklü bir kişi kabinetə daxil olur.

Müxbir (*tez-tez danışır*) – Salam, gəlmək olar?

Vaqif – Salam, olar.

Müxbir – Mən radiodan gəlmişəm, müxbirəm. Tanış olaq: Səməd Kərimbəyli.

Müxbir həkimə yaxınlaşır, onlar görüşürlər.

Vaqif – Xoş gəlibsiz, əyləşin.

Səməd Kərimbəyli – Sizdən narkomaniya mövzusunda müsahibə götürmək istəyirəm. Vaxtınız var?

Vaqif (*gülümsəyir*) – Taparıq. Sizi konkret nə maraqlandırır?

Səməd Kərimbəyli – Mən narkomaniya ilə bağlı bir neçə sual hazırlamışam. Sizin icazənilə cavabınızı diktofona yazmaq istəyirəm. Olar?

Müxbir diktofonu masanın üstünə qoyur. Həkim danışmaq üçün hazırlaşır: boğazını arıtlayır, kresloda dikəlib oturur, qalstukunu düzəldir.

Vaqif – Olar, mən hazır.

Səməd Kərimbəyli – Hörmətli dinləyicilər, mən Narkoloji dispanserdəyəm. İndi dispanserin baş həkimi Vaqif Əlixanlı ilə söhbət edirik. (*Həkimə müraciətlə*) Narkomaniya tibbi və sosial problemdir. Tibbi problem nədir?

Vaqif – Narkotik maddələr ürəyin yığılma qabiliyyəti olan liflərini məhv edir, damarları daraldır, qanı laxtalandırır. Axırda qanın hərəkəti ləngiyir, toxumalarda oksidləşmə-bərpa prosesi pozulur;

– Qaraciyərdə narkotikin zərərli təsiri nəticəsində əvvəlcə hepatit, sonra isə sirroz inkişaf edir. Qeyd etmək lazımdır ki, narkomanlar arasında qaraciyərin C virus hepatiti geniş yayılıb ki, bu xəstəlik də müalicəyə çox çətin tabe olur;

– Böyrəklərin fəaliyyəti qənaətbəxş olmur. Cinsi sfera elə zədələnir ki, narkomanlar arasında impotensiya bir problem kimi durur;

– Narkotikin zərərli təsirindən immun sistemi zəifləyir, nəticədə, infeksiya xəstəliklərə tutulma asanlaşır və ağciyərlərdə vərəm baş qaldırır;

– Həzm və endokrin sistemin işi pozulur. Bu pozğunluqlar öz növbəsində digər sistemlərə də mənfi təsir edir;

– Qəbul edilən hər bir porsiya narkotik, ya alkoqol azı 1000-2000 beyin hüceyrəsini məhv edir. Narkotik maddələr beyini necə deyirlər “qurutduğunu” üçün kəskin nevrasteniyaya, depressiyaya və psixi xəstəliklərə çox rast gəlinir;

– Narkomanlar arasında QİÇS (SPİD) və zöhrəvi xəstəliklər geniş yayılıb ki, onlardan birincisi sağalmaz, ikincisi isə ağır xəstəlik sayılır.

Bir sözlə, sanki narkomanların boynundan xəstəliklərdən “hörülmüş” qorxunc bir “çələng” asılmış olur.

Səməd Kərimbəyli – Bəs sosial problem?

Vaqif – Narkotik maddələr təkcə insan orqanizmində patologiyalar əmələ gətirmir, o, sosial həyatda da pozğunluqlar törədir. Harada narkotik varsa, orada müflisləşmə, müxtəlif cinayətlər, boşanma, pozğun həyat, yol-qəza və bədbəxt hadisələr, yanğın, ağır xəstəliklər, cavan yaşda ölüm, qüsurlu doğulmuş uşaq və s. var.

Onlar işləmir, avara gəzir və tüfeyli həyat sürürlər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, narkomanın acı taleyi və dözülməz əməllərinə biganə qala bilməyən yaxınları ya ağır xəstəliklərə (iflic, infarkt, xərçəng, diabet və s.) tutulur, ölür, bəzən də özlərini öldürürlər. Heroin – ailəvi qırğın silahına çevrilir.

Hərtərəfli maddi və mənəvi düşkünlük (depressiya) vəziyyətində olan və acınacaqlı həyatından bəzən bədbəxt narkoman isə çox vaxt “peredoza”^{*} yolu ilə intihara üstünlük verir.

Narkotik maddə qəbulu çoxlu pul tələb edir. Daim artan bu tələbatı ödəmək üçün narkoman pula çevrilə bilən nə varsa (ev, maşın, dükən, daş-qaş və s.), hamısını, hamısını satır və həmin pulu narkotik maddəyə sərf edir. Nəticədə, narkotik maddə qəbulundan əvvəl zəngin olan bir adam sonda var-yoxdan çıxır, müflisləşir və borca düşür.

Səməd Kərimbəyli – Narkomaniya kriminal aləmə necə təsir edir?

Vaqif – Narkomanın beynində daim bu fikirlər dominantlıq edir: “Pul tapım, “mal” tapım, “mal” bişirim, “mal” vurum”. Onun qəlbi, canı və cibi bu fikirlərə tabe olub, onların diqtəsi ilə hərəkət edir. Belə adamlar cinayət etməyə çox meyilli olurlar. Ona görə də, ölkədə törədilən cinayətlərin (oğurluq, xuliqanlıq, dələduzluq, qətl, yol-qəza və s.) xeyli hissəsi narkotik qəbulu zəminində baş verir. Özü də bu pay getdikcə artmaqdadır...

Səməd Kərimbəyli – Narkomanlarda şəxsiyyət və əxlaq necə

dəyişir?

Vaqif – Narkotik maddə qəbulu onların əxlaqını pozur, şəxsiyyətlərini alçaldır; tədricən yaxşılıq pisliklə, xeyirxahlıq bədxahlıqla, sədaqət satqınlıqla, əməksevərlik avaraçılıqla, dürüstlük nadürüstlüklə, dostluq hissi xainliklə, bir sözlə, insana xas olan bütün əxlaqi gözəlliklər vəhşi bir çirkinliklə əvəz olunur. Belə adamlar ailədən, qohum-qardaş və dostlardan soyuyur, onlardan yan gəzir, əvəzində özləri kimi namussuz və şəxsiyyətsiz məxluqlarla yoldaşlıq edirlər.

Narkotik olan yerdə böyük-kiçik olmaz, xətir-hörmət qalmaz.

Səməd Kərimbəyli – Hansi zahiri və davranış dəyişikliyi narkotik maddə qəbulundan şübhələnməyə əsas verir?

Vaqif – Narkomanlar üzü tükü və səliqəsiz gəzir, gözləri sulanır və göz qapaqları şişib qızarır, tez-tez qaşınır, üsüyür, çox tərləyir, tərdən daim spesifik iy gəlir, asqırır, burunlarından selik axır və s. Onlar arıqlayır və qaralırlar. Narkomanların səsi kobud və xırıltılı olur. Onlar sudan qorxub, yuyunmaq istəmir (?), tualetə tez-tez gedib orada çox qalır, şübhəli adamlarla oturub-durur, müxtəlif bəhanələrlə evdən pul tələb edir, yalan danışır, oğurluq və s. edirlər. Narkotik maddə qəbul edənlər iştahadan düşür, yuxuları pozulur, əhval-ruhiyyələri dəyişkən, özləri isə çox əsəbi olurlar. Narkotik maddələr siqaretə olan “yanğını” artırdığı üçün çoxlu siqaret çəkmə də, onların çöməltmə oturmaları da şübhəli əlamət sayıla bilər. Əgər onlardan şpris, qara qaşığı, ya narkotik maddə tapsanız, yaxud iynə yerləri aşkar etsəniz, mütləq həkim-narkoloqa müraciət edin.

Səməd Kərimbəyli – Davranışı belə şübhə doğuran şəxsin narkotik maddə qəbul edib-etməməsini necə və harada dəqiq yoxlamaq olar?

Vaqif – Bunun üçün həmin şəxsi mütləq həkim-narkoloqun yanına aparmaq və onun bioloji mayesini (sidik) ekspress-test metodu ilə müayinə etdirmək lazımdır. Həkim-narkoloq bu üsulla onun son beş gündə hansı narkotik maddə (heroin, nəşə, kokain və s.) qəbulu faktını dəqiqliklə təyin edə bilər.

Səməd Kərimbəyli – Maraqlı və dolğun müsahibə üçün sağ olun!

Müxbir diktofonu söndürür və onu əl çantasına qoyur. Həkim

selektorun düyməsini basır və ora: "Aida xanım, bizə çay verə bilərsən?" – deyir. Tezliklə qapı açılır, katibə əlində məcmeyi kabinetə daxil olur. O, iki stəkan çayı, limonu, konfet və qənd qabını müxbirlə həkimin qarşısına düzüb çıxır. Həkimlə müxbir çay içə-ıçə söhbət edirlər.

Səməd Kərimbəyli – Vəqif həkim, Sizdən bir ricam olacaq. Mənim işdə bir dostum var, çox qabiliyyətli və savadlı adamdı. Bu yaxınlarda öyrənib ki, oğlu narkomandı. Özü də oğlunu üç aydı nişanlayıb. Deyir: "Gecələr yerimə elə bil qor dolur, yata bilmirəm. Əgər qız tərəfi bilsə, nişanı qaytaracaq, biabırçılıq olacaq!" Özünüz bilirsiniz ki, bizdə narkomana necə baxırlar? Biləndə ki, bura gəlirəm mənə qırağa çəkib yalvardı ki, "sən Allah, həkimə de, bir əlac eləsin!" Yazıq elə bir günə düşmüşdü ki, mən onu bu on ildə heç vaxt o vəziyyətdə görməmişdim. Ona yazığımı gəldi. Görünür, bu ağır dərdi...

Vəqif – Özü də çox ağır bir dərd... Evində narkoman olmayan onun nə demək olduğunu bilə bilməz! Oğlu narkoman olan elə valideyn tanıyıram ki, övladına Allahdan bircə ölüm arzulayır! Nə isə... Səməd müəllim, Siz dostunuza deyin ki, oğlunu mütləq müalicə etdirsin, mütləq! Özü də həkim-narkoloqun rəhbərliyi ilə.

Həkim masanın üstündən vizit kartını götürüb müxbirə verir.

Vəqif – Artıq Sizdə mənim iş və mobil telefonlarımın nömrələri var. Qoy, dostunuz mənə zəng etsin, danışaq. Əgər oğlan özü tərgitmək istəməsə, onu məcbur etməklə bir şeyə nail olmaq mümkün olmayacaq. Mən istəyirəm ki, dostunuz bunu qabaqcadan bilsin, yaxşı?

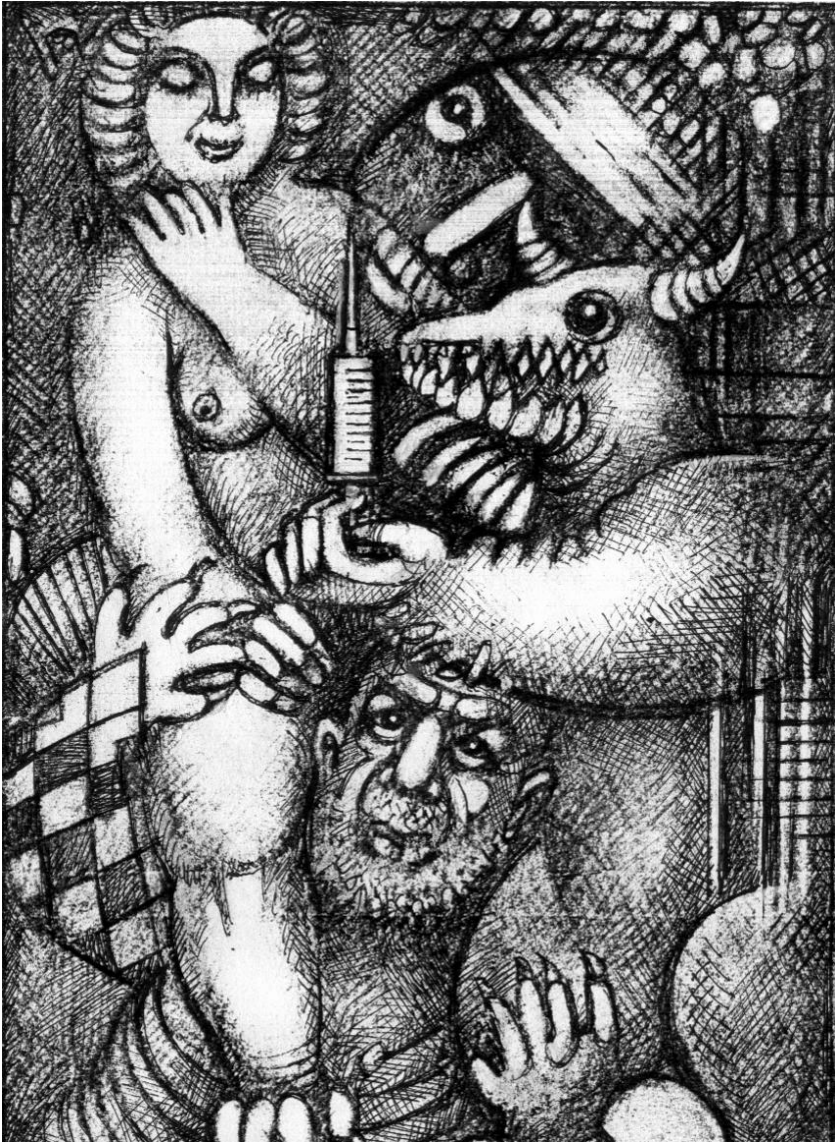
Səməd Kərimbəyli – Aydınadır. Sizin sözlərinizi və telefon nömrənizi dostuma çatdıraram. Dolğun müsahibə və çay üçün sağ olun!

Həkim müxbirlə görüşüb onu qapıya qədər yola salır. Kabinetə bir qadın daxil olur.

Leyli – Salam, həkim, mən yoldaşımdan ötrü gəlmişəm.

Vəqif – Salam. Sizin problem nədir?

Leyli – Mənimki içir.., gecə demir, gündüz demir, içir. Özü də sənətkardı, əlləri «qızıldı». İcməyəndə adamdı, ailəsinə, uşağına

yaxşı baxır, hamıya yanımlıdı. İçməsə, «quzu»du, «mələsə əti yeyilər». Amma elə ki, içdi... üzünü görmə! Gərək biz evdən qaçaq! Evi vuracaq, dağıdacaq... Məndə ana qoymur, dədə qoymur, söyüb yamanlayır. Uşaqlar da, qonşular da beziblər ondan. Mən heç, ailəsiyəm, birtəhər dözüürəm. Deyirəm: «Bəs, uşaqların günahı nədi?» Sizdən də üzüqaralıq edirəm, üç uşağım var: ikisi qızdı, biri oğlan. Qızlarım yekəlib, bu gün-sabah ərə getməlidilər. Ay doktor, sən də mənim qardaşım, indi kim alkaşın qızını alar? Oğlum da təzə əsgərlikdən gəlib. Atasının bu əməllərinə dözə bilmir. Deyir: «Mama, baş götürüb evdən gedəcəm!» İndi qalmışam yaman günə! Uşaqlar da, mən də əsəbi olmuşuq. Axı, nə qədər yalvar-yapış etmək olar, nə qədər sıxılmaq olar, nə qədər ağlamaq olar?

Vaqif – O çoxdan içir?

Leyli – Biz iyirmi beş ildi ki, ailə qurmuşuq. Bu iyirmi beş ilin azı on beş ilini o hər gün içib, hər gün içib... Mən bəxtiqara bir ağ gün görməmişəm. Uşaqlarım qonşunun evində, ağac altında yatıblar – elə böyütmüşəm onları. Nə isə... Axır vaxtlar da, ay doktor, elə bil, onun başı xarab olub. Özü ilə danışır, gah deyir: «Qoymayın, məni güdürlər, tutacaqlar», gah məndən şübhələnir, gah da qonşulardan. Bir də görürsən qaçıb girdi kravatın* altına. Deyirəm: «Elə niyə eləyirsən?». Deyir: «Qorxuram».

İndi onün özünü də gətirmişəm, eşikdə gözləyir. Deyirəm: «Ya ölsün, ölüsünü aparım, ya dirisini». Belə yaşamaq daha mümkün deyil. Özü də qoca deyil e, cəmişi qırx doqquz yaşı var. Amma görənlər elə bilər o, yetmiş yaşlı qocadı. Hələ mənimlə yanaşı gedəndə çox adam elə bilir ki, o mənim atamdı.

Vaqif – Xanım, Siz xəstəni aparın qəbul şöbəsinə. Oradan da stasionara qoyarlar. Görünür, xəstə ağır xəstədi, amma biz nə lazımsa edərək, narahat olmayın.

Leyli – Sağ olun, doktor, Allah balanızı saxlasın.

Gedir.

Pərdə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

*Hər şeyə çarədi – “qarə”,
“Qarə”yə yoxdu çarə.*

Müəllif

Xəstələr üçün palata. Dörd çarpayı, tumba, televizor və maqnitofon qoyulub. Çarpayıların ikisində xəstə var. Onlar həzin musiqiyə qulaq asırlar. Üçüncü xəstə – Mezini tibb bacısı qoluna girib gətirir. Mezi özünü çarpayıya tullayır, ağrıdan qıvrılıb açılır, zarıldaıyır. Əlini gah başına, gah dizinə vurur, gah da saçını yolur. Birdən yerindən sıçrayaraq tullanır, ora-bura qaçır, nə edəcəyini bilmir... Həkim palataya daxil olur.

Mezi (*təngnəfəs*) – Ağrıdan ölüərəm, doktor, tez olun, bir tramal* vurun, dözə bilmirəm!

Vaqif – Günay, Adilə xanımdan bir ağrıkəsici götür, gəl, xəstəyə vur. Tez ol!

Mezi (*çıgırır*) – Sümüklərim sınır! Başım çönür, özümü doğramaq istəyirəm!

Tibb bacısı çıxır və tezliklə əlində şpris geri qayıdır, damara iynə vurmaq üçün onun venasını axtarır, tapa bilmir. Mezi ağrıdan yerində dura bilmir, çapalayır.

Vaqif (*ucadan*) – Sakit ol, sakit ol! İmkan ver, iynəni vuraq.

Həkim Mezinin qolundan tutur. Tibb bacısı onun yuxu venasına iynə vurur: xəstə sakitləşir.

Günay – Doktor, indi bir çətinliklə damara düşdüm, sabah nə edəcəyəm – bilmirəm. Damar yoxdu!

Vaqif – Görürəm. Damar tonusdan düşüb, divarı qalınlaşıb, hər yeri göyərüb, döyənəkdi. Gərək körpücükaltı venaya kateter qoyaq.

Həkim cib telefonunu çıxarır və nömrə yığır.

Alo, Zakir həkim, salam, necəsən? Sağ ol. İndicə heroin narkomaniyası ilə bir ağır xəstə gətiriblər. Onun körpücükaltı venasına kateter qoymaq lazımdı. Nə vaxt bura keçə bilərsən? Yaxşı, onda gözləyirəm. Sağ ol.

Həkim xəstənin təzyiqini ölçür, nəbzini tutur. Ürəyinə və ağciyərlərinə qulaq asır. Qarnını əllərilə palpasiya edir. Axırda xəstənin dizlərinə və qollarına çəkilə vurub reflekslərini yoxlayır.

Mezi (*qayğılı səslə*) – Doktor, necədi vəziyyətim?

Vaqif (*ağır-ağır*) – Açıqı, vəziyyətin yaxşı deyil... Səndə ekstrasistoliya var, əzizim, nəbzın isə dəqiqədə 110 dəfə vurur. Arterial təzyiqin 90/60 mm civə sütunudu. Qara ciyərin 8 sm böyüyüb, ağırlıdı – bu, yaxşı əlamət deyil. Reflekslərin də çox güclənib. Sabahkı müayinələrdən sonra sənin xəstəliyinin ağırlıq dərəcəsini daha dəqiq müəyyən edə biləcəyik.

Viloş (*burnunda danışır*) – Doktor, birdəfəlik de ki, ona «kapremont»* lazımdı da!

Əbili (*özünəməxsus ləhcə ilə*) – Deyir: «Kor kora «kor» deməsə, bağı çatlar!»

Vaqif – Nə vaxtdan başlamısan?

Mezi – Üç ildi.

Vaqif – Gündə nə qədər heroin qəbul edirsən?

Mezi – O baxır günə... Gün olub bir qram, gün olub üç qram heroin vurmuşam, gün də olub bir-iki «çət».

Vaqif – Aha. Yuxun necədi?

Mezi – Pis. Gecələr yata bilmirəm. Səhərə yaxın bir-iki saat yatam, ya yatmayam. Yatanda da qarmaqarışq yuxular görürəm.

Vaqif – Əsəblərin necədi?

Mezi – Onu demə, doktor, çox əsəbiyəm e, çox.

Vaqif – Bəs cinsi fəaliyyətin?

Məzahir başını aşağı salır, dinmir.

Vaqif – Neçə yaşın var?

Mezi – İyirmi beş.

Vaqif (*zarafatlıca*) – O barədə rəqəmlərin yeri, deyəsən, dəyişik düşüb: halın əlli ikiyə uyğun gəlir... Yaxşı, gündə nə qədər siqaret çəkirsən?

Mezi – Narkotikə başlamamışdan qabaq bir qutu mənə iki-üç gün bəs edirdi. İndi isə gündə üç-dörd qutu görmür. «Mal» vurandan sonra adamın ürəyi elə siqaret istəyir ki!

Vaqif– Siqareti neçənci sinifdən çəkirsən?

Mezi – Onuncu sinifdən.

Vaqif – Bəs nəşəni?

Mezi – Elə o vaxtlardan...

Vaqif – Dərmanlarla aran necədi?

Mezi – Nə bilim? Son vaxtlar heroinə pul çatmayanda diazepamdan, tramaldan-zaddan atmışam.

Vaqif – Aydındı. Demək, səndə həm heroin narkomanıyası, həm tabakomaniya, həm də dərman toksikomanıyası var. Sən vəziyyətin necə ciddi olduğunu başa düşürsən? Köhnə həkimlərdən biri deyib ki, «biz üç nəfərik: mən – həkim, sən – xəstə, o – xəstəlik. Əgər xəstə həkimin tərəfinə keçsə, biz iki olarıq, xəstəlik tək qalar və biz ona qalib gələrik! Yox, əgər xəstə xəstəliyin tərəfinə keçsə, onda həkim tək qalar və xəstəliyə qalib gələ bilməz». Əzizim, sənin qarşında iki yol var: ya müalicə olunub düz yola qayıtmalısan, ya da narkotikin dalınca getməlisən. Üçüncü yolun yoxdu! Narkotik isə adamı hara aparıb çıxarır – bunu özün məndən də yaxşı bilirsən. Narkotik qəbul edən hər bir şəxs evə iki dəst paltar alıb qoymalıdı: biri kəfəndi, o biri isə dustaq paltarı, çünki o paltarlardan birini tezliklə geyməli olacaq. Bildin?

Mezi – Doktor, mən bu həyatdan bezmişəm, özü də heroindən iyirənirəm! Fikrim müalicə olunub çıxmaqdı. Sizdən xahiş edirəm ki, nə lazımsa eləyin, məni bu bələdan qurtarın! Ömrüm boyu Sizə minnətdar olaram.

Vaqif – Mən də, dispanserin tibbi personalı da əlindən gələni edəcək. Sənin vəzifən isə narkomanlarla əlaqəni birdəfəlik kəsməkdi! Əgər səndən şübhəli bir şey hiss etsəm, ya testdən çıxmasan, dərhal evə yazacam. Bildin? Gəl, “şerti şumda kəsək!”.

Mezi – Bəli, doktor. İnşallah, elə şeylər olmaz! Mən buraya müalicəyə gəlmişəm.

Vaqif – Bu təkcə müalicə məsələsi deyil. Bu, həyatla ölümün, Xeyirlə Şərin mübarizəsi məsələsidir — bunu daim yadda saxla. Günay, Məzahiri sabah hərtərəfli yoxlamaq lazımdı: sidiyin, qanın analizi, hepatit C-yə, bir də VİÇ-ə görə müayinə, ağciyərlərin

rentgenoqrafiyası. Sonra... Simuzər xalaya de, qoy, Məzahirin sanitar təmizliyinə bir baxsın.

Günay – Baş üstə, doktor.

Zakir həkim daxil olur. O, xəstədən köynəyini çıxarmağı xahiş edir. Həkim körpücük sümüyünün yanını novokainlə keyləşdirir və körpücükaltı venaya kateter qoyur. Tibb bacısı sistemi çarpayının yanına gətirir və kateterə sancır. Maye gedə-gedə Günay bir neçə iynəni sistemin rezin hissəsinə vurur. Vurulan iynələrin təsirindən Mezi yuxuya gedir. Digər xəstələr Meziyə yaxınlaşır və ona tamaşa edirlər.

Viloş – Doktor, mən bunu tanıyıram. Atası son vaxtlar tikinti idarəsinin rəisi idi, keçən il öldü. Şahab məhləsində qalırlar. Üç ildi «şəpləyir»*. Cibişlə bir «kruq»* durlar. Özü də bizim məhlədən qız alıb.

Əbili – Deyəsən, bir yerdə çox olubsuz?

Viloş – Yoox. Onun «kruq»u ayrı, mənimki ayrı. Mən çəkəniyəm, o, «iynəyə oturub». Mən ömrümdə iynəyə yaxın getməyəm. İynə kişi işi deyil!

Əbili – Ə, nə fərqi var, iynə vurdun, ya nəşə çəkdin? Narkotik elə narkotikdi da. «İlanın ağına da lənət, qarasına da»...

Viloş – Fərqi çoxdu... Sən elə şeyləri bilməzsən. Nəşə elədi ki, olanda çəkirsən, olmayanda yox. Nəşə narkotiklərin «şahı»dı! Özü də mən «zloy»* narkoman olmamışam. Belə də... Bala-bala çəkmişəm özüm üçün. Şofer babayam, on ildi işləyirəm, hələ bir dəfə də olsun Viloş ustanın əlindən xəta çıxdığını görənlə olmayıb.

Əbili – Ə, niyə yalan danışırısan? Dörd il bundan qabaq körpüdən çaya köllə vuran kim idi?

Viloş (*mızıldayır*) – Əşşi, o da bir iş idi oldu.

Əbili – Bə keçən ay «avariya»* eləyən kim idi?

Viloş – Əh! Nə bilim? Uşaqlar bir “baş”* “mürşüdü”* nəşə vermişdilər – ondan sonra oldu. (*Əsəbiləşir*) Sən də, əl çək də məndən.

Günay – “Yalançının şahidi yanında olar”.

Əbili – And içsə də Qurana,

İnanma narkomana. (*Gülüşürlər*)

Viloş – Bə sənin əlivə nə olub?

Əbili – Sexdə «stanoka»* düşüb.

Viloş – Görürsən, qəzavü-qədər olanda olur.

Əbili – Qardaş, mən danmıram ki! İçmişəm, «piyan»* olmuşam, əlim «stanoka» düşüb. Deyirəm, yəni: «gəl, əyri oturaq, düz danışaq».

Vaqif – Viloş, sən dörd-beş gündən sonra burdan çıxırısan. İndi özünü necə hiss edirsən?

Viloş – Əla! Yuxum yaxşı, iştaham yaxşı. Özüm də «bomba» kimiyəm. Buradan çıxandan sonra Əshabü-Kəhfə* gedib qurban kəsib tövbə edəcəm. Həvəsdi, bəsdı, ta uşaqlar da böyüyüb. Arvad-uşaq adamın üzünə durur!

Vaqif – And içənlər, pirə gedənlər çox olub, amma əməl edənlər az.

Viloş – Mən o kişilərdən deyiləm, dedim, qurtardı getdi! Tövbə edib nəşəyə əl uzatmaq günahdı, adamı tutar. Əgər çəksəm, heç bu başdan pirə də getmərəm. Mən elə şeylərdən qorxaram, doktor.

Vaqif – Görək də... Göstər kişiliyivi. Sən necə, Əbili?

Əbili (*əllərini yuxarı qaldırır*) – Mən qələt elərəm! Araq mənə elədiyini eləyib, ta nəyim qalıb? Cül kimi sexim vardı, pulum, param, adım, sanım... Şəhərdə iki usta olsaydı, biri mən idim. Alkaşlar başıma qarğa-quzğun kimi yığışdılar. Axşam sexin qabağında bəlkə dörd-beş nəfər məni gözləyirdi, çünki işləyirdim, pulum var idi... Hər gün onlarla «ley-pey»*. Bir də gördüm Leylan düzündə qalmışam. Hanı o dostlar? İndi yanıma bir qutu siqaret gətirənəm də yoxdu! Hələ indi başıma dəyir... Arvad neçə dəfə dedi, eşitmədim. Üstəlik, onu döydüm, söydüm, uşaqları qan-bağır elədim. Axırda arvad bezdi, uşaqları da götürüb getdi... (*Pauza*) Deyir, böyük oğlum təkər sexində işləyir. Ortancıl çayxanada günəmuzd fəhlədi. Xırda oğlan da bazarda perəşki* satır. Kül mənim başıma! (*İki əlli başına qapaz vurur*)

Vaqif – Xəstəxanadan çıxandan sonra nə edəcəksən?

Əbili – Gedib sexi açacam, işləyəcəm, qarı-pəncərə düzəldəcəm. Sənətim dülgərlikdi də! Sonra ailəmi gətirib saxlayacam, uşaqları məktəbə göndərəcəm.

Vaqif – Ailənlə rəsmi ayrılmısan?

Əbili – Yoox... Arvad məhkəməyə ərizə verib, amma hələ məhkəmə olmayıb. Doktor, Siz mənə yaxşı bir arayış verə bilərsiz?

Vaqif – Nə barədə?

Əbili – Yəni mənim müalicə olunmağım barədə. Məhkəməyə verəcəm. Bir də bizimkilər inanmazlar ki, mən artıq içməyəcəm. Siz

bəlkə, bizimkilərlə danışasız? Xahiş edirəm, doktor, çox xahiş edirəm.

Vaqif – Nə olar, danışaram. Amma gərək sən də sözüvün üstündə durasan, içməyəsən.

Əbili – Yox, yox, içməyəcəm, içənin atasına lənət! Hələ indiyəcən butulkaya qalib gələn olmayıb, butulka hamıya qalib gəlib! Mən bunu burda başa düşdüm.

Vaqif – Sənə, Əbili, kompleks müalicə, plyus alkoqola qarşı iyrəndirici terapiya aparılıb. Effekti də yaxşıdı. Amma son sözü yenə də insan özü deyir, çünki insan şüurlu məxluqdu. Bilirsən də nə deyirəm? Ailə və qohumların inamını qazanmaq, özünü doğrultmaq üçün sənə hələ çox çalışmaq lazım gələcək.

Əbili – Sizə söz verirəm, çalışacam! Allah qoysa, özümüz görəcəksiz, doktor.

Vaqif – Allah ağzından eşitsin, uşaqların yazıqdı.

Əbili – Doktor, qoy bir söz də deyim, ürəyimdə qalmasın. Mən bura gələncən arağ da içirdim, siqaret də çəkirdim. Sizin sayənizdə burada arağı da yerə qoymuşam, siqareti də! Demək, bura mənim kimilər üçün əstəğfürullah, elə pirdi də? Elə deyil?

Vaqif (*gülə-gülə*) – Yaman dedin, Əbili. Sağ ol!

Həkimlər və tibb bacısı çıxırlar. Səfərlə Qara əllərində meyvə dolu zənbil və bir blok siqaret palataya daxil olurlar.

Qara – Salam.

Viloş – Əleykə salam. Mezinin yanına gəlibsiz?

Səfər – Hə, Məzahirin.

Viloş – Ona iynə vurdular, yatdı, indi oyadaram: Mezi, Mezi, dur, dostların gəlib.

Məzahir gözlərini açır.

Qara – Ə, Məzahir, bu nə gün-dirilikdi? Necəsən? Gör, bir kim gəlib?

Məzahirlə Səfər görüşürlər.

Mezi – Səfər, sən hara, bura hara? Xoş gördük.

Səfər – Xoş günün olsun. Üç gündü ki, Bakıdan gəlmişəm. Dünən Məsmə xala ilə görüşdüm. Səndən çox giley elədi. Arvad yaman düşüb, fikir eləyir, hamısı da sənün üzündən.

Mezi – Bilirəm, başa düşürəm. (*Başımı aşağı dikir*)

Səfər – Necədi vəziyyətin?

Mezi – Vəziyyətim... həkim məni yoxladı, sabah da analizlərimi verəcəm. Nə bilim, Səfər, deyəsen, yaxşı deyiləm axı.

Səfər – Məzahir, məktəbdə əlaçı şagird olubsan, səni məhlədə hamıya nümunə göstərirdilər. Bəs, necə oldu ki, sən narkoman oldun?

Mezi (*köksünü ötürür*) – Heç özüm də bilmirəm... Universitetin üçüncü kursunda oxuyanda Qara ilə birlikdə bankdan kredit götürdük, başladıq işləməyə. Əlimiz də gətirirdi, ayağımız da, pula pul demirdik... Üç il bundan qabaq uşaqlarla Söyüdlü restoranda oturmuşduq, yeyib-içirdik. Dedilər: «Gedək saunaya». O vaxt Sulduz təzə bir sauna açmışdı. Getdik ora. Bir az bilyard oynadıq, saunaya girdik. Orada massajist qızlar var, onlarla məzələndik. Qızlar bizə pivə, araq gətirdilər. İçdim, gördüm ki, məni tutdu. Dedilər: «Bundan bir şey çıxmaz, gedək «sıxaq»*. Orada dalda bir otaq var, yığışdıq ora, dörd nəfər idik, «poker»* oynadıq. Mənim əlim gətirdi, bunları uddum. Gördüm ki, onlar bir-bir keçirlər o biri otağa. Qayıdanda da hamısı nəşəli, gülə-gülə gəlirlər. Soruşdum ki, «orada nə var ki, hamınız ora gedirsiniz?» Dedilər: «Bilmək istəyirsənsə, özün buyur, bax». Mən o otağa girəndə gördüm ki, Cibiş əlində dolu şpris özünə iynə vurur. Dedim: «Bu nədi?» Dedi: «Heroin. İstəyirsən sən də vur, bunun “kayfi” bambaşqadı». Dedim: «Axı, mən iynə vura bilmirəm?» Cibiş dedi: «Narahat olma, mən vuraram». Dediyim kimi, həmin vaxt çox kefli idim. Elə kefli başa da mənə iynə vurdular... On-on beş gündən sonra gördüm ki, daha heroinsiz qala bilmirəm...

Qara bilir, mənim o vaxt maddi imkanım çox geniş idi, çünki gecə-gündüz işləyirdim, durmaq yox idi. Narkotikə düşəndən sonra, inanım, elə olub ki, Cibişə, ya Mazana on-on iki min dollar verib göndərmişəm «kristal mal» dalınca! Sonra heroin məni işdən-gücdən də elədi. Yavaş-yavaş “iynəyə oturdum”, «mal» olanda

günlərlə evdən eşiyə çıxmırdım, iynələnib yatırdım. Necə deyərlər: «İçim, uçum» qaydası ilə yaşayırdım. Gün olub beş-altı dəfə, gün olub səkkiz-on dəfə iynə vurmuşam... İş töküldü qaldı, şəriklərim məndən ayrıldılar. Bir gün gördüm ki, tək qalmışam! Axırda Qara da məndən uzaqlaşdı...

Qara – Özün günahkarsan! Mən sənə neçə dəfə dedim, eşitmədin.

Mezi – Mən səni qınamıram. Sənin yerivə kim olsa idi, elə edərdi. Günahların hamısı məndədi. Daha doğrusu, heroində... Hə, Səfər, yavaş-yavaş başladım dükanları, maşını, Bakıdakı evi satmağa... Bir müddətdən sonra onları da satıb vurdum damara! Axırda, düşdüm borca. Əvvəlcə, beş-altı adamdan borc istədim, verdilər, çünki mənim narkoman olduğumu hələ bilmirdilər. Biləndən sonra, daha heç kim mənə borc pul vermədi. Məcbur oldum “ilişdim” evə. Evdə nə vardısıa, hamısını satdım, ya da heroinə dəyişdim.

Səfər – Bilirəm. Məsmə xala mənə danışib. İndi çox adama borclusan...

Mezi – Elə ona görə də, neçə dəfə istəmişəm özümü öldürəm... Anam, bir də Sevda olmasaydı, indi çoxdan...

Səfər – Gic-gic danışma, ağılı başıva yığ! Sənin gözəl ailən var, uşağın var... Sən ölsən, onların taleyi necə olar? Bir düşün... Mən Qara ilə söhbət eləmişəm, ikimiz də sənə kömək edəcəyik. Borcların yarısını mən, yarısını da Qara ödəyəcək. Müalicədən sonra məsləhətləşib, sənə münasib iş də taparıq.

Mezi (*sevincək*) – Sağ olun e, çox sağ olun! Vallah, qardaş qardaşa belə yaxşılıq eləməz. İkinizə də qurban olum! Allah qoysa, borcunuzdan çıxaram.

Qara – Məzahir, yad adam kimi danışma, biz üçümüz də dost olmuşuq, çörək kəmişik! Aslan əminin boynumuzda haqqı-səyi çox olub. Pul qazanmağın yolunu da sən mənə öyrədibsen. Mən sənin sayəndə bu mərtəbəyə çatmışam, bunu unutmuram.

Mezi – Sağ ol, Qara! (*Səfərə müraciətlə*) Bəs, sən demədin nə yaxşı gəlibsən? Xeyirdi?

Səfər – Bəli, xeyirdi. Bakıda bizim uşaqlar dedilər ki, “oxuduğumuz məktəb pis vəziyyətdədi, gəlin oranı təmir edək, düzəldək”. Mən də pul qoydum, məktəbi «kapital»* təmir elətdirdik, «sportzal» tikdirdik, «otopleniya»* çəkirdik. Qara da burada işlərə nəzarət elədi, on günə açılışdı. Çimnaz müəllimə elə sevinir ki, gəl görəsən! Zarafat deyil, şəhərdə ən yaxşı məktəb indi bizim məktəbdədi.

Mezi – Orada çoxdan təmir gedir?

Qara – Altı ay olar.

Mezi – İşə bax ki, bu altı ayda orada təmir getməyindən xəbərim olmayıb! Halbuki, acqarına gündə iki-üç dəfə oradan keçirdim. (*Pauza. Təəssüflə*) Narkoman bilməz gün nə vaxt çıxar, nə vaxt batar, güllər nə vaxt açar, nə vaxt solar. Ehh...

Qara – Bir xoş xəbər də var.

Mezi – Nədi?

Qara – Səfər evlənir.

Mezi – Səfər, səni təbrik edirəm, xoşbəxt ol!

Səfər – Sağ ol! Məzahir, mən toy günümü bir həftə də uzatdım ki, sən sağalıb ayağa qalxasan, toyda iştirak edəsən. Mənim soldışım Qaradı, sağdıışım da sən olmalısən.

Mezi – Siz məni yaman sevindirdiz, ruh verdiz! Allah ikinizi də sevindirsin.

Viloş – Bax, əsl dost belə olar, e! O gün biri gəlib ki, «Viloş, ölməmişəm ki, «ağ» da var, «qara»* da var, hansını istəyirsən?» Dedim: «Qardaş, mən bura müalicəyə gəlmişəm, gəlməmişəm ki, «xorrayıb»* yatam?» Qayıtdı, çıxdı getdi.

Əbili – Mezi, belə dostların qabağında iynə vursan, sən ən «posledni»* adam olarsan.

Səfər – Məzahir, sən müalicə ol, buradan kişi kimi çıx! Bizim işə çoxlu işimiş var, gedək onların dalınca. İndi sən bizə söz verirsən?

Mezi – Səfər, əgər mən bir də narkotikə əl vursam, onda gərək arvad ləçəyi bağlayam!

Səfər – Məzahir, biz sənə inanırıq. İnanırıq ki, sən ağıllı olacaqsan. Allah əvvəlcə adamın aqlını, sonra malını, axırda canını alır.

Qara – Səfər, sənin sözüvün qüvvəti: Allah deyir ki, «mən sənə ağıl vermişəmsə, daha nə verməmişəm? Mən sənə ağıl verməmişəmsə, onda bəs nə verməmişəm?» Ona görə mən də deyirəm ki, “Allah sizə ağıl versin, aqlınız olsa, hər şeyiniz olar”. Sağ olun.

Səfərlə Qara gedirlər.

Pərdə

ALTINCI PƏRDƏ

Ən yaxşı həyat ayıq həyatdı; həzzi də, keyfi də axtarsan, nə “ağ”da, nə də “qara”da yox, bu ağıl-qaralı həyatın özündə taparsan.

Müəllif

Xəstəxananın darvazası. «Narkoloji dispanser» sözləri yazılmış lövhə aydın oxunur. Məsmə xanım, Sevda, Səfər və Qara Məzahiri evə aparmaq üçün qapıda gözləyirlər. Məzahir Vaqif həkimlə birlikdə onlara yaxınlaşır. O ağarıb, kökəlib, səliqəli geyinib. Gülümsəyir.

Məsmə – Sənə qurban olum, həkim, balamı elə bil, mənə təzədən verdin! Göz dəyməsin, Məzahir çox yaxşılaşıb, ona baxanın gözü doyor.

Vaqif – Məzahir ağıllı və qabiliyyətli oğlandı. Ümidvaram ki, o, bir daha Şeytana uymayacaq, gələcəyini və ailəsini düşünəcək.

Məzahir – Doktor, bu üç ildə mənim əzab-əziyyətimi, anama və ailəmə çəkdirdiklərimi Allah heç kimə göstərməsin. Heç düşmənimə də arzu etmirəm! Dünyada ən alçaq iş narkomanıya – bu bir bəla şeydi, mübtəla olmayan bilməz. Narkoman, yeri gəlsə, bir

qram heroinə ailəsini, namusunu, Vətəninini, belə hər şeyini satar. Mən bunu, bu həyatı gördüm. Ona görə də, narkotikə nifrət edirəm. Mənə görə dünyada iki alçaq iş var: onlardan biri – qadınlar üçün pis yola düşməkdə, o biri – kişilər üçün narkomaniyadır. Özü də narkomaniya hələ o birisindən də betərdir... Ehh... Heroin çox oğulları sındırdı, cındır elədi... Gözümün qabağında neçə-neçə nər kimi oğullar can verdi... Hansını deyim?

Vaqif həkim, artıq gecdi, mən atamı geri qaytara bilməyəcəm, amma innən belə anamı və ailəmi sıxılmağa qoymayacam. Nə isə... Günahım çoxdu. Ana, sən Allah, məni bağışla, Sevda, məni bağışla, sizi nə qədər incitdim! Qarşınızda çox günahkaram. Mən bu gündən artıq Mezi də deyiləm, Məzahirəm. Mən sizləri innən belə heç vaxt, heç vaxt narkotikə dəyişmərəm! Burdan çıxan kimi hamama, ordan da düz məscidə gedirəm. And içib, tövbə edəcəm.

Səfər (*zarafatyana*) – Demək, yolumuz birdi: mən də əvvəlcə bəy hamamına gedib, sonra kəbin kəsdirmək üçün məscidə gedəcəm. (*Hamı gülüşür*)

Əlində dəri qovluq olan müstəntiq və polis Cibişi qolu qandallı gətirirlər. Məzahir Cibişi görüb arxasını ona çevirir.

Cibiş – Mezi, üzünü niyə yan tutursan, məndən küsübsən? Görmürsən «ilişmişəm»? Qıllı, əclaf «iş verən»^{*} imiş, «torbamızı tikib»^{*}. İndi bizi tutublar.

Məzahir (*acıqlı və əsəbi*) – Mən sənə neçə dəfə dedim ki, “bunun axırı yoxdu, gəl, gedək müalicə olunmaq, çıxmaq”? Sənsə eşitmədin. Bu da ki axırı: «Niyətin hara, mənzilin ora».

Cibiş (*dişlərini ağardır*) – İndi mənzilim «sanatoriyadı»^{*}. Bir neçə illiyinə «dincəlməyə»^{*} gedirəm.

Polis Cibişi arxadan itələyib aparır. Məzahir onun arxasınca baxır, başını bulayır.

Məsmə (*onun arxasınca boğma çıxarır*) – Kül başıya, Allah belələrini yaradır ki, Yer üzü boş qalmaya. Pərvərdigara, sən mənim balamı belə xata-bəladan saxla!

Məzahir – «Su sənəyi suda sınar». Altı ildi ki, Cibiş iynə vurur. O, məndən başqa beş-altı nəfərin də damarını deşib – bu ən «podlı iş»* sayılır. Onlardan ikisi tutulub «sroka» gedib, ikisi isə indi pis gündədi. Biri isə ata-ananın yeganə övladı idi, keçən il «tuxta mal»* vurdu iynə damarında hamamda öldü, getdi. İyirmi yaşı vardı... İndi onun anasının başına hava gəlib, atasını isə deyəsən, iflic vurub...

Məsmə – Vay, vay, anan ölsün, bala!

Məzahir – Doktor, heç bilirsiniz şəhərdə nə qədər narkoman var? Hamısı da cavan-cavan uşaqlardı. Əgər mən desəm ki, onlar kimin uşaqlarıdı... Siz, bəlkə də inanmazsınız.

Vaqif – Yox, mən inanaram, çünki neçə ildi bu işin içindəyəm. Çox şeylər görmüşəm! (*Əlilə zalı göstərir*) Sən o sözləri bunlara de... Heç bilirsiniz, narkomaniyanın belə yayılmasının səbəbləri nədi? Məncə, o səbəblərdən biri valideynlərin öz uşaqlarını düzgün tərbiyə etməmələri, o biri isə onlara yerli-yersiz çox pul vermələridi. Alik adlı bir narkoman tanıyıram, o deyirdi ki, «Doktor, məni atam bu yola vadar edib». Soruşanda Alik dedi ki, «mən hələ orta məktəbdə oxuyanda, atam cibimə o vaxtkı pul ilə beş-altı min «rubl»* qoyurdu ki, «get Urisetə, ya Pribaltikaya, qızlarla keyf elə». Mən də o pulu nə qədər xərcləyirdim qurtarmaq bilmirdi: restorana, bara, bahalı siqaretlərə, qızlara və s.» Deyirdi: «Sonra qumar oynadım, nəşə çəkdim, axırda «damara qulluq etdim». Nəticədə, Alikin taleyi faciəli oldu: ailəsi dağıldı, gül kimi işindən onu atdılar bayıra, düşdü küçələrə. İndi həbsdədi, yatır. Arvadı da pis yola düşdü. İki uşağı var, ikisi də xəstə, özləri də əlilliyə görə müavinət alırlar. Yaxşı yadıma düşdü, sən uşağının neçə yaşı var?

Məzahir – İki yaşı. Necə bəyəm?

Vaqif – Uşaq necədi, aktivdi? Danışır?

Məsmə – Belə də... Pis deyil, doktor, bir az çətinliklə yeriyyir, amma hələ danışa bilmir.

Vaqif – Hmm... Siz Bakıya gedəsi olsaz orada, əgər getməsəz, burada onu bir nevropatoloqa göstərin. Çünki narkomanların uşaqları çox vaxt müxtəlif qüsurlarla doğulur.

Məzahir (*çox narahat və həyəcanla*) – Deyirsiniz, yəni uşağda nəşə olar? Doktor, əgər Fəriddə bir şey olsa, mən bunu özümə bağışlaya bilmərəm!

Vaqif (*tələbkar*) – Siz uşağı mütləq bir müayinə elətdirin! (*Müstəntiqə müraciətlə*) Cənab müstəntiq, Siz Cibişi nə vaxt tutubsuz?

Müstəntiq – Dünən. Biz Cibişgili çoxdan güdürdük. Onu dünən axşam dostları ilə birlikdə iynə vurduqları yerdə, “pritonda”^{*} yaxalamışıq. Hamısını qoymuşuq içəri. Şəhərimizdə belə şərəfsiz adamlar hələ çoxdu. Yaxın günlərdə onları da tutacağıq. İndi bunu narkoloji ekspertiza üçün gətirmişik, qalanlarını da sabah gətirərik.

Vaqif – Onda Siz, zəhmət olmasa, ekspertiza kabinetinə gedin.

Müstəntiq gedir.

Qara (*Məzahirə müraciətlə*) – Mən bir şeyə məəttələm: nə sən özün Cibişqulu ilə, nə də ailəniz onun ailəsi ilə tay deyil! O, iki dəfə «türmə»yə düşüb-çıxmış adamdı. Arvadı ilə bacısı – çox-çox üzr istəyirəm – indi pis yola düşüblər. Onları şəhərdə artıq hamı tanıyır. Eşitdiyimə görə, Cibişqulu arvadına deyib ki, «bilmirəm, hara gedirsən get, nə edirsən et, axşama mənə pul gətir, pul». Məni də yandıran odur ki, Məzahir gedib onunla oturub-durur, onunla yoldaşlıq edir! Maraqlıdı: sənə o qurumsaqla bağlayan nədi belə?

Məzahir (*əsəbi*) – Qara, dərdimi artırma, mənim çəkdiyim özümə bəddi! Məni onunla bağlayan o zəhrimar idi, o da qurtardı getdi!

Vaqif – Yaxşı, yaxşı! «Keçənə güzəşt» – deyərlər. Məzahir, sənənin gələcəyə planın necədi?

Məzahir – Hələ özüm də bilmirəm. Bir iş tapıb işləmək istəyirəm.

Səfər – Doktor, Məzahirə burda da, Bakıda da iş tapılar. Siz necə məsləhət görsəz, elə də edərik.

Vaqif – Əgər Bakıda işləmək imkanı varsa, deyək ki, bir-iki illiyinə buralardan uzaqlaşsa, yaxşı olar. Buna necə baxırsız?

Səfər – Çox yaxşı! Toydan sonra mən təzə evə köçəcəm. Bakıdakı ikiotaqlı mənzilimsə boş qalacaq. O mənzili Məzahirə verirəm, nə qədər istəyirsə orada yaşaya bilər. Orada ona uyğun iş də var.

Qara – Əgər burada qalsa, Məzahirə görə mən də iş tapa bilərəm, o barədə problem yoxdu.

Vaqif – Hər halda yaşayış yerini dəyişməsi daha məqsədəuyğun olardı. Evdə məsləhətləşib son qərara gələrsiz. Bu belə... Məzahir, sənə bir neçə məsləhətim var, qulaq as! Müalicə müddətində sən fiziki asılılıqdan çıxdın, lakin psixi asılılığın isə hələ uzun zaman davam edəcək. Ona görə də, həkim-narkoloqla kontaktda olmaq, vaxtaşırı ambulator müalicə almaq və iki il ərzində dəri altına narkotikin antoqonisti olan preparat tıkdirmək lazımdı. Bu preparat sənə çox kömək edəcək, əks halda gücün çatmaz. Bildin? Özüvü qoru – narkotikdən, alkoqoldan və siqaretdən uzaq ol! Köhnə “kruq”la* əlaqəni birdəfəlik kəs. Əgər o əlaqəni kəsməsən, onlar sənə axırına çıxacaqlar. Yadda saxla: “kruq” yıxmayan evi heç nə yıxa bilməz. İdman elə, ya da namaz qıl. Vaxtında və kalorili ye. Bir də işlə məşğul ol. Əgər daim işdə olsan, onda belə səfərlər yadıra düşməyəcək.

Məzahir (*şən səslə*) – Oldu, doktor! Məsləhətinizə əməl etməyə çalışacam. Elə bil, təzədən dünyaya gəlmişəm! Sizə çox minnətdaram.

Səfər – Vaqif həkim, Sizi ailənizlə birlikdə bu gün «Səadət sarayı»na – toyuma dəvət edirəm.

Məzahir (*gülə-gülə*) – Bu gün həm Səfərin toy günüdür, həm də mənim yenidən doğulan günüm. Özü də bu günü mən həmişə qeyd edəcəm. Ona görə, mən də öz növbəmdə Sizi doğum günümə dəvət edirəm.

Hamı sevinir, gülür.

Vaqif (*gülə-gülə*) – Səfər, sənin toyu, Məzahirinsə yeni doğum gününü təbrik edirəm. «Səadət sarayı»nda görüşənədək!

*Hamı Vaqif həkimlə səmimi görüşür. Gedirlər.
Şən musiqi.*

Pərdə

Naxçıvan, 2002.

ZƏHRİMAR

Üç pərdəli bədii-sənədli pyes

İŞTİRAKÇILAR:

Teymur – siqaret düşkününü, 55 yaşında

Fatma – Teymurun arvadı, 50 yaşında,

Məhəmməd – ağsaqqal kişi, 70 yaşında

Mir Həsən – dindar şəxs, 65 yaşında

Əli – müəllim, 40 yaşında

Aydın – həkim, 45 yaşında

Professor – həkim, 50 yaşında

Fətulla – gənc, 25 yaşında

Mahir – çayçı, 30 yaşında

Gəlin, uşaq və qonşular

BİRİNCİ PƏRDƏ

*Siqaretin əvvəli qazılıqdı, sonrası tazılıq.
Deyim*

Teymurgilin həyat evi. Zal otaqda mebel və televizor qoyulub. Teymur siqaret çəkə-çəkə divanda oturub televizora baxır. Bir tərəfdə gəlin uşağı yedizdirir. Uşaq tütün iyindən boğulur, öskürür və ağlamağa başlayır. Səsə nənəsi Fatma xanım gəlir.

Fatma – Uşaq niyə ağlayır? (Gəlin əli ilə qayınatası Teymuru göstərir) – A kişi, görmürsən uşaq boğulur? O zəhrimarı çıxıb eşikdə çəksən olmaz? Yeddi ildən sonra nə müsibətlə bir uşaq tapmışıq, onu da sən zəhərləmək istəyirsən? Dur, dur çıx eşiyə.

Teymur – Ay arvad, rədd ol başımdan. Qoy, kinomuza baxaq.

Fatma – Yox, yox, dur ayağa, dur çıx eşiyə. (*Onu kürəyindən itələyib salır həyata*)

Teymur – “Lənət sənə kor Şeytan” haa... Belə olur bax, söyülürsən, tünbətün qızı, toxumunuz kəsilsin sizin! (*Siqaret kötüyünü tez-tez sümürür, onun ardınca yeni bir siqaret yandırır*)

Fatma (*qarğış edir*) – Səni görüm öz odunda yanasan, harayına gələn olmasın! Sən məni bu neçə ildə dəli eləyibsən.

Teymur (*hədə ilə*) – Get, qurban ol ki, gəlin evdədi, yoxsa sənə bir Həzrət Abbas şilləsi çəkərdim, mis dadı verərdi.

*Teymur hirslə hasar qapısına tərəf gedir,
qapı çirpilir.*

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

*Ağzınızdan çıxan siqaret tüstüsü təkcə tütünün
yox, həm də sizin yanan toxumalarınızın, hüceyrələ-
rinizin tüstüsüdür.*

*Bu, hələ altışmayan, lakin yavaş-yavaş, için-için
yanan canınızın və cibinizin tüstüsüdür.*

Müəllif

Çayxana. Orada dörd stol və stullar qoyulub. Birinci stolda Məhəmməd kişi ilə Mir Həsən oturub çay içir, söhbət edirlər. Qalan stollar boşdur.

Çayxana təmiz və səliqəlidir. Çayçı Mahir iri mis samovar, çaynik, stəkan-nəlbəki, qənddan, limon, şirniyyat və s. düzölmüş piştaxtanın arxasında durub öz işilə məşğuldur.

Məhəmməd – Keçən bazar günü getmişdim Bakıya, qardaşoğlunun toyuna. Toy evidi deyə evdə çoxlu adam var idi.

Mənim də yerimi sənin o qonşun “Tütün Teymur” ilə bir otağa salmışdılar. Bütün gecə ilan vuran yatdı, o yatmadı, elə hey öskürdü, elə hey öskürdü... Səhərə yaxın bəlgəm gəldi – haşa məclisdən – hayxırdı, tüpürdü, tualetə girdi, otağa keçdi – qərəz toya gələnləri də bidar* elədi, qoymadı yatmağa... Səhərisi gün hamı onu danladı. Hara yetəcək?! Bu yaşda siqaret üstə ərlə arvadın sözü çəpləşdi. Hamı da Fatma bacıya kömək çıxdı. Axırda qardaşı dedi ki, "Teymur, gəl, səni xeyir işdən sonra bir həkimə aparım". Guya razılıq verdi, amma aradan çıxdı.

Deyirəm: “Sən seyidsən, Allah adamısan, bəlkə səni eşitdi. Sən onu bir danla, boynuna qoy getsin həkimə, yazıqdı”.

Mir Həsən – Bir dəfə onunla bu barədə bir ayaqüstü söhbətimiz olub. Teymura dedim ki, “nə görmüsən bu zəhrimarda, rədd elə getsin də onu?!” Mənə nə desə yaxşıdı? Deyir: “Mən qırx illik dostuma xəyanət edim?” Daha bu sözdən sonra ona nə deyim, bıqlı, saqqallı kişidi, adam özü də xəcalət çəkir axı?! Amma Məhəmməd, yenə də araya salıb ona bir dəlil-nəsihət eləyərəm, onun bir boş damarı var, onu tutsam nə desəm, eləyəcək.

Əli müəllimlə Fətulla daxil olurlar. Salam verib ikinci stola əyləşirlər. Çayçı onlara çay və domino gətirir.

Əli – Nədən oynayaq, Fətulla?

Fətulla – Bir çaynik çaydan.

Əli – Dünənki kimi cığallıq eləməyəcəksən?

Fətulla – Mən nə vaxt cığallıq eləmişəm, Əli müəllim?

Əli (*lağ ilə*) – Yox əşşi, “kürdün nəyi də olsa, oğurluğu olmaz”. Görən deyər: “Bu heç Cığal Cəfərin oğlu Danqa Fətulla deyil”.

Teymur yavaş-yavaş gəlir. Başı ilə salam verib üçüncü stola oturur. Müştük, siqaret və kibrit qutusunu qabağına qoyur. Fikirlidir. Mahir çay və siqaret gətirir. Teymur təzə bir siqaret yandırır.

Axırda Aydın həkimlə Professor daxil olurlar. Hamıya salam verib dördüncü stola əyləşirlər. Aydın həkim işarə ilə Mahiri yanına çağırır.

Aydın (*alçaq səslə*) – Mahir, Bakıdan qonağım var, bizə Ordubad lumusu ilə bir qəşəng pürrengi çay ver, özü də yekə çaynikdə.

Mahir (*şən səslə*) – Baş üstə, doktor.

Professor – Çox maraqlı xəstə idi, belə hadisə nadir hallarda olur. Yadımdadı, hələ iyirmi il bundan qabaq Mustafa Topçu-başovla bir xəstəni əməliyyat edərkən belə bir anomaliyaya rast gəldik.

Aydın – Professor, Sizin bu sinteziniz çox uğurlu oldu. Təşəkkür edirəm. Mən də çox şey öyrəndim.

Professor – Mənimlə müntəzəm əlaqə saxla. Çalış təyinatı dəqiq yerinə yetirsinlər. Dinamikamı izlə, qeydlər apar, çünki fikrim var bir elmi məqalə hazırlayıb ikimizin imzası ilə verək İstanbuldakı “Genel cerrahiyyə” jurnalında dərc olunsun.

Aydın (*sevincək*) – Nə yaxşı olar, Professor! Bu məqalənin mənim dissertasiyama da köməyi dəyər.

Mahir çay, limon və şirniyyat gətirir. Teymurda boğulma tutması olur: öskürür, öskürür, öskürür... Hamı əl saxlayıb Teymura tərəf baxır.

Əli – Teymur əmi, yenə niyə elə öskürdün? Bir həkimə getsənə, ölürsən axı?!

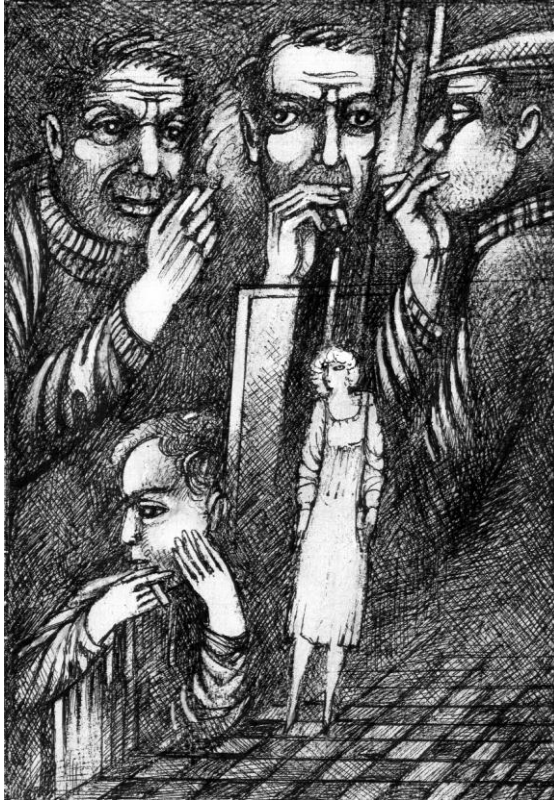
Teymur (*təngnəfəs*) – Nə bilim, ay Əli müəllim? Bir ildi ki, bu öskürək məni əldən salıb, istilik də ki, bir yandan...

Əli – Bəs, həkimlər nə deyir? Heç müayinəyə-zada gedibsən?

Teymur – Yoox, düzü, qorxuram getməyə. Elə bilirəm nəşə əngəlli bir şeydi – ona görə getmirəm.

Əli – Mən onu-bunu bilmirəm, səninki siqaretdəndi, Teymur əmi. Gündə nə qədər çəkirsən?

Teymur – Ha çox... On üç yaşından bu zəhrimarı çəkirəm, düz qırx iki ildi. Həmişə də papiros çəkmişəm, yəni filtsiz siqaret. Gün olub beş “paçka”, gün olub altı “paçka” çəkmişəm. Özü də tüstü gərək mənim ürəyimə dəyə, yoxsa qanıt verməz*. Axır səkkizdoqquz ildə səhər acqarına da çəkirəm. Nə bilim? (*Günahkar adam kimi başını aşağı salır*)

Radioda lirik musiqi verilir. Diktorun səsi: “Hörmətli dinləyicilər, indi də tütünün insan orqanizminə zərərli təsiri barədə həkim-narkoloqun söhbətinə qulaq asın”.

Mahir (*uca səslə*) – “Adın çək, qulağın bur”. Teymur əmi, di qulaq as! Ə, orada dominonu az şaqqıldadı, qoyun görək həkim Teymur əmiyə nə deyir?

Radio

“Siqaret çəkməyin zərərli vərdiş olmasını indi hamı bilir. Görəsən, biz belə adətin özümüizə və ətrafımızdakılara necə zərər verməsi barədə heç düşünürük?”

Əvvəlcə görək, tütünün tərkibində hansı zərərli maddələr var? Siqaretdə dörd minə qədər belə maddə aşkar edilib. Onlardan ən

çox nikotin, kanserogen maddələr, karbon qazı, dәм qazı, qatranlar və digər maddələr insanda müxtəlif xəstəliklər əmələ gətirdikdən sonra onu öncə əlilliyə, sonra isə erkən ölümə doğru aparır.

İndi isə belə maddələrin insanda hansı patologiyalar törətməyinə nəzər salaq. Gəlin, nikotindən başlayaq.

Nikotin – narkotik maddə olub güclü sinir zəhəri hesab olunur. Nikotin yüksək dozada olarsa, mərkəzi sinir sisteminin iflicini əmələ gətirə bilər, az dozada isə hafizəni zəiflədir, başağrıları və yuxu pozğunluğuna səbəb olur. Qana sorulan kimi endokrin sistemə, xüsusilə böyrəküstü vəzə təsir edərək adrenalini ifrazını artırır. O isə damar spazmı törədərək, arterial qan təzyiqini yüksəldir. Yaşlı və təzyiqi olan adamlar üçün bu, çox təhlükəlidir! Bununla iş qurtarmır: adrenalini ürək üçün "qamçı" rolunu oynayaraq, onu sürətlə döyünməyə məcbur edir. Nəticədə, ürək əzələsi yorulur, haldan düşür və vaxtından tez qocalır. Bu isə ürək infarktı üçün zəmin yaradır. İnfarkt keçirmiş şəxslər üçün siqaret çəkməyə davam etmək növbəti infarktı göz qabağına gətirmək deməkdir. Adrenalini periferik damarları daraltdığı üçün orada axan qanın miqdarı azalır və qidalanma pozulur ki, bu da axırda obliterasiyaedici endarterit kimi ağır xəstəliyə gətirib çıxarır. Nəticə ayaqların qanqrenası ilə sonuqlanır. Bundan başqa, nikotin xoşagəlməz acı dadı ilə həm də mənfi emosiya yaradır.

Vaxtilə nikotini tütünün tərkibində ən zəhərli maddə hesab edirdilər, lakin məlum olub ki, radioaktiv maddələr ondan da təhlükəlidir. Bu radioaktiv maddələrdən benzpiren və dibenzpiren alfa- və beta-hissəciklər şüalandırmaqla ağ ciyəri dağdır və xərçəng xəstəliyi əmələ gətirirlər. Bu, həyat üçün çox qorxuludur! Bədxassəli şişlərin əmələ gəlməsinə şərait yaradan və onun inkişafına kömək edən dәм qazı və kükürd qazıdır. Dәм qazının toksiki maddə olması isə hamıya məlumdur.

Otuz doqquz yaşında həyata gözlərini yuman bir amerikan jurnalisti görün nə yazır: "Mən öz "düşmənimlə" on dörd yaşında tanış oldum və onunla iyirmi beş il "dostluq" etdim". Belə "dostluğun" sonu isə təəssüf ki, ağciyər xərçəngi olub.

Siqaret tüstüsünün iyini və aromatikliyini efir yağları və qatranlar müəyyən edirlər. Həmin qatranlar tədricən ağciyər alveollarını doldurub, onları çıxdaş etdiyi üçün tənəffüsü çətinləşdirirlər. Tənəffüsün pozulmasına karbon qazı və dəm qazı da pis təsir edir. Belə ki, siqaret tüstüsündə olan karbon, oksigendən dörd dəfə sürətlə hemoqlobinlə birləşərək, karbohemoqlobin əmələ gətirir ki, bu şəkildə toxumalara gedən qan zəhərli olub orada oksidləşmə-bərpa reaksiyalarını pozur.

Tütün təkcə ağciyər və tənəffüs yollarına mənfi təsir etmir, o, həm də həzm traktına ziyan verir. Siqaret çəkənin ağız suyuna qarışan belə maddələr mədəyə düşərək həzm prosesini çətinləşdirir, iştahanı pozur, mədə xorasına və axırda isə həzm sisteminin xərçənginə səbəb olur. Onu da qeyd edim ki, siqaret çəkənlərdə maddələr mübadiləsi və vitamin balansı da pozulur. Hər çəkilmiş siqaret bütöv apelsində olan qədər C vitamini parçalayır. Gözün daxili təzyiqini siqaret artırdığı üçün görmə də pisləşir”.

Fətulla – Bu həkimləri də qoyasan camaatı yaxşıca qorxuda. Həkimlərin hamısı siqaret çəkir, özləri də deyir: "Ziyandı". Əgər elə ziyandısa, bəs həkimlər onu niyə çəkir?

Aydın – Həkimlərin heç də hamısı siqaret çəkmir. Onu da nəzərə alaq ki, həkim də insandı, onun da zəif cəhətləri olur. Özü də nikotin narkotik maddə olduğuna görə, hamıda asılılıq yaradır. Həmin asılılıqdan çıxmaq isə hər oğulun işi deyil.

Fətulla – Yaxşı, bu siqaret ziyanlı şeydisə, niyə onu bu qədər findi-firuşqa düzəldib satırlar? Üstəlik onu reklam da edirlər, hə? (O, əlində olan gözəl siqaret qutusunu yuxarı qaldırır)

Aydın – Ay qardaş, əvvəla siqaret maqnatları öz mallarını satmaq üçün onu belə gözəl hazırlayırlar. Bu, normal bir şeydi. O ki qaldı reklama – onu düz demirsən. Artıq bütün dünyada siqaret reklamları yığışdırılıb. Xəbərin var ki, Yaponiyada siqaret çəkəni işə götürməzlər? Papiros çəkməyə nə əlavə pul, ya məzuniyyət verirlər, hə?

Fətulla (lağ ilə) – Bayaq radioda həkim deyir ki, siqareti çox çəksən, guya iflic olarsan, harada belə şey olub? Əşi, deyir də...

Mir Həsən – Niyə ki? Elə bizim evin dalında Əsgər İsayev adında bir kişi var idi. Onda mən cavan idim, o vaxt biz hələ kənddə yaşayırdıq. Bir gün xəbər çıxdı ki, Əsgər kişi öldü. Bilirsən o niyə öldü?

Fətulla (*istehza ilə*) – Birdən siqaretdən ölər ee...

Mir Həsən – Sən heç lağ-zad eləmə, qardaşoğlu. Bəli, elə siqaretdən ölmüşdü! Səhər-səhər durub gedirlər çölə, ot yığmağa. Çöldən ot yığısı, gətirib evə çıxardası saat olur on iki. Ona qədər də Əsgər kişi bəlkə on siqaret çəkir, özü də ac-susuz. Vurub zəhərləmişdi onu. Rəhmətlik elə onunla da getdi.

Fətulla – Yaxşı, əgər desəz ki, siqaret ağciyərdə, nə bilim, xərçəng əmələ gətirir, buna inanmaq olar. Bəs, siqaretin ayağa nə dəxli var? Siqaret hara, ayağın qanqreni hara?

Aydın – Elə məsələ də orasındadı ki, siqaret tək cə ağciyərlərə zərər verməklə qurtarmır, o, damarları da daraldıb qanın hərəkətinə mane olur. Axırda da qan işləmədiyinə görə, qanqrena əmələ gəlir. Sən bir gün bizim xəstəxanaya gəl. Mənim üç-dörd belə xəstəm var, birinin adı Nüsrətdi, otuz dörd yaşı var – keçən ay onun sol ayağını diz oynaqından amputasiya etdik. İndi yazıq şikəst olub, heç yerə gedə bilmir. Səbəbi də ki, siqaretdi, bildin?

Fətulla – Doktor, deyirsiz, deməyinə, amma o qədər də ağıma batmır.

Professor (*nəsihətlə*) – İndi qulaq as, oğul, deyim. Mən institutu təzə qurtaranda Respublika xəstəxanasının cərrahiyyə şöbəsinə bir kişi gətirdilər. Onun sağ ayağında qanqrena başlamışdı. O vaxt xəstənin sağ ayağını dizdən amputasiya etdik, dedik ki, siqareti atsın. Atmadı. Bir üç-dörd ildən sonra onu yenə gətirdilər. Bu dəfə bud-çanaq oynaqından götürdük. Yenə dedik ki, siqareti mütləq atsın. Yenə atmadı. Beş-altı ildən sonra onu təzədən gətirdilər – bu dəfə sol ayağını dizdən kəsdik. Yenə dedik, izah elədik ki, əgər siqareti atmasa, daha pis olacaq. Elə də oldu: onu iki-üç ildən sonra dördüncü dəfə gətirdilər. Axırınıcı dəfə onun sol ayağını dibdən kəsdik. Yalnız bundan sonra o, siqareti atdı, amma artıq çox gec idi! İndi çuval kimi evin bir küncündə qalıb! (*Həyəcanla*) Təsəvvür edirsinizmi bu nə deməkdi? Siz siqaretin zərərini bir dərindən düşü-

nün. Özünüzü bir anlığa həmin adamın yerində hesab edin. On beş-on altı ilə həmin kişini dörd dəfə amputasiya etmişik. Hətta innən belə siqareti atmasa idi, yəqin ki, daha pis ola bilərdi. Özü də çox qoca da deyil – cəmi əlli yeddi yaşı var.

Hamı susur. Teymur yenə öskürür.

Teymur – Balam, qoyun görək bu radio nə deyir də?

Radio: *“Siqaret çəkməyin sizin ailə büdcənizə vurduğu zərəri heç hesablamısınız? Siqaretə xərclənən pulu aya, ilə vursaq, çox böyük bir rəqəm alınar. Sizin çətinliklə qazandığınız pullar gözünüz görə-görə yanıb kül olur. Axı, bu israfçılıqdır!*

Mir Həsən – Müqəddəs kitabımızda deyilir: «Yeyin, için, israf etməyin, çünki Allah israf edənləri sevməz».

Teymur (*astadan*) – Ona qalsa, mən iki maşının pulunu yandırıb kül eləmişəm.

Radio. *“İndi isə gəlin, siqaretin ətrafımıza və ekologiyaya vurduğu zərəri araşdıraraq. Ata evdə siqaret çəkir: görəsən, bu onun ailə üzvlərinə, qadın və uşaqlara necə təsir edir? Bayaq deyilənləri siqaret çəkənlə bir yerdə olan «zərərdidələrə» də aid etmək olar. Özü də belə zərər uşaq və yeniyetmə orqanizmi üçün daha çox ziyanlıdır! Üstəlik, atanın öz övladı üçün pis örnək olması da nəzərdən qaçırılmamalıdır. Vay o günə ki, evdə hamilə qadın olmuş ola! Daha pisi isə əgər hamilə qadın, ya da süd verən ana siqaret çəkir-sə”...*

Mir Həsən – Qurani-Kərimdə deyilir ki, “Allahın qulu qiyamət günündə dörd şeydən hesabat verməlidir. Birincisi, özünü nəyə həsr etməsi barədə, ikincisi, elmi ilə nə iş gördüyü barədə, üçüncüsü, malını nəyə sərf etməsi barədə və dördüncüsü isə canına necə baxması barədə hesabat”. Necə bilirsiniz, siqaret çəkən bu hesabatı verə biləcək? Ay verdi ha... Qurandan daha bir ayə: “Sağlamlıq qaydalarına riayət edərək qüvvətli olan mömin həmin qaydalara əməl etmədiyi üçün gücsüz və zəif düşən mömindən Allah qarşısında daha xeyirli və sevimlidir”.

Fətulla (*rişxəndlə gülür*) – Bu Mir Həsən də lap molla imiş ki?!

Radio. “*Dörd yüz il bundan qabaq Amerikadan Avropaya gətirilən tütün bitkisi indi bütün dünyaya yayılıb. Milyonlarla hektar münbit torpaqları “zəbt” edən tütünün əkilib becərilməsinə, zavod və fabriklərdə istehsalına, hazır məhsulun dünyanın hər yerinə daşınıb aparılmasına və satışına görün nə qədər insan zəhməti, nə qədər xərc tələb olunur. İstifadə olunmuş siqaret isə öz «bəd əməlini» yerinə yetirdikdən: havamızı, suyumuzu korladıqdan, getdiyi hər yeri zibillədikdən sonra öz “missiyasını” başa vurmuş olur. İstirahətə gedən siqaret həvəskarlarının ildə minlərlə hektar ağac və bitki örtüyünü puça çıxardıqlarını hesablamaq mümkündürmü?”*

Məhəmməd (*təsbehini çevirə-çevirə*) – Mən özüm buralara Keçili kəndindən gəlmişəm. O vaxtı bizim kənddə bir kişi var idi. Adı Hüseyinqulu idi, amma hamı ona Pəhləvan Hüseyinqulu deyərdi. Ucaboy, zəbərdest* bir kişi idi, bir oturma dörd adamın yeməyini yeyərdi. Mühəribəyə gedib gələndən sonra başladı tənbəki çəkməyə. O vaxtlar belə siqaretlər hələ yox idi, hamı tənbəki çəkərdi. Hüseyinqulu əmi hara getsə idi, tütün torbası da yanında olardı. Sovetin vaxtı «Kommunist» qəzeti çıxardı. Götürərdi o qəzeti hər səhi-fəni on yerə bölər, tənbəkini ovub içinə doldurar, eşmə hazırlayardı. Çəkdiyi də elə eşmə olardı. O vaxtı ən yaxşı tənbəki Qarabağlar, Şahtaxtı tənbəki hesab olunardı. Şahtaxtında da onun Mir Ələsgər adlı bir seyid dostu vardı. Payızda gedib ondan illik tənbəki payını alardı. Əvəzində də ona ya iki-üç toğlu*, ya da pul verərdi. Nə isə, sözümdə deyil... Hüseyinqulu kişi bir gün başladı öskürməyə. Hara apardılar dərindən əlac eləyən olmadı. O vaxtı heç həkimlər də xərcəngin nə olduğunu bilmirdilər. Əlqərəz, kişi düşdü ölüm yatağına. O boyda kişi əridi oldu bir ovuc, paltarının biri də əynində durmadı. Onun dörd oğlu, iki qızı var idi. Oğlanlarının hamısı da siqaret çəkirdilər. Dədələrinin yanında çəkməsələr də o, bunu bilirdi. Ona görə də, Hüseyinqulu əmi oğlanlarını yanına çağırıb belə dedi: «Bizim tayfamıza Pəhləvanlar tayfası deyərlər. Özüm dörd adama dov gəlmişəm, hələ indiyə qədər bir adam mənim dizimi yerə vura bilməyib. Mühəribədə qurşağa kimi qarın, suyun içində yatmışam, xəstələnməmişəm. Amma bu tütün görün nə «köpəyoğlu» şey-

disə, məni yıxdı, mənim kimi pəhləvanı ikiqat elədi! Sizə vəsiyyətim budu: qırxımı verən kimi dördünüz də siqareti atın! Bilirəm, hamınız çəkirsiz, o zəhrimarı atmayan məndən deyil, heç qəbrimin üstünə də gəlməyin”.

O vaxtlar mən də tay-tuşum kimi siqaret tüstülərdim. Rəhmətliyin o sözlərindən sonra o oldu-bu oldu siqareti atdım! Fikirləşdim ki, “siqaret o boyda kişini yıxandan sonra mənim kimi cılız bir adamı dünəndən yıxar”. Oturub-durub Hüseynqulu əmiyə rəhmət oxuyuram.

Professor – Mən də onuncu sinifdən siqaret çəkirdim. Evlə-nəndən sonra – üzr istəyirəm – arvadım xəstələndi. O həkim qalmadı aparmayam, əlacı olmadı. Moskvaya apardım, Təbrizə apardım, axırda Türkiyədə bir professor var, uzun illər Amerikada, Almaniyada işləmiş adamdı, onun yanına apardım. O mənə dedi ki, “sənin xanımındakı boğulma tutmaları sənin siqaret çəkməyinlə əlaqədardır”. Dedi ki, “xanımda nikotinə qarşı allergiya var”. Elə həmin gündən siqareti atdım. O vaxtdan üç il keçib, yoldaşım bir dəfə də olsun xəstələnməyib...

Aydın – Professor, Sizin bu sözünüz şahidi olduğum bir hadisəni yadıma saldı. Biz o vaxt patanatomiya dərində idik. Zərdab rayonundan bir adam gətirmişdilər – qırx yeddi yaşında. Bunu əv-vəlcə gətirirlər klinikanın cərrahiyyə şöbəsinə, orada onu «operasiya»* edirlər. Cərrah görür ki, bunda ağ ciyər xərçəngidi – yaranı tə-zədən tikir. Beş gündən sonra xəstə rəhmətə getmişdi. Öləndən sonra diaqnozun təsdiq olunması üçün onu gətirmişdilər morqa. İndiki kimi yadımdadı: morqda bizim patanatom müəllimdi, cərrahdı, bir də qrup yoldaşlarımız. Patanatom həkim meyidi yarıb daxili üzvlərini açdı. Birdən soruşdu ki, “sizlərdən siqaret çəkəni var?”. Dedik: “Bəli, var”. Dedi: “Baxın, görün ağciyərlə qaraciyəri seçə bilərsiz?”. O vaxt qrupdakı oğlanlardan çoxu siqaret çəkirdi, mən də həmçinin. Baxdım ki, ağciyər qapqaradı. Dedik: “Doktor, indi bizim də ağciyərimiz belədi?”. Həkim güldü: “Əlbəttə. Bakıdakı maşınların tüstüsü, zavodların tüstüsü plyus siqaretin tüstüsü. İndi özünüz mülahizə edin”. Sözün düzü, nə təhər qorxdumsa, elə onunla da

siqareti atdım. Uşaqların çoxu təzədən başladılar, amma mən yox. Artıq iyirmi beş ildir ki, mən siqaret çəkmirəm.

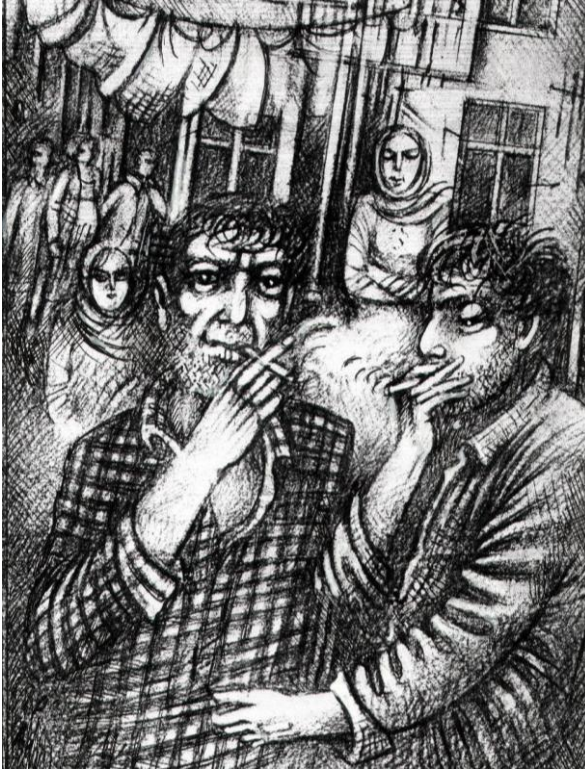
Teymur durub yavaş-yavaş çayxanadan çıxır. Professor saatına baxır. Aydın həkimlə Professor ayağa qalxırlar.

Professor (*Teymurun arxasınca baxa-baxa*) – Bu kişinin ağciyərlərində deyəsən bədxassəli şiş var. Fikir verdin, dedi ki, “bir ildir öskürürəm, plyus temperaturum da olur”. Demək ki, xəstəlik sonuncu stadiyaya keçib, yəqin ki, artıq metastaz da verib.

Aydın – Elə mən də o fikirdəyəm, Professor, klinikası çox oxşayır. Allah özü ona kömək olsun!

Həmi ilə sağollaşib çıxırlar.

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

*Çəksən siqarı ciyəərə tərəf,
Siqar da çəkər məzara tərəf.*

Müəllif

Teymurgilin evi, zal otaq. O, siqaret damağında yavaş-yavaş otağa daxil olur. Əlindəki pivə butulkasını stolun üstünə qoyur. Sürəkli öskürür.

Teymur – Allah Kolumba lənət eləsin, o, bütün dünyanı bəlaya saldı! Allah məni bu siqaretə alışdırana lənət eləsin!

...Rəhmətlik atam cavan yaşda öldü; biz – anam, üç bacım və mən başsız qaldıq. O vaxt mənim on iki yaşım var idi, altıncı sınıfdə oxuyurdum, əlaçı şagird idim. Məcbur olub gecə məktəbinə keçdim. Tikintiyə işə girdim: gündüz işlədim, gecə oxudum. Əgər mən belə etməsəydim, hamımız ac qalardıq... Orada bir ustam var idi, yaman siqaret çəkən idi, o məni bu zəhrimara alışdırdı.

Universitetdə oxuyanda bir ara tərgitdim, səkkiz ay çəkmədim, kökəldim, adama oxşadım. Sonra yenidən başladım. O başlayan düz otuz beş ildi ki, fasiləsiz siqaret çəkirəm... Bu müddət ərzində nə yediyimin, nə də içdiyimin tamını bilməmişəm. İştahdan-zaddan da düşmüşəm, arıqlamışam, yarı canım qalıb. Bir yandan bu mənim canıma daraşib, içəridən söküb dağıdır. O biri yandan da pul qoymur qalsın məndə. Demək, siqaret mənim həm can, həm də cib düşmənimdi. Üstəlik bu məni hər yerdə hörmətdən salır, evdəkilərlə “üz-göz” eləyir. Yazıq Fatma insafən düz deyir də... *(Uzun pauza. Fikirli halda otaqda gəzişir)*

Yox, belə olmaz! Qərarım qətidi: siqaretlə birdəfəlik qurtarmaq lazımdı! Belə görürəm ki, mən bununla qurtarmasam, bu zəhrimar mənim axırıma çıxacaq! *(Siqaretə xitabən)*. Sən nəsən ki, mən səninlə qurtara bilməyim?! Mən səni özümə dost bildim, amma sən mənə xəyanət elədin. Mənə deyən gərək: “Siqaret sənin əlindədi, sən ki siqaretin əlində deyilsən?!” Bax, bu axırıncı siqaretimdi, çə-

kim, əgər bir də bu zibilə əl vursam, itin oğluyam! (*Teymur siqareti tez-tez sümürüb külqabına basır. Pivəni açıb başına çəkir, yenə öskürür*). Yox, qoy birini də çəkim, onsuz da bu mənim lap axırıncı siqaretimdi, çünki sabahdan ta çəkməyəcəm (*O, təzədən bir siqaret yandırır divana uzanır və teleseriala baxa-baxa onu yuxu aparır. Əlindəki siqaret kötüyü xalçanın üstünə düşür... Bir azdan bütün ev alışıb yanır. Fatma xanım, gəlin və qonşular qaçaraq gəlirlər*)

Fatma – Vay, vay evim yıxıldı! Ev yandı, Teymur yandı, qızın cer-cehizi yandı, hər şeyimiz yandı, vay, vay!!!

Qəşş edib yıxılır. Gəlin yerə çöküb ağlayır. Qonşular ora-bura qaçır, su gətirir, yanğını söndürməyə çalışırlar.

Qorxunc səslər. Həyəcanlı musiqi. Bu musiqi səngiyir və yavaş-yavaş yanıqlı notlara keçir.

Pərdə

Son

Bakı, 2009

TƏNƏZZÜL

Pantomima

I gəliş. Ərzaq dükəninin qabağı. İri, bahalı bir cip gəlib dayanır. Dolu bədənli, şıq geyimli bir gənc maşından düşüb dükana daxil olur. Alacağı şeyləri əli ilə göstərir. Satıcı cəld dörd torba yığb piştaxtanın üstünə qoyur. Gənc oğlan cibindən bir dəstə iri kağız pul çıxarır. O, pulu verib qalığını almadan tez maşına tərəf gedir. Satıcı əlində kağız pul oğlan gedən tərəfə baxa-baxa qalır...

II gəliş. Həmin gənc işlənmiş "Mercedes"də gəlir, dükana daxil olur. Şıq olmasa da geyimi pis deyil. Cibindən irili-xırdalı kağız pul çıxarır, alacaqlarını işarə ilə göstərir və iki torba mal alır. O, pulun qalığı olan dəmir pulları almaq istəyir, lakin son anda ondan imtina edir. Satıcı əlində dəmir pullar o gedən tərəfə baxır...

III gəliş. Gənc oğlan köhnə "Jiquli"də gəlir. O arıqlayıb, üzü tükü, paltarı nimdaşdır. Oğlan sağa-sola boylanır. Dükana girir, siqaret və tum alır, dəmir pullarla hesabı ödəyir. Gedir. Satıcı onun arxasınca heyrətlə baxır...

IV gəliş. Həmin gənc piyada, axsaya-axsaya, əlində bir torba gəlir. Çox arıqlamış, üzü tükü, ayaqqabısı və paltarı cırıq vəziyyətdədir. O torbanı piştaxtanın üstünə qoyur, gətirdiyi boş şüşələri təhvil verib bir qutu siqaret alır. Gənc başını aşağı salıb yavaş-yavaş ordan uzaqlaşır. Satıcı onun arxasınca baxır, başını bulayır...

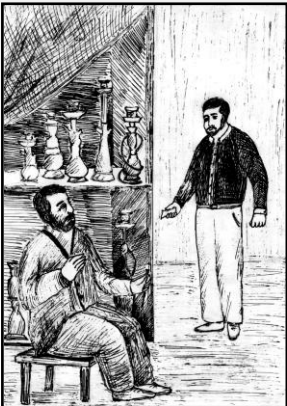
Bakı, 2011

II hissə

HEKAYƏLƏR

ZƏHRİMAR

(*Bədii-sənədli novella*)

*Siqaretin əvvəli qazılıqdı,
sonrası tazılıq.*

Deyim

*Ağzınızdan çıxan siqaret tüstüsü təkə tü-
tünün yox, həm də sizin yanan toxumala-
rınızın, hüceyrələrinizin tüstüsüdür.
Bu, hələ alışmayan, lakin yavaş-yavaş,
için-için yanan canınızın və cibinizin
tüstüsüdür.*

Müəllif

*Çəksən siqarı ciyəərə tərəf,
Siqar da çəkər məzara tərəf.*

Müəllif

Şəhərimizin Söyüdlü məhləsində əlli beş-əlli altı yaşlarında bir kişi var. Adı Teymurdu, amma tay-tuşları ona hərdən "Tütün Teymur" da deyirlər. Bu ayamanı ona kim yapışdırıb – bilən yoxdu, amma yerində yapışdırıb, çünki onu siqaretsiz təsəvvür etmək mümkün deyil, bütün günü eyzən paravoz kimi tüstülənir. Onu harada görsəz, mütləq siqaretlə görərsiz, zalım oğlu odu-oda yandırır! Teymur kişinin kvadrat bığının ortası və seyrək dişləri, sağ əlinin iki barmağı oddan yanıb saralmış olar. Əgər işdi, təzə paltar geysə, bilin ki, o paltar beş günün içində deşik-deşik olacaq. Bunu görəndə arvadı Fatma xanım yenə deyincək, aralarında söz-söhbət olacaq. Axırda hövsələsiz Teymur arvadını söyüb yamanlayacaq və evdən çıxacaq. Bu zaman hasar qapısının çırpılmağından bilmək olur ki, kişi evdən acıqlı gedir.

Bu gün də elə oldu: gəlin şüşəbənddə uşağı yedizdirirdi. Teymur kişi də ki, televizora baxa-baxa siqaretini tüstülətməyində idi... Uşaq tütün iyinə dözə bilməyib asqırdı və ağlamağa başladı. Səsə özünü yetirən nənəsi Fatma uşağın niyə ağlamağı ilə maraqlandı. Gəlin əli ilə qayınatasını göstərdi. Fatma xanım odlandı:

– A kişi, görmürsən uşaq boğulur? O zəhrimarı çıxıb eşikdə çəksən olmaz? Yeddi ildən sonra nə müsibətlə bir uşaq tapmışıq, onu da sən zəhərləmək istəyirsən? Dur, dur çıx eşiyə, – deyə ərinə acıqlandı.

– Ay arvad, rədd ol başımdan. Qoy, kinomuza baxaq, – deyə Teymur kişi deyindi.

– Yox, yox, dur ayağa, dur çıx eşiyə, – deyə Fatma xanım əl çəkmədi və onu kürəyindən itələyib saldı həyətə.

– “Lənət sənə kor Şeytan” haa... Belə olur bax, söyülürsən, tünbətün qızı, toxumunuz kəsilsin sizin!

Teymur kişi lap əsəbiləşdi, dodaqlarının arasında olan siqaret kötüyünü tez-tez sümürə-sümürə yeni bir siqaret üçün əlini döş cibinə atdı. Bu, Fatma xanımı daha da cırnatdı:

– Səni görüm öz odunda yanasan, harayına gələn olmasın! Sən məni bu neçə ildə dəli eləyibsən, – deyə qarğış elədi.

– Get, qurban ol ki, gəlin evdədi, yoxsa sənə bir Həzrət Abbas şilləsi çəkərdim, mis dadı verərdi, – deyə Teymur hirsə hasar qapısına tərəf addımladı. Təzəcə yandırdığı siqaretin tüstüsünü burun deşiklərindən eşiyə buraxdı. Küçəyə çıxdı. Arvadın onu çölə atması Teymur kişiyyə yaman yer eləmişdi. Amma hiss edirdi ki, əvvəlki gücü, heyi qalmayıb, indi çox da "zilə" gedə bilmir. Bir beş-altı il bundan qabaq olsaydı, arvadın ağzı nə idi ki, gəlinin yanında onu bayıra itələyə idi? İnan Allaha, qan salardı, amma indi? Onu gücdən salan, hər yerdə xəcələtli eləyən damağındakı bu "zəhrimar" idi.

Yadına bu günlərdə olan bir hadisə düşdü. Keçən bazar günü Bakıya – qardaşı oğlunun toyuna getmişdi. Toy evidi deyə, evdə çoxlu adam vardı, Teymur kişi də orada idi. O, bütün gecəni yatmadı, elə hey öskürdü. Səhərə yaxın bəlgəm gəldi, hayxırdı, tüpürdü,

tualetə girdi, otağa keçdi – bir sözlə toya gələnləri bidar elədi, qoymadı yatmağa... Arvadı o vaxt onu nə qədər danladı. Bu yaşda siqaret üstə ər-avad yenə savaşıdılar, hamı da Fatma xanıma kömək çıxdı. Axırda qardaşı dedi ki, "Teymur, gəl, səni xeyir işdən sonra bir həkimə aparım". Guya razı oldu, amma sonra aradan çıxdı. "Gərək həkimə gedə idim", – deyə peşman-peşman düşündü. Ona: "Siqareti tərgit", – deyəndə cavab verərdi ki, "mən, qırx illik yoldaşıma xəyanət edim?" Belə düşüncələrlə çayxanaya getmək qərarına gəldi. Çayxanaya qədər xeyli yol vardı. O, iki yüz-üç yüz metr gedib dayanmışdı, elə bil, ayaqları yoruldu. Ona elə gəldi ki, əsəbiləşdiyi üçün belə oldu. Dincini alıb yenə getdi, bir iki yüz metr gedəndən sonra təzədən dayanmalı oldu. Təəccübləndi. "Mənə nə oldu belə?" – deyə düşündü. Bir az yorğunluğunu alıb əli ilə ayaqlarını yoxladı. Ayaqları soyuq idi, tüklər seyrəlmişdi, dərisi də nəsə xoşagəlim deyildi. Bunu görə Teymur kişi bir az qorxdu, amma tez də özünə ürək-dirək verib, çayxanaya tərəf getdi. Keyfi yox idi, ona görə də, orada oturanlara başı ilə salam verib hovuzun yanındakı stola yaxınlaşdı. Boş stullardan birini çəkib əyləşdi. Ayaqlarını irəli uzadıb dərindən nəfəs aldı. Bir siqaret yandırıb tüstülətdi. Fikirli idi. Qutuya baxdı, orada üç-dörd dənə siqaret qalmışdı. Yadına saldı ki, dünən axşam Əhmədın dükanından beş qutu siqaret aldı. Ona görə də, çayla bərabər iki qutu siqaret də sifariş verdi. "Nə edim? Bəlkə bu zəhrimarı tərgidim?", – deyə fikrindən keçirtdi. Amma bu iş ona çox ağır və qeyri-mümkün kimi görünürdü. "Allaha təvəkkül", – deyib çayını içməyə başladı. Ağzı zəhər kimi idi, ona görə də, dad nədi hiss eləmədi. Çayxanada daha kimlərin olduğunu bilmək üçün ətrafa boylandı. Yaxında Məhəmməd kişi ilə Mir Həsən oturmuşdular. Bir az aralıda – çinar ağacının altında dörd cavan oğlan domino çırpırdılar. Onlardan sağda iki nəfər yaşlı müəllim çay içir, söhbət edirdilər. Solda isə rayon qəzetinin müxbirləri – Əli müəllimlə Əbülfəz müəllim qəzet oxuyur, çay içirdilər.

Teymur kişi cibindən müştüklərini çıxarıb qabağına qoydu. Onlardan biri qabıqlı uzun gilənar çubuğu, o biri isə qabığı qaşınmış qısa və yaraşlıq müştük idi. İkisini də həyətlərindəki gilənar ağa-

cından kəsib düzəltmişdi. O, bunları həmişə cibində gəzdirər, boş vaxtı olanda çıxarıb "mafi qayda ilə" çəkərdi. Müştük ki, ortaya gəldi, bil ki, Teymur kişi hələ çox oturacaq.

Elə bu vaxt hamının yaxşı tanıdığı cərrah Aydın həkimlə bir yaşlı adam çayxanaya gəldilər. Onlar hamıya salam verib keçib oturdular. Aydın həkim çayçı Mahiri yanına çağırıb alçaq səsle dedi:

– Mahir, Bakıdan qonağım var, bizə Ordubad lumusu ilə bir qəşəng pürrengi çay ver, özü də yekə çaynikdə.

– Baş üstə, doktor, – deyə Mahirin şən səsi eşidildi.

Teymur kişi Aydın həkimlə gələn adama bir xeyli zəndlə baxdı. "Üzü mənə tanış gəlir, amma heç cür aşıra* bilmirəm. Zehnim lap kortalıb", – deyə dilxor-dilxor düşündü və müştüyünə taxdığı siqaretə dəm verdi. Birdən xatırladı: "Hə, bu həmin professordu, keçən il bacım qızını operasiya edən".

Professor Aydın həkimə tərəf əyilib işgüzar şəkildə dedi:

– Çox maraqlı xəstə idi, belə hadisə nadir hallarda olur. Yadımdadı, hələ iyirmi il bundan qabaq Mustafa Topçubaşovla bir xəstəni əməliyyat edərkən belə bir anomaliyaya rast gəldik.

– Professor, Sizin bu sinteziniz çox uğurlu oldu. Mən də çox şey öyrəndim, – deyə Aydın həkim təşəkkür etdi.

– Mənimlə müntəzəm əlaqə saxla. Çalış təyinatı dəqiq yerinə yetirsinlər. Dinamikanı izlə, qeydlər apar, çünki fikrim var bir elmi məqalə hazırlayıb ikimizin imzası ilə verək İstanbuldakı "Genel cerrahiyyə" jurnalında dərc olunsun.

Aydın həkim sevincək:

– Nə yaxşı olar, Professor! Bu məqalənin mənim dissertasiyama da köməyi dəyər, – deyə ruh yüksəkliyi ilə bildirdi.

İlin "qora bişirən" ayı idi. Göydən "od tökülürdü". Hərə başını bir kölgənəcəyə soxmaq, çay, ya pivə ilə sərinləmək istəyirdi.

Uğurla bitən ağır cərrahiyyə əməliyyatından sonra xəstənin qohumları professoru nə qədər yemək, içmək, kabab təklif etsələr də o, hamıya təşəkkür etmiş, bu çayxanaya gəlməyi, yolqabağı çay içib bir az dincəlməyi daha üstün tutmuşdu. Bura səhərdə "Məmişin çay-

xanası" adı ilə tanınırdı. Məmiş kişinin əkiz oğlanları Mahirlə Tahir çayxananı təmiz saxlayır, müştərilərlə xoş rəftar edirdilər, çaylarına isə söz ola bilməzdi...

Bir azdan Teymur kişi çay içdiyi yerdə onu boğulma tutdu, öskürdü, öskürdü, öskürdü... Hamı dönüb Teymura tərəf baxdı, hətta domino oynayanlar da əl saxladılar. Əli müəllim:

– Teymur əmi, yenə niyə elə öskürdün? Bir həkimə getsənə, ölürsən axı?

– Nə bilim, ay Əli müəllim, bir ildi ki, bu öskürək məni əldən salıb. İstilik də ki, bir yandan...

– Bəs, həkimlər nə deyir? Heç müayinəyə-zada gedibsən?

– Yoox. Düzü, qorxuram getməyə. Elə bilirəm nəşə əngəlli bir şeydi – ona görə getmirəm.

– Mən onu-bunu bilmirəm, səninki siqaretdəndi, Teymur əmi. Gündə nə qədər çəkirsən?

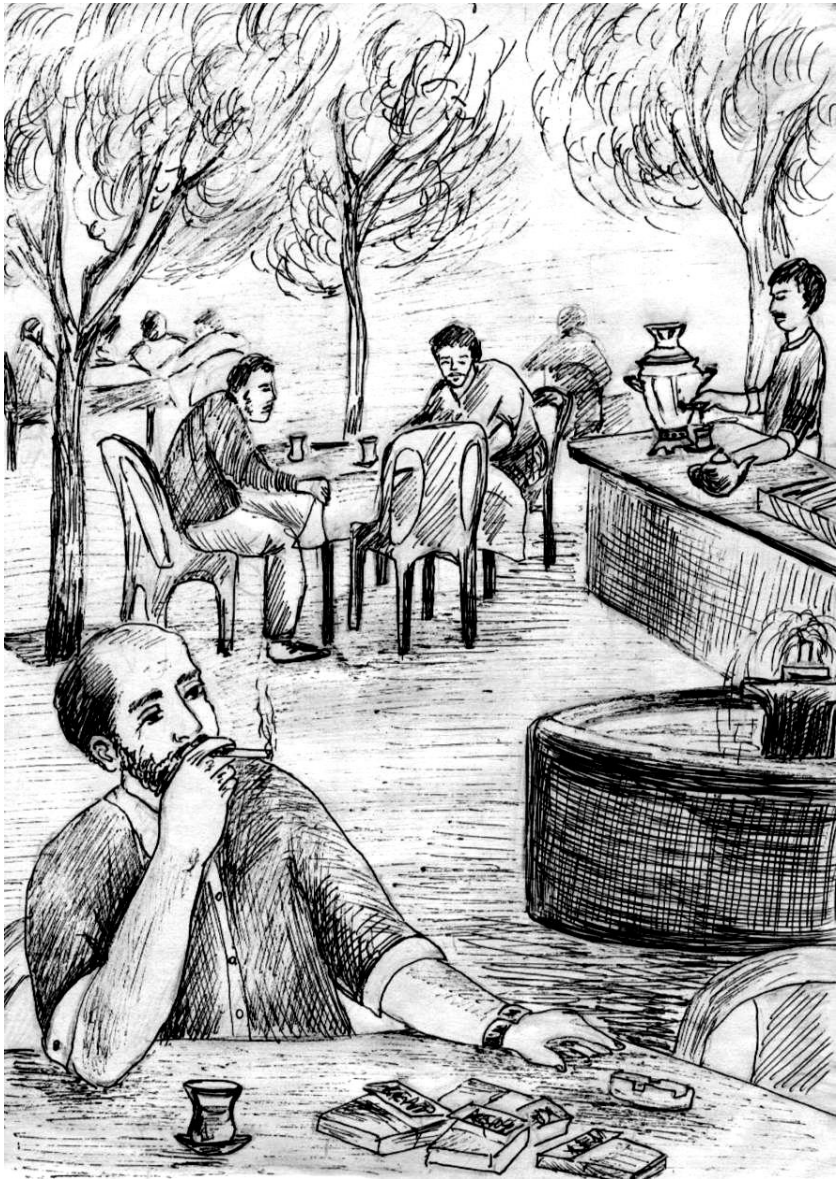
– Ha çox... Teymur kişi bir az düşündü, uşaqılıq və gəncliyini, siqaret çəkməyə nə vaxt başladığını yadına saldı: “On üç yaşından bu zəhrimarı çəkirəm. Düz qırx iki ildi. Həmişə də papiros çəkmişəm, yəni filtsiz siqaret. Gün olub beş "paçka"*, gün olub altı "paçka" çəkmişəm. Özü də tüstü görə mənim ürəyimə dəyə, yoxsa qanıx verməz. Axır səkkiz-doqquz ildə səhər acqarına da çəkirəm. Nə bilim?”, – deyərək Teymur günahkar adamlar kimi başını aşağı saldı...

Radioda həzin musiqi verilirdi. Diktor qız növbəti verilişi elan etdi. Məlum oldu ki, həkim-narkoloq tütünün insan orqanizminə zərəri barədə çıxış edəcək.

Tahir bufətdən söz atdı:

– "Adın çək, qulağın bur." Teymur əmi, di qulaq as! Ə, orada dominonu az şaqıldadı, qoyun görə həkim Teymur əmiyə nə deyir?

Radionun növbəti həkim söhbəti başlandı: *"Bizlərdən çoxu siqaret çəkir. Siqaret çəkməyin zərərli vərdiş olmasını indi hamı bilir. Görəsən, biz belə adətin özümüzə və ətrafımızdakılara necə zərər verməsi barədə heç düşünürük?"*

Əvvəlcə görə, tütünün tərkibində hansı zərərli maddələr var? Siqaretdə dörd minə qədər belə maddə aşkar edilib. Onlardan ən çox nikotin, kanserogen maddələr, karbon qazı, dəm qazı, qatranlar və digər maddələr insanda müxtəlif xəstəliklər əmələ gətirdikdən sonra onu öncə əlilliyə, sonra isə erkən ölümə doğru aparır.

İndi isə, belə maddələrin insanda hansı patologiyalar törətməyinə nəzər salaq. Gəlin, nikotindən başlayaq.

Nikotin – narkotik maddə olub güclü sinir zəhəri hesab olunur. Nikotin yüksək dozada olarsa, mərkəzi sinir sisteminin iflicini əmələ gətirə bilər, az dozada isə hafizəni zəiflədir, başağrıları və yuxu pozğunluğuna səbəb olur. Qana sorulan kimi endokrin sistemə, xüsusilə böyrəküstü vəzə təsir edərək adrenalini ifrazını artırır. O isə damar spazmı törədərək, arterial qan təzyiqini yüksəldir. Yaşlı və təzyiqi olan adamlar üçün bu, çox təhlükəlidir! Bununla iş qurtarmır: adrenalini ürək üçün "qamçı" rolunu oynayaraq, onu sürətlə döyünməyə məcbur edir. Nəticədə, ürək əzələsi yorulur, haldan düşür və vaxtından tez qocalır. Bu isə, ürək infarktı üçün zəmin yaradır. İnfarkt keçirmiş şəxslər üçün siqaret çəkməyə davam etmək növbəti infarktı göz qabağına gətirmək deməkdir. Adrenalini periferik damarları daraltdığı üçün orada axan qanın miqdarı azalır və qidalanma pozulur: siqaretin ən ağır fəsadlarından biri olan ayaq damarlarının obliterasiyaedici endarteriti belə əmələ gəlir. Bu da axırda ayaqların qanqreni ilə sonuclanır. Bundan başqa, nikotin xoşagəlməz acı dadı ilə həm də mənfi emosiya yaradır.

Vaxtilə nikotini tütünün tərkibində ən zərərli maddə hesab edirdilər, lakin məlum olub ki, radiaktiv maddələr ondan da təhlükəlidir. Bu radiaktiv maddələrdən benzpiren və dibenzpireni göstərmək olar. Onlar alfa- və beta-hissəciklər şüalandırmaqla ağ ciyəri daxildən dağıdır və xərçəng xəstəliyi əmələ gətirirlər. Bu, həyat üçün çox qorxuludur! Bədxassəli şişlərin əmələ gəlməsinə şərait yaradan və onun inkişafına kömək edən dəm qazı və kükürd qazıdır. Dəm qazının toksiki maddə olması isə hamıya məlumdur.

Otuz doqquz yaşında həyata gözlərini yuman bir amerikan jurnalisti görün nə yazır: "Mən öz "düşmənimlə" on dörd yaşında tanış oldum və onunla iyirmi beş il "dostluq" etdim". Belə "dostluğun" sonu isə təəssüf ki, ağciyər xərçəngi olub.

Siqaret tüstüsünün iyini və aromatikliyini efir yağları və qatranlar müəyyən edirlər. Həmin qatranlar tədricən ağciyər alveollarını doldurub, tənəffüsü çətinləşdirirlər. Tənəffüsün pozulmasına karbon qazı və dəm qazı da pis təsir edir. Belə ki, siqaret tüstüsündə olan karbon, oksigendən dörd dəfə sürətlə hemoqlobinlə birləşərək karbohemoqlobin əmələ gətirir ki, bu şəkildə toxumalara gedən qan zəhərli olub orada oksidləşmə-bərpa reaksiyalarını pozur.

Tütün təkcə ağciyər və tənəffüs yollarına mənfi təsir etmir, o həm də həzm traktına ziyan verir. Siqaret çəkənin ağız suyuna qarışan belə maddələr mədəyə düşərək həzm prosesini çətinləşdirir, iştahanı pozur, mədə xorasına və axırda isə həzm sisteminin xərçənginə səbəb olur. Onu da qeyd edim ki, siqaret çəkənlərdə maddələr mübadiləsi və vitamin balansı da pozulur. Hər çəkilmiş siqaret bütöv apelsində olan qədər C vitamini parçalayır. Gözün daxili təzyiqini siqaret artırdığı üçün görmə də pisləşir".

Domino oynayan gənclərdən biri – bu, Cığal Cəfərin oğlu Danqa Fətulla idi – cibindən siqaret çıxarıb alışqanla yandırdı, tüstüsünü udub dedi:

– Bu həkimləri də qoyasan camaatı yaxşıca qorxuda. Həkimlərin hamısı siqaret çəkir, özləri də deyir: "Ziyandı". Əgər elə ziyandısı, bəs həkimlər onu niyə çəkir?

Onun bu atmacasına Aydın həkim dözmədi. Qayıtdı ki, "həkimlərin heç də hamısı siqaret çəkmir. Onu da nəzərə alağ ki, həkim də insandı, onun da zəif cəhətləri olur. Özü də nikotin narkotik maddə olduğuna görə, hamıda asılılıq yaradır. Həmin asılılıqdan çıxmaq isə hər oğulun işi deyil».

Fətulla yenə razılaşmadı, söz güləşdirməyə başladı:

– Yaxşı, bu siqaret ziyanlı şeydisə, niyə onu bu qədər findi-furuşqa düzəldib satırlar? Üstəlik onu reklam da edirlər, hə?

O, bunu deyib əlində olan gözəl siqaret qutusunu yuxarı qaldırdı. Aydın həkim onun bu sözünü də cavabsız qoymadı:

– Ay qardaş, əvvəla siqaret maqnatları öz mallarını satmaq üçün onu belə gözəl hazırlayırlar. Bu, normal bir şeydi. O ki qaldı reklama – onu düz demirsən. Artıq bütün dünyada siqaret reklamları yığışdırılıb. Xəbərin var ki, Yaponiyada siqaret çəkəni işə götürməzlər? Papiros çəkməyə nə əlavə pul, ya məzuniyyət verirlər, hə?

Həmin höcət adam yenə söz altda qalmadı:

– Bayaq radioda həkim deyir ki, siqareti çox çəksən, guya iflic olarsan, harada belə şey olub? Əşi, deyir də... – deyə lağ ilə güldü. Yanındakılar da ona qoşuldular.

Söhbət bu yerə çatanda, Mir Həsən də kənarda qalmaq istəmədi:

– Niyə ki? Elə bizim evin dalında Əsgər İsayev adında bir kişi var idi. Onda mən uşaq idim, o vaxt biz hələ kənddə yaşayırdıq. Bir gün xəbər çıxdı ki, Əsgər kişi öldü. Bilirsən o niyə öldü? – deyə Fətullagilə tərəf baxdı.

Oğlan istehza ilə:

– Birdən siqaretdən ölür ee...

– Sən heç lağ-zad eləmə, qardaşoğlu. Bəli, elə siqaretdən ölmüşdü! Səhər-səhər durub gedirlər çölə, ot yığmağa. Çöldən ot yığıcı, gətirib evə çıxardası saat olur on iki. Ona qədər də Əsgər kişi bəlkə on siqaret çəkir, özü də ac-susuz. Vurub zəhərləmişdi onu. Rəhmətlik elə onunla da getdi. Sən heç elə demə, görürsən, siqaretdən nəinki iflic, hətta ölüm də olur...

Yoldaşları onun ayağını nə qədər bassalar da, Fətullanın yenə öcəşkənliyi tutdu:

– Yaxşı, əgər desəz ki, siqaret ağciyərdə, nə bilim, xərçəng əmələ gətirir, buna inanmaq olar. Bəs, siqaretin ayağa nə dəxli var? Siqaret hara, ayağın qanqreni hara?

Aydın həkim güldü və başladı Fətullanı başa salmağa:

– Elə məsələ də orasındadı ki, siqaret təkcə ağciyərlərə zərər verməklə qurtarmır, o, damarları da daraldıb qanın hərəkətinə mane

olur. Axırda da qan işləmədiyinə görə, qanqrena əmələ gəlir. Sən bir gün bizim xəstəxanaya gəl. Mənim beş-altı belə xəstəm var, birinin adı Nüsrətdi, otuz dörd yaşı var – keçən ay onun sol ayağını diz oynağından amputasiya etdik. İndi yazıq şikəst olub, heç yerə gedə bilmir. Səbəbi də ki, siqaretdi, bildin?

– Doktor, deyirsiniz, deməyinə, amma o qədər də ağılıma batmır.

Bu yerdə professor söhbətə qarışdı:

– İndi qulaq as, oğul, deyim. Mən institutu təzə qurtaranda Respublika xəstəxanasının cərrahiyyə şöbəsinə bir kişi gətirdilər. Onun sağ ayağında qanqrena gedirdi. O vaxt xəstənin sağ ayağını dizdən amputasiya etdik, dedik ki, siqareti atсын. Atmadı. Bir üç-dörd ildən sonra onu yenə gətirdilər. Bu dəfə bud-çanaq oynağından götürdük. Yenə dedik ki, siqareti mütləq atсын. Yenə atmadı. Beş-altı ildən sonra onu təzədən gətirdilər – bu dəfə sol ayağını dizdən kəsdik. Yenə dedik, izah elədik ki, əgər siqareti atmasa, daha pis olacaq. Elə də oldu: onu iki-üç ildən sonra dördüncü dəfə gətirdilər. Axırınıcı dəfə onun sol ayağını məcbur olduq ki, dibdən götürək. Yalnız bundan sonra o, siqareti atdı, amma artıq çox gec idi! İndi çuval kimi evin bir küncündə qalıb! Təsəvvür edirsinizmi bu nə deməkdi? Siz siqaretin zərərini bir dərindən düşünün. Özünüzü bir anlığa həmin adamın yerində hesab edin, – deyə professor həyəcanla izahat verdi və əlavə etdi – on beş-on altı ilə həmin kişini dörd dəfə amputasiya etmişik. Hətta innən belə siqareti atmasa idi, yəqin ki, daha pis ola bilərdi. Özü də çox qoca da deyil – cəmi əlli yeddi yaşı var.

Professor söhbətini bitirib cavanlara tərəf baxdı. Hamı susmuşdu.

Teymur yenə öskürdü o, bir qurtum çay içib dedi:

– Balam, qoyun görək bu radio nə deyir da?

Hamı həkim söhbətinə qulaq asmağa başladı:

«Siqaret çəkməyin sizin ailə büdcənizə vurduğu zərəri heç hesablamısınız? Siqaretə xərclənən pulu aya, ilə vursaq, çox böyük bir rəqəm alınar. Sizin çətinliklə qazandığınız pullar gözünüz görə-görə yanıb kül olur. Axı, bu israfçılıqdır! Müqəddəs kitabımızda

deyilir: «Yeyin, için, israf etməyin. Çünki Allah israf edənləri sevməz».

Teymur kişi astadan dedi:

– Ona qalsa, mən iki maşının pulunu yandırıb kül eləmişəm.

«İndi isə gəlin, siqaretin ətrafımıza və ekologiyaya vurduğu zərəri araşdırmaq. Ata evdə siqaret çəkir: görəsən, bu onun ailə üzvlərinə, qadın və uşaqlara necə təsir edir? Bayaq deyilənləri siqaret çəkənlə bir yerdə olan «zərərdidələrə» də aid etmək olar. Özü də belə zərər uşaq və yeniyetmə orqanizmi üçün daha çox ziyanlıdır! Üstəlik, atanın öz övladı üçün pis örnək olması da nəzərdən qaçırılmamalıdır. Vay o günə ki, evdə hamilə qadın olmuş ola! Daha pisi isə əgər hamilə qadın, ya da süd verən ana siqaret çəkirsə»...

Mir Həsən asta-asta moizə elədi: «Qurani-Kərimdə deyilir ki, Allahın qulu qiyamət günündə dörd şeydən hesabat verməlidir. Birincisi, özünü nəyə həsr etməsi barədə, ikincisi, elmi ilə nə iş gördüyü barədə, üçüncüsü, malını nəyə sərf etməsi barədə və dördüncüsü isə canına necə baxması barədə hesabat». Necə bilirsiniz, siqaret çəkən bu hesabatı verə biləcək? Ay verdi ha... Qurandan daha bir ayə: «Sağlamlıq qaydalarına riayət edərək qüvvətli olan mömin həmin qaydalara əməl etmədiyi üçün gücsüz və zəif düşən mömindən Allah qarşısında daha xeyirli və sevimlidir».

Fətulla yenə bir söz tapıb:

– Bu Mir Həsən lap molla imiş ki? – deyə yenə rişxəndlə güldü.

Narkoloq həkim isə deyirdi: «Dörd yüz il bundan qabaq Amerikadan Avropaya gətirilən tütün bitkisi indi bütün dünyaya yayılıb. Milyonlarla hektar münbit torpaqları «zəbt» edən tütünün əkilib becərilməsinə, zavod və fabrikələrdə istehsalına, hazır məhsulun dünyanın hər yerinə daşınıb aparılmasına və satışına görə nə qədər insan zəhməti, nə qədər xərc tələb olunur. İstifadə olunmuş siqaret isə öz «bəd əməlini» yerinə yetirdikdən: havamızı, suyumuzu, ekologiyanı korladıqdan, getdiyi hər yeri zibillədikdən sonra öz «missiyasını» başa vurmuş olur. İstirahətə gedən siqaret

həvəskarlarının ildə minlərlə hektar ağac və bitki örtüyünü puça çıxardıqlarını hesablamaq mümkündürmü?»

Teymur kişi çənəsini stola dayayaraq, yerə baxa-baxa günahkar adamlar kimi həkim söhbətinə qulaq asır, qulaq asdıqca da xəstəliyin xofu onu daha da basırdı... Məhəmməd kişi təsbehini çevirə-çevirə belə bir əhvalat danışdı:

– Mən özüm buralara Keçili kəndindən gəlmişəm. O vaxtı bizim kənddə bir kişi var idi. Adı Hüseynqulu idi, amma hamı ona Pəhləvan Hüseynqulu deyərdi. Ucaboy, zəbərdəst bir kişi idi, bir oturma dörd adamın yeməyini yeyərdi. Mühəribəyə gedib gələndən sonra başladı tənbəki çəkməyə. O vaxtlar belə siqaretlər hələ yox idi, hamı tənbəki çəkərdi. Hüseynqulu əmi hara getsə idi, tütün torbası da yanında olardı. Sovetin vaxtı «Kommunist» qəzeti çıxardı. Götürərdi o qəzeti hər səhifəni on yerə bölər, tənəkini ovub içinə doldurar, eşmə hazırlayardı. Çəkdiyi də elə eşmə olardı. O vaxtı ən yaxşı tənbəki Qarabağlar, Şahtaxtı tənəkisi hesab olunardı. Şahtaxtıda da onun Mir Ələsgər adlı bir seyid dostu vardı. Payızda gedib ondan illik tənbəki payını alardı. Əvəzində də ona ya iki-üç toğlu, ya da pul verərdi. Nə isə, sözümdə onda deyil... Hüseynqulu kişi bir gün başladı öskürməyə. Hara apardılar dərdinə əlac eləyən olmadı. O vaxtı heç həkimlər də xərçəngin nə olduğunu bilmirdilər. Əlqərəz, kişi düşdü ölüm yatağına. O boyda kişi əridi oldu bir ovuc, paltarının biri də əynində durmadı. Onun dörd oğlu, iki qızı var idi. Oğlanlarının hamısı da siqaret çəkirdilər. Dədələrinin yanında çəkməsələr də o, bunu bilirdi. Ona görə də, Hüseynqulu əmi oğlanlarını yanına çağırıb belə dedi: «Bizim tayfamıza Pəhləvanlar tayfası deyərlər. Özüm dörd adama dov gəlmişəm, hələ indiyə qədər bir adam mənim dizimi yerə vura bilməyib. Mühəribədə qurşağa kimi qarın, suyun içində yatmışam, xəstələnmişəm. Amma bu tütün görün nə «köpəyoğlu» şeydisə, məni yıxdı, mənim kimi pəhləvanı ikiqat elədi! Sizə vəsiyyətim budu: qırxımı verən kimi dördünüz də siqareti atın! Bilirəm, hamınız çəkirsiz, o zəhrimarı atmayan məndən deyil, heç qəbrimin üstünə də gəlməyin», – deyə sözlərini bitirdi. Rəhmətliyin o sözləri hələ də qulaqlarımdadı.

O vaxtlar mən də tay-tuşum kimi siqaret tüstülərdim. Rəhmətliyin o sözlərindən sonra o oldu-bu oldu siqareti atdım! Fikirləşdim ki, siqaret o boyda kişini yıxandan sonra mənim kimi cılız bir adamı dünəndən yıxar. Oturub-durub Hüseynqulu əmiyə rəhmət oxuyuram.”

Maraqla qulaq asan professor siqaret söhbətinə yenidən qarışaraq dedi:

– Mən də onuncu sinifdən siqaret çəkirdim. Evləndəndən sonra – üzr istəyirəm – arvadım xəstələndi. O həkim qalmaq aparmayım, əlacı olmadı. Moskvaya apardım, Təbrizə apardım, axırda Türkiyədə bir professor var, uzun illər Amerikada, Almaniyada işləmiş adamdı, onun yanına apardım. O mənə dedi ki, «sənin xanımındakı boğulma tutmaları sənin siqaret çəkməyinlə əlaqədardır». Dedi ki, «xanımda nikotinə qarşı allergiya var». Elə həmin gündən siqareti atdım. O vaxtdan üç il keçib, yoldaşım bir dəfə də olsun xəstələnməyib...

– Professor, Sizin bu sözünüz şahidi olduğum bir hadisəni yadıma saldı, – deyər, Aydın həkim xatırlamağa başladı. Biz o vaxt patanatomiya dərində idik. Zərdab rayonundan bir adam gətirmişdilər – qırx yeddi yaşında. Bunu əvvəlcə gətirirlər klinikanın cərrahiyyə şöbəsinə, orada onu «operasiya» edirlər. Cərrah görür ki, bunda ağ ciyər xərçəngidi – yaranı təzədən tikir. Beş gündən sonra xəstə rəhmətə getmişdi. Öləndən sonra diaqnozun təsdiq olunması üçün onu gətirmişdilər morqa. İndiki kimi yadımdadı: morqda bizim patanatom müəllimdi, cərrahdı, bir də qrup yoldaşlarımız. Patanatom həkim meyidi yarıb daxili üzvlərini açdı. Birdən soruşdu ki, «sizlərdən siqaret çəkəni var?». Dedik: «Bəli, var». Dedi: «Baxın, görün ağciyərlə qaraciyəri seçə bilərsiz?». O vaxt qrupdakı oğlanlardan çoxu siqaret çəkirdi, mən də həmçinin. Baxdım ki, ağciyər qapqaradı. Dedik: «Doktor, indi bizim də ağciyərimiz belədi?». Həkim güldü: «Əlbəttə. Bakıdakı maşınların tüstüsü, zavodların tüstüsü plyus siqaretin tüstüsü. İndi özünüz mülahizə edin». Sözü düz, nə təhər qorxdumsa, elə onunla da siqareti

atdım. Uşaqların çoxu təzədən başladılar, amma mən yox. Artıq iyirmi beş ildir ki, mən siqaret çəkmirəm.

Professor saatına baxdı. Aydın həkim getmək vaxtı olduğunu hiss edib ayağa qalxdı. İkisi də çayxanadakılarla sağollaşıb oradan çıxdılar.

Onların ardınca Teymur kişi də durub yavaş-yavaş evə tərəf getməyə başladı. Yolüstü Əhmədin dükanına girdi, oradan üç qutu siqaret aldı. Dükanda bir nəfər cavan oğlan pivə içirdi. Teymur kişi birdən ayaq saxladı:

– Əhməd, ondan birini də mənə aç, ürəyim yanır, – dedi. Əhməd soyuducudan bir sərin pivə çıxartdı. Teymur kişi pivəni içdi, xoşuna gəldi, ona görə, ikisini də evə götürdü. Evə çatanda gördü ki, qapı bağlıdır. «Yəqin Tellinin qızının nişanına gediblər», – deyər düşündü. Qapını açıb evə girdi. Pivələri stolun üstünə qoydu. Bir siqaret yandırıb fikrə getdi, sonra özü ilə danışmağa başladı:

– Allah Kolumba lənət eləsin, o, bütün dünyanı bəlaya saldı! Allah məni bu siqaretə alışdırana lənət eləsin!

...Rəhmətlik atam cavan yaşda öldü; biz – anam, üç bacım və mən başsız qaldıq. O vaxt mənim on iki yaşım var idi, altıncı sınıfta oxuyurdum, əlaçı şagird idim. Məcbur olub gecə məktəbinə keçdim. Tikintiyə işə girdim: gündüz işlədim, gecə oxudum. Əgər mən belə etməsəydim, hamımız ac qalardıq... Orada bir ustam var idi, yaman siqaret çəkən idi, o məni bu zəhrimara alışdırdı.

Universitetdə oxuyanda bir ara tərgitdim, səkkiz ay çəkmədim, kökəldim, adama oxşadım. Sonra yenidən başladım. O başlayan düz otuz beş ildi ki, fasiləsiz siqaret çəkirəm... Bu müddət ərzində nə yediyimin, nə də içdiyimin tamamı bilməmişəm.

İştahdan-zaddan da düşmüşəm, arıqlamışam, yarı canım qalıb. Bir yandan bu mənim canıma darışıb, içəridən söküb dağıdır. O biri yandan da pul qoymur qalsın məndə. Demək, siqaret mənim həm can, həm də cib düşmənimdi. Üstəlik bu məni hər yerdə hörmətdən salır, evdəkilərlə “üz-göz” eləyir. Yazıq Fatma insafən düz deyir də...

Teymur fikirli halda otaqda gəzişir, yenə özü ilə danışırdı:

– Yox, belə olmaz! Qərarım qətdi: siqaretlə birdəfəlik qurtarmaq lazımdı! Belə görürəm ki, mən bununlaq qurtarmasam, bu zəhrimar mənim axırıma çıxacaq! O siqaretə xitabən: “Sən nədən ki, mən sənənlə qurtara bilməyim?! Mən səni özümə dost bildim, amma sən mənə xəyanət elədin. Mənə deyən gərək: “Siqaret sənənlə əlindədi, sən ki, siqaretin əlində deyilsən”?! Bax, bu axırıncı siqaretimdi, çəkim, əgər bir də bu zibilə əl vursam, itin oğluyam”, – deyə o, siqareti tez-tez sümürüb külqabına basdı. Pivənin birini açıb başına çəkdi, yenə bir-iki ağız öskürdü. “Yox, qoy birini də çəkim, onsuz da bu mənim lap axırıncı siqaretimdi, çünki sabahdan ta çəkməyəcəm”, – dedi.

Teymur özünə yer tapa tapa bilmir hey vurnuxurdu, elə bil “itniyə itmişdi”... Birdən o dib otağa keçdi. Burada kiçik qızın cer-cehizi yığılmışdı: yataq və istirahət mebeli, televizor, soyuducu, tozsoran, xalça-palaz, dörd dəst təzə sırımış yorğan-döşək, «Madonna» servis və bir neçə qeyri ayın-oyun. O bunları «əlinin isti vaxtı» arvadının təhrikilə almışdı. «Əgər Fatma deməsəydi, almayacaqdım yaxşı ki, almışam, indi çox şükür, rahatam», – deyə sevindi. Elçilərin: «Havalər bir az sərinləyən kimi gəlinimizi aparacağıq», – deməsi yadına düşdü. Gülümsədi. Şüşəbəndə keçdi. Teymur kişi teleseriala baxa-baxa ikinci pivəni də içib siqaret damağında divana uzandı. Və Teymur yuxu apardı...

...Bir saatdan sonra Teymur kişinin öz evində evi ilə bərabər yanması barədəki xəbər ildırım sürətilə şəhərə yayıldı.

Naxçıvan, 2002.

MƏNTİQ

Yalnız çəkilməyən siqaret zərərsizdir.

Deyim

Yandırma! Yandırsan, yandıracaq...

Müəllif

Bir gün iki nəfər – Əli ilə Vəli söhbət edirlər. Əli Vəliyə:

– Sən məntiqin nə olduğunu bilirsən?

– Yox, – deyər Vəli etiraf edir.

– Əgər bilmək istəyirsənsə, mən sənə izah edərəm.

– İzah elə, – deyər Vəli xahiş edir.

Əli fikrini izah etmək üçün söz axtarmağa başlayır:

– Məntiq, məntiq... Ee, məsələn, sənin cibində kibritin var?

– Var, – deyər Vəli tez dillənir.

Əli:

– Əgər kibrit varsa, demək, siqaret də var. Bunların ikisinin bir yerdə olması məntiqi deyil?

Vəli bir az fikirləşir və razılaşıır:

– Bəli, məntiqidi.

Əli davam edir:

– Əgər sən siqaret çəkirsənsə, onun içərisinə nə vaxtsa nəşə-zad qoymaq da məntiqidi, ya yox?

Vəli bir xeyli düşünür və yenə razılaşmalı olur:

– Bəli, məntiqidi.

Əli izah etməkdə davam edir:

– Əgər sən nəşə çəkirsənsə, evdə dava-dalaş, söz-söhbət, boşanma və sairin olması da məntiqidi, ya yox?

Vəli görür ki, Əli haqlıdır: «Nəşə olan yerdə dava-dalaş da, boşanma da olar», – deyər düşünür. Onlar ayrılırlar... Əli öz yolu ilə, Vəli isə öz yolu ilə gedir. Söz Vəlini tutduğu üçün elə hey o barədə düşünür...

Vəli yolda bir nəfərə rast gəlir. O, yol adamından soruşur:
– Qardaş, kibritin var?
– Var, – deyər yoldan keçən cavab verir.
Vəli təəssüflə deyir:
– Əgər kibritin varsa, onda evin yxılacaq...

Naxçıvan, 2003.

ŞƏR SUYU

*İçki – bütün çirkinliklərin «ana»sıdır.
Məhəmməd peyğəmbər (S.)*

Bir gün Şeytan bir adamın qabağını kəsib deyir:

– Səni öldürəcəm. Əgər sağ qalmaq istəyirsənsə, üç şeydən birini etməlisən: ya bu qadınla yatmalısən, ya ən yaxın dostunun başını kəsməlisən, ya da ki, bu şərabı içməlisən.

Həmin adam belə cavab verir:

– Mən müsəlmanam. Müsəlmana isə zinalıq* günahdı. Sonra... mən dostumun başını kəsə bilmərəm, bu mümkün deyil, çünki biz uşaqlıq dostuyuruq, bir yerdə bir pud* duz-çörək kəsmişik...

O bunları deyib susur... Həyat şirindi, yaşamaq istəyir, ona görə də, fikirləşir: «Düzdü, şərab içmək Qurani-Kərimdə haram buyurulub, amma çarəm nədi? Bəlkə mən bu şərabı içim? Çünki onların içərisində ən az zərərliyi, deyəsən, elə budur».

Adam o cür də edir...

...O, şərabı içib bərk sərxoş olur. Elə sərxoş vəziyyətdə də həm o qadınla yatır, həm də əziz dostunu öldürür...

Bakı, 2006.

ETİRAF

*Şərab, tütün, heroin –
Hamısı sənin düşmənin.*

Müəllif

Elçin tay-tuşları arasında öz “çəkisi” olan, hörmətli oğlanlardan biri sayılır. Necə hörmətli oğlan sayılmasın ki, o, universiteti qırmızı diplomla bitirib, otuz yaşında böyük bir mebel sexinin sahibidi, işi işdi, pulu da pul. Evi, eşi, ailəsi, uşağı, altında da qara rəngli Prado...

Əgər biri durub desə ki, “Elçin narkomandı” heç kim ona inanmaz, çünki o, siqaret çəksə də, içki nədi dilinə vurmaz, hələ Ramazan ayı gələndə hər il oruc da tutar... “Sən saydığını say, gör fələk nə sayır”. İş elə gətirdi ki, onun kimi ağıllı bir oğlan da yolunu azdı...

Yaxşı ki, Elçin zirək tərpendi, işin üstü açılmamış bir narkoloq-həkim tapdı, hamıdan gizli öz evində müalicə olundu, vəziyyətdən çıxdı.

Həkim bu gün Elçini kabinetə – psixoterapevtik söhbətə dəvət etmişdi. O xəstəsinə üreyini boşaltmaq imkanı verdi; həkim dinlədi, xəstə isə danışdı:

– Doktor, narkomanın günü axtarmaqla keçir; adam əvvəlcə pul axtarır, sonra «mal» axtarır, sonra «bayan» axtarır, sonra yer axtarır, axırda da damar axtarır... O, axtardıqlarını oğruluq – doğruluq, pis-yaxşı tapır da, amma əvəzində özünü itirir: öz kişiliyini, ləyaqətini itirir, dalınca da, ehh, hər şeyini...

O, dərindən bir ah çəkdi gözləri yaşarmışdı, əlləri də, səsi də titrəyirdi. Elçin həkimin ona diqqətlə qulaq asdığını görüb bir az da ürəkləndi:

– Mən düzünü deyirəm, doktor, mən bu həyatı yaşadım, bu murdar həyatı belə gördüm. İndi peşimanam, it kimi peşimanam, amma...

Qəhər onu boğdu, udqunub yenə sözüünə davam etdi:

– Bu işdə heç kimi günahkar bilmirəm. Düzdü, məni iynəyə otuzdurdular, özü də mən bilirəm bunu kim elədi. «Ağacı öz içindən qurd yeyər», – deyiblər. Məni öz əmioğlum iynəyə otuzdurub, doktor, dost – doğma əmim oğlu. Məni əmioğlum belə bəlaya salandan sonra daha başqasından niyə inciylim, niyə küsüm?!

Elçin nəfəsini dərdi, olanları xatırlamağa çalışdı:

– Doktor, bir vaxtlar əmimgil gün əppəyinə möhtac idilər. Rəhmətlik atam onları rayondan Bakıya gətirdi, ev-eşik yiyəsi elədi. Mən isə həmin əmioğluma iş verdim, çörək verdim. Əvəzində isə o məni bədbəxt elədi... Getdi, gəldi ki, «sən bir bunun dadına bax, gör nə görəcəksən?!». Mən eləmək istəməyəndə isə «ə, bir çıqqılı şey sənə nə eləyəcək, elə gör nə «kayf» alacaqsan», – deyə məni heroinə qonaq elədi. Mən də gic kimi götürüb iylədim. İylədim, xoş gəldi. Üç gündən sonra bir də gəldi, yenə verdi, iylədim, bu dəfə lap xoşuma gəldi. Sabahı gün onu kabinetə çağırıb dedim:

– Ondan bir az da ver.

Dedi:

– Yoxdu.

Dedim:

– Tap, hardan olsa, tap, ondan istəyirəm.

O, özünü çəkdi:

– O məndə nə gəzir? İstəyirsən, yüz dollar ver, gedim alım, gətirim.

Mən də çıxarıb verdim, alıb gətirdi, hərəyə bir «dorojka^{*}» elədik.

O gündən mən pul verirdim, o da alırdı, bir yerdə eləyirdik. Deməyinən onun məqsədi oymuş ki, məni narkotikə otuzdursun, çünki, onun pulu yox idi, mən isə böyük bir müəssisənin müdiri idim, əlimin altında üç yüz adam işləyirdi. Nə isə bir də ayılıb gördüm ki, olmuşam narkoman, daha heroinsiz qala bilmirəm...

Bakı, 2008

QƏLYAN

*Qəlyan sənin əlindədir,
sən ki qəlyanın əlində deyilsən?!*

Müəllif

Deyilənə görə, İranda bir çox adam tiryəki olur, özləri də buna pis baxmırlar. Onlar şam yeməyindən sonra ortalığa qəlyan, tiryək və şiş gətirirlər, şişi odda qızdırıb bir əldə tuturlar, tiryəki isə o biri əldə. Şişi tiryəkə vurub dağlayır, ondan çıxan tüstünü isə qəlyanla içəri sümürürlər...

Bir gün tiryəkə təzə qurşanmış Qulamrza adlı bir gəncə qəlyan lazım olur. O, soraqlaşib bir qəlyandüzəldən usta tapır, ona deyir:

– Usta, nə qədər istəyirsən sənə pul verim, mənə bir şahanə qəlyan düzəlt.

Usta altdan yuxarı gənci süzür, soruşur:

– Vardan, dövlətdən nəyin var?

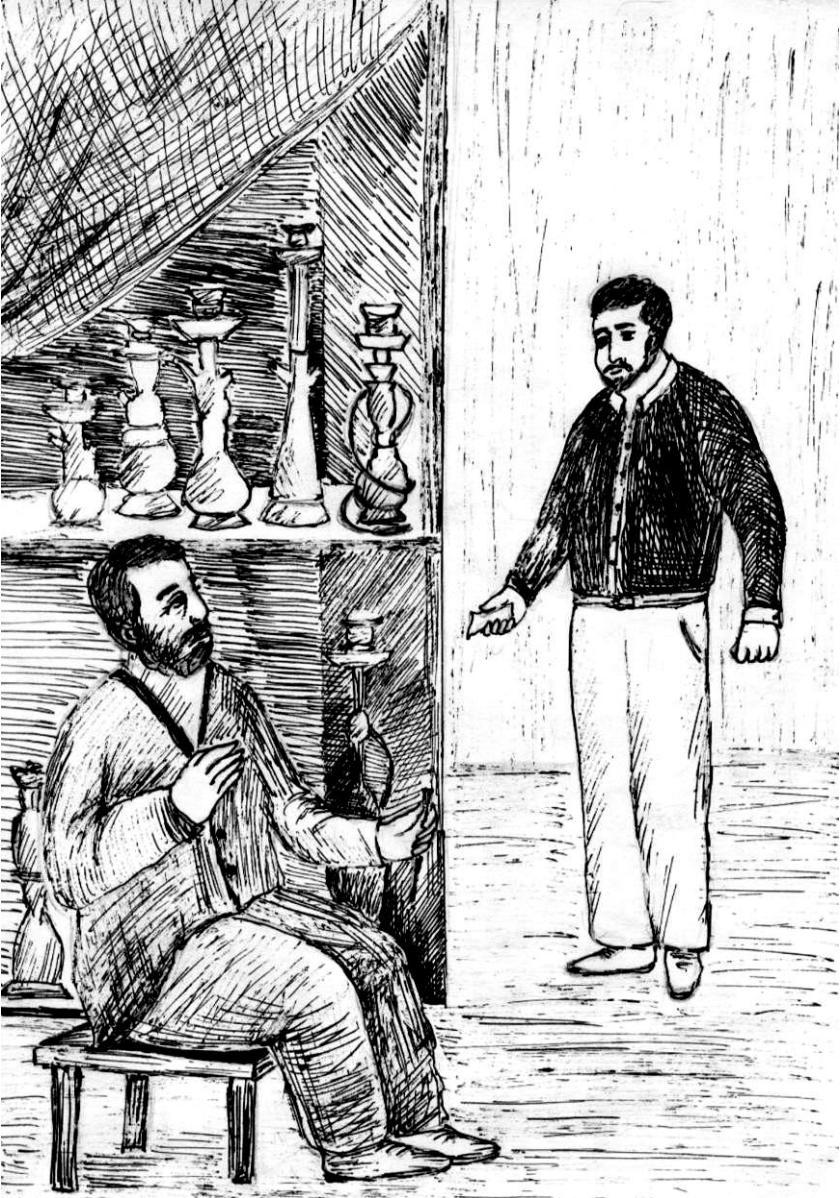
Qulamrza qürrələnir:

– Hər şeyim: iki «Benz» otobusum var ki, Təbriz – Tehran arası işləyir, üç tırım var ki, Avropaya mal daşıyır, bir dörtmərtəbə çaxtumanım* var ki, üstə özümüz qalırıq, altını kirayə vermişəm, bir də bazarda qızıl dükənlərim var... Usta, sən mənə bir yaxçı qəlyan düzəlt, deşiyini də gen elə.

Qoca usta gənci diqqətlə dinləyib köksünü ötürür:

– Sən heç narahand olma, ağa. O saydığın şeylərin hamısı: otobus da, tır da, ev də, dükənlər də – hamısı, hamısı bax, bax, bu deşikdən keçib gedəcək, heç narahand olma, niyə narahand olursan, – deyə təzə düzəltdiyi qəlyanlardan birini Qulamrzaya tərəf uzadır.

Bakı, 2009

ÖMÜRLÜK DƏRS

– Dərs ili başa çatdı. Biz – şagird və müəllimlər əvvəlcədən danışdığımız kimi yığışib getdik Qubaya. Meşədə, bulaq başında bir səfalı yer tapıb yerləşdik. Top oynayan, çiçək yığan kim, samovar salan, yemək tədarükü görən kim... Mən xalçanın üstündə bardaş qurub çoban salatı hazırlamaqla məşğul oldum. Kişi müəllimlər isə bulaq başına yığışib kabab çəkməyə başladılar.

Bizdə bir Yenisey müəllim var, çox savadlı, sanballı insandı, özü də yaxşı riyaziyyat müəllimidir. Bir də gördüm Yenisey müəllim gəlib oturdu mənim yanımda, bir daşın üstündə. Biz onunla başladığımız ordan – burdan söhbətə. Bu arada kababın iyi məni vurdu. Az sonra cavab müəllimlərdən biri bizə yaxınlaşdı:

– Yenisey müəllim, kabab bişir, araq da ki, bulağın gözündədi, hamı Sizi gözləyir, gəlin.

Yenisey müəllim ona təşəkkür etdi, amma yerindən tərpənmədi. Qayıtdım ki, “ay Yenisey müəllim, niyə getmirsiz? Gedin Siz də onlar kimi, yeyin – için də”. Gördüm o tutuldu, lakin bir söz demədi, mən də çox uzatmadım. Sonra biz yenə söhbəti davam etdirdik. Axırda dərs hissə müdiri Ramazan müəllim özü durub gəldi:

– Yenisey, uşaqların heç biri əlini çörəyə uzatmır ki, gərək Yenisey müəllim gələ, sonra. Nə olub? Burda niyə oturmusan? Dur, dur ayağa düş qabağıma, – deyərək onu aparmaq istədi. Yenisey müəllim getmək istəmirdi, Ramazan müəllimin sözünü yerə salmaq da çətininə gəlirdi, ona görə də çaşıb qalmışdı. Yenisey müəllim nəhayət özünü topladı, təşəkkür etdi, bir bəhanə uydurdu ki, getməsin. Və yenə getmədi. Mən bayaqdan hər şeyə göz qoyurdum. Birdən düşdüm onun üstünə:

– Ay Yenisey müəllim, bu il əməkdar müəllim adı almısınız – bu bir, oğlunuz Beynəlxalq qrossmeyster olub – bu iki, qızınız isə, Konservatoriyanı bitirib – bu da üç. Siz niyə də yeyib- içməyəsiz? Vallah, mən Sizin yerinizə olsaydım bayaqdan durub gedərdim,

hələ vurardım da, – deyib güldüm. Siz Allah, burda nəşə var, bu “nəşə” nədi axı?, – deyə gözümü onun gözüne zilləyib cavab gözlədim.

Yenisey müəllim yerində qurcuxdu və gizlicə bir ah çəkdi:

– Bilirsən, qızım, mən əvvəllər içən olmuşam, – bu, düz otuz üç ilin söhbəti. Mən onda institutu təzə bitirmişdim, dəliqanlı vaxtlarım idi. Qurşanmışdım içkiyə... Hələ özümə bir-iki avara dost, aşna da tapmışdım: bu yeməxana mənim, o restoran sənin – hər gün onlarla yeyib-içməklə ömrü bada verirdim. Anam nə qədər

yalvarsa da, özünü öldürsə də, kim idi ona qulaq asan? Günlərin birində yenə restoranda içib bərk keflənmişdim. Oradan çıxıb evə getmək istədim, səkkiz yaza – yaza gedirdim. Yolun qırağında bir arx var idi, o arxı keçəndə ilişib yıxıldım. Ha çalışdım ki, ayağa qalxam, qalxa bilmədim, oturdum zığın, palçığın içində. Axşamçağı idi, hava qaralırdı... Gördüm bir nəfər üç-dörd yaşlı uşağın əlindən tutub gedir. Uşaq məni görüb dayandı:

– Ata, ata, ora bax, it!

Onlar yaxına gəlib mənə diqqətlə baxdılar. Atası dedi:

– Qaqaş, bu it deyil ki, adamdı, özü də keflidi, qorxma!

Uşaq dedi:

– Mən itdən qoyxmuyam ki, ata, amma keflidən qoyxuyam.

Atası əl – ayağa düşdü:

– Onda, qaqaş, tez çiş elə! Çiş elə arxın qırağına, – dedi və üzünü yana çevirdi ki, uşaq utanmasın. Uşaq isə eləmə tənbellik – üzr istəyirəm səndən qızım – düz mənim başıma işədi. Sidik saçımdan üzümə, üzümdən isə ağızıma axdı. Mən elə bil yatmışdım, ayıldım! Elə bil heç bir litr araq içən mən deyildim. Bir özümə baxdım, bir də düşdüyüm bu vəziyyətə... Acığımdan, hirsimdən bilmədim ki, nə edim! Özümə nifrət elədim, söydüm özümü! Dedim: “Mən it yox, lap... itdən də pisəm!”

Durub birtəhər evə gəldim, rəhmətlik anamı çağırdım:

– Ana, paltarlarımı ver, girirəm hamama.

Yazıq anam heç nə demədi, gətirib təmiz paltar verdi. Mən yuyunub qüsul verdim. Elə oradaca da and içdim, and içdim ki, mən bir də heç vaxt, heç vaxt içki içməyəcəm!

Bəli, heç kimin verə bilmədiyi dərsi mənə üç yaşlı uşaq verdi. Əgər o vaxt o dərsi mən almasaydım, Allah bilir ki, indi harada idim...

Bakı, 2011

“TƏLƏ”

Obyektdə* işin qızğın vaxtı idi. Rəhbərliyə söz vermişdilər ki, hörgünü bir aya başa çatdıracaqlar. Qəzənfər usta iki şeyirdi ilə gündə iyirmi beş-otuz kvadrat metr hörgü verirdi. Amma bu gün günortadan sonra daş qurtardığından işsiz qalmışdılar. Usta fəhlələrlə ocağın başına yığışib söhbət edirdilər. Söz sözü çəkdi. Söhbət köhnə hökumətin vaxtından düşdü. Qəzənfər usta cavanlığını yada saldı:

– Sovet hökuməti vaxtı ət, yağ tapılmazdı. Camaat ət, kolbasa ya sosiskanı uzun növbə ilə, yaxud çəklə alardı. Birinin evində toyu, ya da evlərdən uzaq yası olanda ət tapmaq müşkül işə çevrilirdi. O vaxt ət kombinatında işləyənlər həm pullu, həm də lazımlı adamlar idilər. İşdən çıxanda onlar kolbasa, sosiska, yəni əti salafanlara* büküb bədənlərinə bağlayır, evə gəlir, gələnin kimi “arıqlayır”, həmin əti qohum – qonşuya satıb yaxşı pul qazanırdılar. Bir də göürdün ki, bu gün ət kombinatına işə girən söz məsəli, sabahı gün maşın aldı, o biri gün isə ev...

Bu qırx ilin söhbətidi, o vaxt mənim cavan vaxtlarım idi. Əsgərliyimi çəkib evə qayıtmışdım, işləmək istəyirdim.

Bir gün axşam atama dedim:

– Ata, məni işə düzəlt işləyim, axı nə vaxta qədər evdə oturacam?

Atam dedi:

– Harada işləmək istəyirsən?

– Ət kombinatında, – deyər tez cavab verdim.

Atam o vaxtkı raykomun üçüncü katibi ilə bir sinifdə oxumuşdu, durub onun yanına getdi. Bir həftədən sonra məni çağıraraq əmrimi ət kombinatının kəsim sexinə verdilər. Sabahısı gün mən kombinezonumu geyib işə çıxdım. Sexdə altı nəfər idik, böyüyümüz isə qırx yeddi-qırx səkkiz yaşlarında bir kişi idi. Bəy nəslimdən olduğuna görə hamı ona Maqsud bəy deyərdi. Maqsud bəy ucaboylu, dolubədənli, qırmızıyanaq bir şəxs idi.

Biz malın təpəsinə guppanla vurub onu gicəlləndirir, iri bıçaqla şah damarını kəsib öldürür, kranla qaldırıb soyur, sonra cəmdəyi o biri sexə ötürürdük. Maqsud bəy işləyə-işləyə dananın – özümüzün yeməyimiz üçün – harasından, hansı yerindən kəsib qazana atmaq barədə də göstəriş verirdi. Günortadan sonra biz işimizi qurtardıq. Bəli, bozpört* bişdi, dörd araq alındı və hamı dəstərxanın* başına yığışdı. Maqsud bəy hamıya araq süzüb stəkanı əlinə aldı. Onun əli əsirdi. Mən bayaqdan hər şeyə göz qoyurdum, ona görə də maraqlandım:

– Maqsud bəy, əliniz niyə əsir?

– Bala, bə bu araqdandı da, içməyəndə əsir, içən kimi keçir, – deyib arağı tez başına çəkdi. Mən stəkanı yerə qoydum. Hamı mənə tərəf döndü, yer –yerdən dilləndilər:

– Niyə içmirsən, iç! Kişi ol, ə! Yüz qram araq sənə heç zad eləməz, qorxma iç!

– Əgər araq Maqsud bəyin əlini əsdirirsə, mənim başımı əsdirər. Məni bağışlayın, bu iş mənlik deyil, uşaqlar, mən getdim, – deyib ayağa qalxdım.

– Adə, dəli olubsan? Xalx* bura işə girmək üçün bir ətək pul tökür, iynənin ulduzundan keçir, sən isə gedirsən? Hansı ağılla? Adam da belə dolanışlıqlı yeri qoyub gedər, hə? – deyə üstümə düşdülər ki, bəlkə məni saxlayalar. Lakin mən ordan çıxıb düz inşaata fəhləliyə getdim. İndi o vaxtdan bu sənətdəyəm, – deyə Qəzənfər usta soyumuş çaydan bir qurtum alıb söhbətinə ara verdi.

Usta köməkçiləri Asimlə Nadir söhbətə maraqla qulaq asırdılar. Asim dedi:

– Ay usta, sən xeyrindən qalan adam deyilsən, sən Allah düzünü de görək, kombinatdan niyə getdin?

Qəzənfər usta başını qaşdı, bir az düşünüb dedi:

– Uşaqlar, əgər bilmək istəyirsinizsə, qoyun lap düzünü deyim: düzdü orda kalan pul var idi, amma... Atam rəhmətliyin sözü olmasın, mən bir az suyuq adamam, yəni nəfsək. Bu mənim zəif cəhətimdi – hamıda belə zəif cəhətlər olur – mən də bunu yaxşı bilirdim. Əgər mən orda qalsa idim, qurşanacaqdım içkiyə, ola-

caqđım onların tayı. Pul qazanmađına qazanacaqđım, amma əvəzində sađlıđımı itirəcəkdım.

Asim söz atdı:

– Əşşi pul olsun, əsas məsələ puldu, pulun ki, oldu kişisən, hörmətlisən. Səni bilmirəm, usta, amma mən o cür “yađlı” yeri qoyub getməzdım, heç vaxt da gəlib belə yerdə fəhləlik etməzdım.

Usta duruxdu, bir qədər düşünüb nəsihətlə dedi:

– Ora sənin kimi başıboş adamlar üçün “tələ”di, bala, “tələ”. Əvvəlcə səni “şirə” çəkir, şirikirsən, sonra da baxırsan ki, “qarmağa” keçibsən, çıxa bilmirsən. Heç bilirsən araq onların başına nə oyun açdı?

– Nə oyun? – deyə Asim soruşdu.

– Hə, indi mən deyim sən də mülahizə elə, əgər dərrakən varsa. Bax o, Maqsud bəy ki, var idi haa, əlli yaşında onun beyninə qan sızdı, öldü, heç oğlunun toyunu da görə bilmədi. Orda Mirzə adlı birisi vardı, o içkili vəziyyətdə ailə-uşağı ilə bir yerdə maşını aşırıdı – Allah uzaq eləsin – bütün ailə batdı, heç kim salamat çıxa bilmədi. Sonra Fəxrəddin adlı birisi də vardı, sərxoş halda o arvadını bıçaqladı, on il basdılar getdi. Özü də nə üstə? Guya arvadı ona xəyanət edirmiş. Ay tövbə! Mən o qızı yaxşı tanıyırdım, çünki, bizim məktəbdə oxuyurdu, çox tərbiyəli, başısağı qız idi. Onun ərinə xəyanət etməsi mümkün deyildi. Məhkəmədə mən də oldum, orada dedilər ki, bu sayıqlamadı, qısqanlıq sayıqlaması, içki içənlərdə olur yəni. Xülasə, heç kimə ordan qazandığını ağız şirinliyi ilə yemək qismət olmadı. Sən də deyirsən ordan çıxmazdım, – deyə Asimə tərs-tərs baxdı. Usta ocağın kənarında olan çaydandan bir stəkan çay süzüb içdi. Saatına baxdı. Elə bu vaxt “Kamaz”ın nəritisi eşidildi, nəhayət daş gəlib çıxdı. Qəzənfər usta:

– Dik qalxın! Hamı iş başına, “söhbət dananı qurda verər”. Daş verin, palçıq gətirin, – deyə cəld közyolun* üstünə qalxdı və çəmçəni* daşa vura-vura fəhlələri səslədi.

Bakı, 2012

ALLAHIN BƏXŞİŞİ

“Allah adama versə, Mürsəl təpəsində də verər”

Deyim

Keçən əsrin əvvəllərində, Nikolay vaxtı* Naxçıvan kəndlərinin birində otuz altı-otuz yeddi yaşlarında Cəmşid adlı bir kişi yaşayırdı. Onun dörd qızı, üç oğlu və öhdəsində doxsan yaşlı qoca nənəsi vardı. O, külfətini çox çətinliklə, bir qarın ac, bir qarın tox dolandıra bilirdi. O qədər korluq çəkirdi ki, hərdən az qala həyatından bezirdi, bilmirdi ki, başına haranın daşını salsın. Bu çətinliyə bir çarə tapa bilmir, elə hey vurnuxur, düşünür, düşünürdü...

Bir yandan da Bakı tərəfdən qəribə xəbərler gəlib kəndə çatırdı ki, guya kiminsə neft quyusu fontan vurdu, lütün biri bir günün içində oldu milyonçu. Nə bilim iş çox, dolanışiq yaxşı... Dünən Bakıdan gələn isə kənddəki çayxanada elə şeylər danışdı ki, Cəmşidi lap yerindən-yurdundan elədi. Cəmşid evə gəldi, papağını qabağına qoyub çox fikirləşdi, “dağı arana, aranı dağa apardı”, axırda bu qərara gəldi ki, Bakıya getsin, bəlkə ailəsi üçün bir qazanc əldə eləyə bildi. O, uşaqlar yatandan sonra arvadı Zöhrəni yanına çağırırdı:

– Seyid qızı, belə yaşamaq lap cəhənnəm əzabıdır, iş yox, güc yox, pul-para yox. Bə, biz nə vaxta qədər it günündə yaşayacağıq? Güllü, maşallah irilib, on iki yaşa ayaq qoyub, bu gün-sabah qapımızı döyəcəklər, onu köçürməyə nəyimiz var? “Bir həsirlik, bir Məmmədnəsir”! Mən uşaqqanlıyam, bilirsən, öz balalarım üçün heç zad eləyə bilmirəm, bu da mənə dərd olur, ona görə də bağrım çatlayır. Bayaq çayxanada Bakıdan gələn bir nəfər var idi, deyirdi ki, Bakıda yaxşı iş də var, pul-para da. İstirəm gedim bir-iki illiyinə orda işləyim, pul qazanım, qayıdım gəlim, nə deyirsən? – deyər

yazıq – yazıq Zöhrəyə tərəf baxdı. Zöhrə başını aşağı dikdi, fikrə getdi. Sonra alçaq səslə:

– Mən nə deyim, Allah bilən məsləhətli. Kişi sənsən, özün bilərsən...

Cəmşid sübh tezdən durdu, çarığını * geyib, patavasını * bərkitdi, belinə üç əppək bağlayıb, “ya Allah” deyib yola düşdü, Naxçıvana, dəmiryol vağzalına gəldi. Pulu yox idi, ona görə də yük vaqonunda Tiflis yolu ilə birtəhər Bakıya gəlib çıxdı...

Cəmşid elə bilirdi ki, Bakıda pul xəzəl kimi tökülüb küçələrə, bir süpürəni çatmır. Tezliklə səhf etdiyini anladı, amma geri dönmək arına gəldi. Özünə yaxşı iş tapmaq üçün haralara getmədi? Amma heç yerdə ürəyi istəyən bir iş tapa bilmədi. Gah bu mədəndə işlədi, gah o biri mədəndə, gah qara fəhlə oldu, gah daşıqçı, gah bağban, gah da ki, küçə süpürən. Nə isə... İki il ərzində istirahət günü, bayram günü bilmədi, canı – dildən işlədi, amma əlinə beş – üç manat pul keçirə bilmədi ki, bilmədi. Üstəlik üstü – başı töküldü, arıqladı, xəstələndi, qocaldı...

O vaxt erməni-müsəlman davasının lap qızğın vaxtı idi, Cəmşidi də iki yüz adamla birgə ermənilər tutub damladılar, iyirmi gün orada ac-susuz saxladılar. Cəmşid uşaq vaxtı el dağa gedəndə orada erməni uşaqları ilə bir yerdə çox quzu otarmış və erməni dilini babat öyrənmişdi. Ona görə də ermənilərin Cəmşid qarışıq əsirləri diri-diri yandırmaq istədiklərini danışdıqlarından başa düşdü və bu xəbəri tez yoldaşlarına çatdırdı. Hamısı yığışib məsləhətləşdilər: onlar köynəklərini çıxarıb biri-birinə bağladılar, düyün vurub bərkitdilər və hamısı gecə ikən binanın bacasından çıxıb qaçdılar.

Cəmşidin Bakıya olan bütün ümidləri puç oldu, ruhdan düşmüş, qorxmuş halda dəmiryol vağzalına gəldi və yük vaqonunda gizlənilib “asta qaçan namərddi” qayıtdı Naxçıvana. O Naxçıvana çatanda axşamçağı idi, hələ Günün batmasına üç-dörd saat qalırdı. Cəmşid vağzalda düşüb kəndlərinə tərəf getməyə başladı, şəhərin içi ilə getmədi ki, birdən onu tanıyıb-bilən olar. Görkəmi elə idi ki, o bu vəziyyətdə kəndə girməyə utandı, yaxınlıqda olan Mürsəl təpəsinə tərəf döndü. Orada, təpəliklərin arasında alçaq bir yer tapıb oturdu.

Çox pəjmürdə və dərqli idi... Allah heç bir kişini ailə-uşaq yanında başısağa eləməsin. Yazıq Cəmşid çox sevdiyi, bəlkə uf demədən canını belə vermək istədiyi balalarının yanına əliboş gədirdi, bir ayağı getsə də, o biri getmirdi... Birdən onu qəhər boğdu, o yekəlikdə kişi hönkür-hönkür ağladı, handan-hana* toxtayıb gözünün yaşını əli ilə sildi, “Allaha pənah” dedi. O, çubuqla torpağı cızıb, elə hey fikir eləyirdi... Birdən əlindəki çubuq nəyəsə ilişdi, Cəmşid bunu daş zənn etdi. O bekarçılıqdan daşın ətrafını qazdı, torpaq oyulub töküldü və... naxışlı bir küp göründü. Cəmşid diqqətini topladı. Tez küpün ətrafını əli ilə eşdi, qazdı, qazdı, torpağı kənara atdı və küpü çıxartdı. Bir daş tapıb saxsı küpü qırdı, içindəki parıltılı şeylər yerə töküldü. Cəmşid heyratından donub qaldı! Küpün içi qızıl sikkələr və zinət şeylər ilə dolu idi! O tez heybəsini* yaxına çəkdi və küpdə olan qızılların hamısını ora yığdı. Ətrafa boylandı, yaxınlıqda heç kim yox idi. Təpənin dalında kənd uşaqları quzu otarırdılar. Bir az sakitləşdi. Günəşə tərəf baxdı, Günün batmağına hələ vardı. Bir istədi oradan birbaşa evlərinə getsin. Uşaqlardan ötrü burnunun ucu göynəyirdi. Tez bu arzunu içində boğdu, özünü toxtatdı və düşünməyə başladı... Nədən başlayacağını, sonra nə edəcəyini götür-qoy edir, daha yaxşı olanını seçir, plan cızırdı... O, Bakıda pul qazana bilməsə də çox görüb-götürmüş, “başı daşdan-daşa dəymiş”, gözü açılmışdı, artıq əvvəlki Cəmşid deyildi.

O, Mürsəl təpəsindən Naxçıvana endi. Şəhərdə soraqlaşib bir zərgər dükanı tapdı, sikkələrdən ikisini verib bir dəstə palazqulaq yüzlük aldı. Neçə gün idi ki, ac-susuz idi, dizləri əsir, başı gicəllənirdi. Tez bir yeməxana tapdı, iki adamlıq noxudlu bozbaş yedi, üstündən də beş-altı stəkan çay içdi, özünə gəldi. Sonra bərbərə getdi, saç-saqqalını qırxdırdı, üzünü tərəş etdirdi. Axırda hamama girdi, camadar onu yaxşıca yuyundurdu, quluncunu qırdı. Cəmşid hamamda bitini-kirini tökdü, oradan quş kimi çıxdı, karvansaraya gəlib bir otaq tutdu. Daş kimi yatıb səhər obaş oyandı. Durub dərzi dükanı axtarıb tapdı, ən bahalı parça olan ingilis mahudundan gözəl bir libas sifariş verdi, libas axşama hazır olmalı idi. Orada durmayıb

şəhərdəki dükanları gəzdirdi, özünə, nənəsinə, Zöhrəyə və uşaqlara paltar, ayaqqabı, papaq, xırda qıza oyuncaq və konfet aldı, karvan-saradakı otağına gətirdi. Bir az dincəlib sərrac * dükanlarına getdi və sabaha kimi ustalara xanlara layiq zınqırovlu fayton düzəltməyi tapşırırdı.

Sabahısı gün nahar vaxtı Cəmşid başdan ayağa təzə geyinib-keçinib faytona mindi və onu düz bazara tərəf sürdü. Bazarda şirin alver gedirdi: kənd camaatı qovun-qarpız, üzüm, mer-meyvə, toyuq-cücə və digər şeylər satırdılar.

Cəmşid bazara göz gəzdirdi, orada həmkəndlisi Yaqubu gördü. Cəmşid Yaqubu çağırırdı. Yaqub faytonlu bir ağanın onu səslədiyini gördü, “yağlı” müştəri zənn etdi və tez onun yanına gəldi. Cəmşid dedi:

– Məni tanıyırsan?

Yaqub duruxdu və bu geyimli-kecimli ağaya baxdı, alçaq səslə:

– Yox, ağa, bağışla, tanıya bilmədim, – dedi.

– Bir də bax, yaxşı bax, gör mən kimə oxşayıram? – deyərək Cəmşid gülə-gülə israr etdi.

Yaqub bu dəfə zəndlə baxdı.

– Səni bir adama oxşadıram, amma, yox, yox, bu ola bilməz, – deyərək mızıldandı.

Cəmşid şən halda Yaqubun kürəyinə vurdu:

– Ayə, sən Yaqub deyilsən?

– Bəli, qurban, Yaqubam.

– Bə mən də Cəmşidəm də sənə kəndçin, tanımadın? İki il bundan əqdəm Bakıya getmişdim haa...

Yaqub sevinc və heyrətlə Cəmşidi qucaqladı, istədi onun əlindən öpsün, Cəmşid qoymadı.

– Sən tez get kəndə car çək ki, Cəmşid ağa gəlir, qoy, hamı pişvazıma çıxsın, – deyərək palazqulaq yüzlüklərdən birini Yaqubun çuxasının cibinə soxdu.

Yaqub tez bazara girib gətirdiyi qovun-qarpızı dəllallardan birinə satıb üz qoydu kəndə sarı. Kənddə birinin üstə beşini də qoyub Cəmşidin faytonunu, libasını o ki var təriflədi.

Kənddə hamı – “məmə yeyəndən pəpə yeyənə” yolun qırağındakı iydəliyə yığılıb Cəmşid ağanı gözləməyə başladılar. Bir azdan fayton uzaqdan göründü. O, toz qopara-qopara kəndə yaxınlaşırdı. Camaat hədsiz maraqla onu gözləyirdi. Cəmşidin uşaqları sevincdən atılıb-düşür, qürrələnirdilər. Fayton gəlib dayandı. Kəndxuda, molla, ağsaqqallar, cuvar* qabağa yeriyib Cəmşid ağanı ehtiramla qarşıladılar, onunla ikiəlli görüşüb əhval tutdular. Dəstə Cəmşidin qapısınıcan gəldi. Cəmşid ağa bir ayağını faytonun pilləsinə qoyub uca səslə dedi:

– Camaat! Sabah sizin hamınız mənim qonağımsız, imam ehsanı verəcəm. İndi isə məni bağışlayın yol yorğunuyam, bir az da naxoşlamışam. Allah qoysa, sabah ətraflı söhbət elərik, – deyər hamını başından elədi ki, heybədə olanları sakitcə yerbəyer edə bilsin. Camaat dağılışdı. Cəmşid evə keçdi, uşaqlarını duz kimi yaladı, nənəsinə və uşaqlarına gətirdiyi hədiyyələri paylayıb hamısını sevindirdi. Axırda Zöhrəni qırağa çəkib heybəni ona verdi...

Sabahısı gün qazanlar asıldı, plov bişdi və imam ehsanı verildi. Yeyib-içəndən sonra hamı dua edib evlərinə dağılsa da, kənd cavanlarında beş-altısı qalıb Cəmşidin başına yığışdılar və ona Bakıda harada işləmək, necə pul qazanmaq barədə elə hey suallar verməyə başladılar. Cəmşid isə cavabında ya gülümsəyir, ya susur, ya da:

– Hər şeydən qabaq adamın gərək qəlbi düz olsun, adamın ki, ürəyi düz oldu, ruzi özü qapıdan girəcək. Hərdən də: “Allah adama versə, lap Mürsəl tərəsində də verər”, – deyirdi.

Kənd cavanları ondan bir şey öyrənə bilmədiklərindən pərt oldular və incik çıxıb evlərinə getdilər... Bir-iki gün də keçdi. Cəmşidin bacıoğlu Fərəməz axşam onlara gəldi. Çay, çörəkdən sonra Fərəməz söhbəti yenə o yerə gətirib çıxartdı:

– Dayı, mən uşaq deyiləm, artıq iyirmi yeddi yaşım var, taytuşlarım çoxdan ailə-uşaq sahibidi. Bə mən nə vaxt ev-eşik ziyəsi olacam? Mən sənə demirəm ki, mənə pul-para ver, deyirəm ki, o pulu qazanmağın yolunu göstər. Bilirsən ki, dədəm öləndən bəri necə korluq çəkirik, dayı...

Cəmşid çay stəkanını qabağına çəkib mənalı halda dedi:

– Bacioglu, dünyada üç şey Allahın əlindədi: ömür, qismət, bir də ruzi. İnsan nə qədər ömür sürəcək, harada, necə öləcək – bunu bilməz. İkinci, insanın qismətidi, yəni kiminlə ailə quracaq, neçə uşağı olacaq – bunu da qabaqcadan bilə bilməz. Üçüncüsü isə bacioglu, ruzidi. Adam var çalışar, vuruşar heç zad qazanmaz, adam da var görərsən əli də gətirdi, ayağı da. Deyir: “Allah alanda da üzünü görmə, verəndə də.”

Hərənin bir ruzisi olur. Bu ruzini də mənə Allah özü qismət eləyib. Əgər sənin qismətində varsa, lap Mürsəl tərəsində də olsa, Allah sənə pul yetirər.

Fərəməz key-key dayısının üzünə baxır, bir şey anlaya bilmirdi. Cəmşid çaydan bir qurtum içib söhbəti davam etdirdi:

– Qulağın mən də olsun, bir söhbət də eləyim, bəlkə mənə başa düşdün. Çəsmənin başında Süleyman var haa çoban Kərəmin oğlu. O da mənə kimi Bakıya getmişdi, nə oldu? Çox rəşid, özü də qollu-biləkli oğlan idi, kimə bir yumruq vursaydı, o yerindən dura bilməzdi. Nə oldu onun axırı? – deyə Fərəməzə tərəf baxdı.

Fərəməz mat-mat:

– Mən nə bilim, ay dayı, “həccdən gələn sən, xəbər verən mən”? – deyə çiyinini çəkdi.

Cəmşid dedi:

– Həə, o yolunu azdı, axırı da pis oldu.

– Pis, yəni nə sayaq? – deyə Fərəməz intizar içində soruşdu.

Cəmşid dedi:

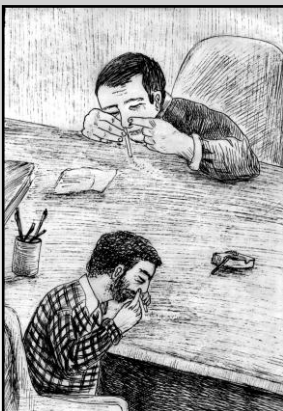
– Mən mədəndə qara fəhlə işləyəndə həmin Süleyman restoranda keyf eləyirdi. Neçə dəfə mənə də demişdi ki, “gəl yanıma bir yerdə işləyək”. Mən getmədim. Niyə? Çünki ora əngəlli yer idi, ona görə də xoşuma gəlmirdi. Bax, orda içirdilər, çəkirdilər, qumar-zad oynayırdılar, nə bilim daha nə hoqqalardan çıxırdılar... Süleyman da qoşulmuşdu onlara, içirdi də, çəkirdi də, qumar oynayırdı da... Axırda nə elədi, nə eləmədisə basdılar getdi qazamata. İnsan gərək yolunu azmaya, düz yol gedə. Bildin? Toyuq toyuqdu, bir qurtum su içir, bir Allaha baxır, insan isə çox naşükür

olur, Allahın verdiyi bu boyda nemətə görə bir dəfə şükür də eləmir. Bax, bilirsən ki, mən Allah adamıyam, hələ indiyəcən bir adamın xətrinə dəyməmişəm, birinin toyuğuna kış deməmişəm. Fikirləşirəm ki, bəlkə elə ona görə Allah mənə durduğum yerdə belə bir bəxşiş yetirdi, yoxsa mən oturduğum yerdən bir az o yana otursa idim o qızıllar da mənə qismət olmayacaqdı...

– Nə qızıllar? – deyə Fərəməz qulaqlarını şəklədi.

– Sən ağzıbütöv adamsan, ona görə də sənə deyirəm, – deyə Cəmşid əhvalatı Fərəməzə danışdı. – Sən özünü öldürməklə deyil, gərək Allah özü sənə yetirə. Bax, mən ələndim, dolandım, Bakıdan belə gəldim, ancaq mənim uşağımın ruzisini Allah burda – Mürsəl təpəsində verdi. Çünki niyə? Ona görə ki, məni o Kişi bərkə, boşa saldı, sınaqı, gördü ki, mən dürüst adamam, axırda özü mənə bir qapı açdı, bildin, bacıoğlu?! Ona görə də deyirəm: “Allah adama versə, elə Mürsəl təpəsində də verər”. Təki sən qəlbini düz saxlayasan.

Bakı, 2012

ƏLAVƏLƏR

Latifələr

“DAŞ DA DAŞIN YOLDAŞIDI”

İndiki Kəngərli rayonunun Şahtaxtı kəndi orada yetişdirilən bal kimi şirin “Şahtaxtı” qovunu ilə məşhurdur. Bir vaxtlar var idi, kənd camaatının çoxu öz ailəsini qovun əkib-becərməklə dolandırardı.

Şahtaxtı Hacı Abbasın “Şah bağı” deyilən yerdə beş pud* yeri var idi. O həmin yerdə qovun əkmək istəyir, ona görə də Meydana gəlir, orada həmkəndlisi Tavar Baxşəli ilə danışır. Onlar bostan yerinə mərküz* çəkməkdən ötrü günçıxan-günbatan işləməyə üç gırvənkə* sarı yağa razılaşırlar. Tavar Baxşəli özü ilə bir nəfər də götürüb bostan yerinə gedir və səhərdən axşamacan “ölmə, diril” işləyirlər.

Gün batır, Ay çıxır. Bu heyni* Hacı Abbas özü də gəlib çıxır. Hacı Abbas mərküzün dəstəyini əlinə alıb onları əlavə işlədir. Tavar Baxşəli dilə gəlir:

– Hacı, axı biz səninlə Gün çıxandan Gün batanacan danışmışdıq...

Hacı Abbas başını qaldırıb bir Aya, bir də kərdi* çəkilməmiş yerə baxır, zarafata salıb deyir:

– Çək, Ay da Günün yoldaşdı...

Onlar Ay işığında bir xeyli də işləyib əldən-dildən düşürlər. Nəhayət ki, qurtarıb Hacı Abbasın evinə tərəf gedirlər. Yolda Tavar Baxşəli bir daş götürüb çuxasının altında gizlədir.

Hacı arvadı Tükəz xanımı çağırır:

– Seyid qızı, tərəzini gətir Baxşəligilin yağını çəkək.

Yağ tərəziyə qoyulanda Baxşəli daşı tərəzinin gözünə atır. Hacı Abbas bozarır:

– Baxşəli, o nədi, o daşı niyə ora atdın?

Tavar Baxşəli gülümsəyib deyir:

– Çək, daş da daşın yoldaşdı...

Şahtaxtı, 2002.

“AXIR, QOY AXSIN”

Şahtaxtı kəndi sərhəddə, Araz çayının qırağında olduğuna görə oradan İrana qaçaq keçmək istəyənlər həmişə çox olub. Bunun üçün yaxşı üzən və Araza bələd olan adamlar lazım idi. Kənddə bir neçəsi bunu özünə peşə eləmişdi, ailəsini onunla dolandırırdı. Şahtaxtıda ən yaxşı bələdçi isə Qara Hüseyn sayılırdı...

Bir gün dağ kəndlərinin birindən Şahtaxtıya üç erməni gəlir, onlar İrana getmək istəyirlər. Ermənilər Qara Hüseynlə sövdələşirlər. O adamın hərəsini bir girvənkə yağa Arazdan keçirməyə razı olur. Gecə hamısı çayın qırağına gəlirlər. Hava zülmət qaranlıq imiş, ona görə də Qara Hüseyn ulumu tapa bilmir. Ulum – o taya keçmək üçün Arazın ən əlverişli yerinə deyirlər. Ermənilərdən biri iti axan yerə düşüb axır, boğulmağa başlayır. Onun yoldaşları həyəcanla Qara Hüseynə deyirlər:

– Hüseyn kirvə, Hüseyn kirvə, bizdən biri axır!

Qara Hüseyn axanın dalınca baxıb tövrünü pozmadan deyir:

– Onun bir girvənkə yağı mənə lazım deyil, axır, qoy axsın.

Şahtaxtı, 2002.

«SƏN HAZIR VƏZİYYƏT ALMIŞSIN»

XX əsrin iyirminci illəri idi. Adranığın erməni-daşnak ordusu Naxçıvan əyalətinə girərək kəndləri qarət edir, yandırır, qadın, uşaq, qoca demədən hamını öldürür, əhaliyə olmazın zülm edirdilər. Ona görə də, yeni yaranan Naxçıvan Araz Türk Respublikası Türkiyə Cümhuriyyətindən kömək istəmək məcburiyyətində qalır. Və Kazım Qara Bəkir paşanın qoşunu Araz çayını keçərək Naxçıvan torpağına daxil olur, onlardan bir bölüyü də Şahtaxtı kəndinə gəlib çıxır. Kənd camaatı xilaskar türk əsgərlərini sevinclə qarşılayır və onlardan heç nəyi: at, araba, azuqə, yem – əsirgəmir. Əsgər də çatışmırdı, ona görə də, türk zabiti kənd cavanlarını Meydana yığıb

baxış keçirir. Bu kənddə də Məşədi deyilən bir oğlan var idi. Uşaq vaxtı quzu otararkən eşşək zoncuq* atmış, onun sol gözünü tökmüşdü. Baxış zamanı Məşədi əlini həmin gözünün üstünə qoyub deyir:

– Əfəndim, mənim bu gözüm mayıfıdı.

Türk zabiti bunu səfərbərlikdən yayınma cəhdi hesab edərək qeyzlənir:

– Cənab Allah sənin sol gözünü yummuş və sən hazır vəziyyət almışsın. Hadi, gavurla döyüşə! – deyərək Məşədini də ermənilərin üstünə gedən dəstəyə qatır.

Sahtaxtı, 2014.

«O DA ONUN YAYAŞIĞIDI»

XX əsrin otuzuncu illəri idi. SSRİ-nin, o cümlədən Azərbaycanın da əhalisinin çoxu savadsız idi. Ona görə də, Stalinin əmri ilə hamı: fəhlə və kəndlilər işdən sonra savadsızlığı ləğvetmə kurslarına gəlməli, oxuyub-yazma və hesab öyrənməliydilər. Belə kurslardan biri də indiki Kəngərli rayonunun Böyükdüz (Aşağı Böyükdüz) kəndində açılmışdı.

Bu kənddə də Fizzə adlı çox bəmərə, özü də dilişirin bir qadın var idi. Tez-tez “heş vədə, heş vədə” sözünü işlətdiyinə görə hamı onu elə Heşvədə xala deyə çağırırdı.

Cabbar müəllim hesab dərsi keçirdi.

O yazı taxtasına “2” rəqəmini yazıb Heşvədə xaladan soruşur:

– Bu neçədi?

– “2” – deyə Heşvədə xala tez cavab verir.

Cabbar müəllim “2”-nin yanına bir “0” da əlavə edib yenə soruşur:

– Bə bu neçədi?

Heşvədə xala bilmir. O, özünəməxsus bir təbəssümlə:

– O da onun yayaşığıdı, – deyə hamını güldürür.

Böyükdüz, 2014

Jarqon, arxaik və digər sözlərin mənası

slujebni	– xidməti
advokat	– vəkil
“ağ”	– heroin
aşıra bilmirəm	– aydınlaşdırma bilmirəm
atanşik	– dələduz, fırıldaqçı
avariya	– yol qəzası
bankrot	– müflisləşmə
barıqa	– narkotik alverçisi
“baş”	– bir çəkilmək nəşə
“bayan”	– şpris
bidar	– oyaq
bozpört	– bozartma, ət xörəyi
bu heyni	– bu vaxt, bu zaman
çarıq	– göndən düzəldilən ayaqqabı
çaxtuman	– imarət
çəmçə	– palçıq yaymaq üçün bənna aləti (masterok)
çerez	– vasitəsilə
çet	– qramın dördüdə biri
cuvar	– su işlərinə baxan şəxs
desil	– millilitrin onda biri
dəstərxan	– süfrə
dincəlməyə	– həbsxanaya
“dorojka”	– buruna çəkmək üçün bir doza heroin
düşürlər	– aludə olurlar
Əshabü-Kəhf	– müqəddəs yer, pir

girvənkə	– 400 qram
handan-hana	– sonradan-sonraya
heybə	– çiyinə salınan iki gözlü çanta
ilişdim	– tutuldum
işverən	– satqın, xəbərçi
“it”lər	– burada: polislər
iyinəyə oturmuşdu	– iyinə vuran narkoman idi
kapremont	– əsaslı təmir
kayf	– keyf
kərdi	– lək
kozyol	– “keçi”, divar hörmək üçün ayaqaltı
“kristal mal”	– kristal heroin
krovat	– çarpayı
krupnı partiya	– böyük məbləğdə
kruq	– əhatə, dairə, ətraf; burada: “dostlar”
“ley-pey”	– tək-iç
lezvalayırsan	– özünü həlak edirsən
“list”	– 10 ədəd həb
“lomka”	– narkotik olmayanda baş verən kəskin ağrılar
“mal”	– narkotik, heroin
mərküz	– kərdi, lək çəkmək üçün alət
müf	– müftə
“mürşüdü nəşə”	– tutumlu nəşə
“narkoşa”	– narkoman
Nikolay vaxtı	– çar II Nikolayın dövrü
obyektdə	– tikinti sahəsində
öddək	– qorxaq
operasiya	– müdaxilə, əməliyyat
otopleniya	– istilik sistemi
paçka	– qutu
patava	– dolaq

pensiya	– təqaüd
peraşki	– içi kartofdan olan qəlyanaltı
peredoza	– artıq, ifrat doza
pılesos	– tozsoran
pioner	– burada: təzə başlayan
piyan	– sərxoş
podlı iş	– alçaq iş
podyez	– binanın giriş qapısı
poker	– kart oyun növü
posledni	– axırıncı
pritonda	– sığınacaqda
pud I	– çəki vahidi, 1 pud = 16 kq
pud II	– burada: bir sot
qanıx verməz	– yanğıcı söndürməz
“qara”	– tiryək
qavara	– yiyə
“qırılmaq”	– aralanmaq
“qızıl vuruş”	– ölümlə nəticələnən narkotik qəbulu
qram	– burada: dəqiqə
qulluq	– burada: iynə
rubl	– rus pulu
salofan	– sellofan paket
sanatoriya	– burada: həbsxana
şəpləyir	– iynə vurur
sərrac	– yəhər, yüyən düzəldən usta
“şey”	– nəşə, şeyxor – nəşəxor
Sibir	– burada: həbsxana
“şimon”	– axtarış
sıxaq	– kart oynayaq
skorı	– təcili yardım
şörümək	– həddən artıq pul vermək
sroka gedib	– həbs olunub

stanok	– dəzgah
sumka	– çanta
“tiyan”	– heroin bişirmək üçün qab, qaşığı
toçkası	– kiçik satış yeri
toğlu	– beş-altı aylıq quzu
torbamızı tikib	– burada: evimizi yıxıb
tramal	– ağrıkəsici dərman
“trixat”	– titrəmə, əsmə
türmə	– həbsxana, dustaqxana
“tuxta mal”	– kustar, zay heroin
uqolovnik	– polis əməliyyatçısı
xalx	– özgə, özgə adam
xorrayıb	– nəşə çəkib
xosək	– sadə, kasıbyana ev
“doma”	– burada: damara düşmüşəm
zəbərdəst	– enlikürək, canlı-cüssəli adam
zinalıq	– özgə qadınla cinsi əlaqə
zloy	– qatı
zoncuq	– təpik, şıllaq

Sosial-psixosomatik test

Mən, narkotik və ya alkoqol qəbulundan:

Tam imtina etmişəm. İstifadə etmirəm.....	1
Cəmisi bir dəfə istifadə etmişəm.....	2
Hərdənbir qəbul edirəm.....	3
Daima qəbul edirəm.....	4
“Zapoy” yaxud “peredoza”ya düşmüşəm.....	5
İşdə, vəzifədə yüksəlmişəm, yaxud işə düzəlmişəm. İşləyirəm.....	
İşdə əvvəlki vəzifədə qalmışam	2
İşdə aşağı vəzifəyə keçirilmişəm.....	3
İşdə cəza almışam, yaxud qəzaya səbəb olmuşam	4
İşdən çıxmışam. İşləmirəm.....	5
Ailədə və ətrafdakılarla münasibətim yaxşıdır, yəni yaxşılaşıb.....	
Ailədə və ətrafdakılara qarşı münasibətim dəyişməyib.....	2
Ailədə və ətrafdakılara qarşı münasibətim pisləşib.....	3
Evdə dava-dalaş salıram, ətrafdakılarla yola getmirəm.....	4
Alkoqol yaxud narkotik qəbulu zəminində inzibati cəza almışam.....	5
Özümü fiziki və psixi cəhətdən xeyli yaxşı hiss edirəm.....	
Əvvəlki fiziki və psixi halımdayam.....	2

Fiziki və psixi cəhətdən özümü pis hiss edirəm.....	3
Alkoqol və ya narkotiki beynimdən çıxara bilmirəm, depressiyadayam.....	4
Halım elə pisdür ki, bəzən özümü öldürmək istəyirəm, yaxud buna cəhd etmişəm.....	5

Qiymətləndirmə:

4-8 bal – yaxşı

9-10 bal – kafi

11-12 bal – qeyri-kafi

13-20 bal – SOS!

Qeyd: 10 baldan çox toplayan şəxs yubanmadan mütləq narkoloqa müraciət etməlidir!

Əlamətdar günlər

1. **31 may** – Siqaretsiz gün
2. **26 iyun** – Narkotik maddələrdən sui-istifadəyə və onun qanunsuz dövriyyəsinə qarşı beynəlxalq mübarizə günü
3. **Noyabrın II həftəsinin III günü** – Siqaretdən imtina günü

Anonim Narkoloji Müalicə-Məsləhət Kabineti

Əgər Sizdə narkomaniya, toksikomaniya və ya alkoqolizmlə bağlı problem yaranıbsa, onda Anonim Narkoloji Kabinetə, təcrübəli həkim-narkoloq Asif Kəngərliyə müraciət edin.

Asif həkim xəstəni onun öz evində, anonimlik qorunmaqla müalicə edir. Bu zaman şəxsiyyəti təsdiq edən heç bir sənəd tələb olunmur. Evdəki müalicə çox rahat və əlverişlidir, çünki hətta qohum və qonşular belə bundan xəbərsiz qalırlar.

Müalicə detoksikasiya ilə başlayır, əvvəlcə daxili orqanlardakı patologiya və “lomka” ağrıları götürülür, xəstə yatızdırılır. Sonra pasiyentin əsəbləri, qara ciyəri və cinsi sferası müalicə olunur. Axırda aversion terapiya, yəni spirtli içkilərdən və narkotik maddələrdən iyrəndirici terapiya aparılır. Həmçinin meyilliyi götürən, depressiyanı aradan qaldıran preparatlar da təyin olunur.

Anonim Narkoloji Kabinetdə narkotik maddələrə görə test qoydurmaq və dəyərli məsləhətlər də almaq olar.

**Ünvan: Nizami rayonu, Şirin Mirzəyev küç., 108.
(Qara Qarayev metrosunun yanı)**

**Əlaqə telefonu: (+99450) 303 44 45 mobil
(+99412) 422 43 22 kabinet**

Kabinet bazar və bayram günləri də daxil olmaqla hər gün saat 12.00-13.00 arası işləyir. Gələrkən mobil telefona zəng etməyi unutmayın.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

ÖN SÖZ ƏVƏZİ

Məndən söyləməkdir, sizdən.....	7
Sizinlə söhbət.....	11

I Hissə. PYESLƏR

Bəla	16
Zəhrimar.....	65
Tənəzzül.....	79

II Hissə. HEKAYƏLƏR

Zəhrimar.....	84
Məntiq.....	101
Şər suyu.....	103
Etiraf	105
Qəlyan.....	108
Ömürlük dərs	110
“Tələ”	113
Allahın bəxşişi	117

III Hissə. ƏLAVƏLƏR

Lətifələr.....	129
Jarqon, arxaik və digər sözlərin mənası.....	129
Sosial-psixosomatik test	133
Əlamətdar günlər	135
Anonim Narkoloji Müalicə-Məsləhət Kabineti	136

Asif Kəngərli (Məmmədli)

BƏLA

Pyes və hekayələr

Бакы – «Mütərcim» – 2014

Асиф Кенгерли (Мамедли)

БЕДА

Пьесы и рассказы

Баку – «Мутарджим» – 2014

Kitab müəllifin öz redaktəsi ilə çap olunur

Rəssamlar:

ямякдар ряссам,

профессор Адил Рцстямов

Arəstə Məmmədli

Fotoqraf:

Orxan Mustafayev

Nəşriyyatın direktoru – **prof. Telman Vəlixanlı**
Nəşriyyat redaktoru – **Əliş Mirzallı**
Kompüter səhifələnməsi və üz qabığının işlənməsi –
Mətanət Qaraxanlı

*Kitab «Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində
səhifələnməmiş və çap olunmuşdur.*

Çapa imzalanıb: **25.11.2014.**
Format: 60x84 1/16. Qarnitur: Times.
Həcmi: 8,75 ç.v. Tiraj: 500. **Sifariş № xx.**
Qiyməti müqavilə ilə.

ТЯРЪЦМЯ
ВЯ НЯЩРИИАТ-ПОЛИГРАФИЯ
МЯРКЯЗИ

Az 1014, Bakı, Pərsuluza küç., 125
596 21 44; 497 06 25; (055) 715 63 99
e-mail: mutarjim@mail.ru

www.mutercim.az